

У К Р А Ї Н С Ь К И Й
Тиждень

№ 18 (494) 5 – 11.05.2017 р.

www.tyzhden.ua

Гійом Шойрер
про політичну
культуру
Швейцарії

Справа «коменданта
Куликового Поля»

Хорватські уроки
для українського спорту

Як Дональд Трамп змінює
американську дипломатію

МОВА

ЗАРАЗ

АБО

НІКОЛИ

The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

ISSN 1996-1561

18

9 771996 156002

СПІЛЬНИЙ УКРАЇНСЬКО-ІТАЛІЙСЬКИЙ МИСТЕЦЬКИЙ ПРОЕКТ ДО ДНЯ ЄВРОПИ В УКРАЇНІ

opera
europa

ISTITUTO
italiano
di CULTURA

ГАЛА-КОНЦЕРТ З НАГОДИ 25-РІЧЧЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ДИПЛОМАТИЧНИХ ВІДНОСИН
МІЖ ІТАЛІЄЮ ТА УКРАЇНОЮ ТА ГОЛОВУВАННЯ ІТАЛІЇ У «ВЕЛИКІЙ СІМЦІ»

ГЕНЕРАЛЬНИЙ ПАРТНЕР

ГАЛА EUROPA

20 ТРАВНЯ
19:00 / 149-й сезон

Франческа ДЕГО (*скрипка*), Гаetano ДІ БАККО (*саксофон*), Дієго КАВАЦЦІН (*тенор*)
Ксенія БАХРІТДІНОВА, Оксана КРАМАРЕВА (*сопрано*),
Анжеліна ШВАЧКА (*меццо-сопрано*), Сергій КОВНІР (*бас*)
Симфонічний оркестр і хор Національної опери України

Диригент – Микола ДЯДЮРА Хормейстр – Богдан ПЛІШ Художник – Марія ЛЕВИТСЬКА

У програмі – твори Л. Бетховена, Дж. Россіні, В. Белліні, Дж. Верді, Ф. Мендельсона,
Е. Елгара, Дж. Пуччіні, К. Дебюссі, Дж. Гершвіна, Г. Майбороди, М. Теодоракіса,
прем'єрне виконання творів К. Е. Вівер і Р. Молінеллі

СПЕЦІАЛЬНИЙ ПАРТНЕР

ОФІЦІЙНІ ПАРТНЕРИ

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПАРТНЕР

Придбання та бронювання квитків у касах Національної опери України (тел. 235 26 06, 234 03 53) та на www.opera.com.ua

НА ЧАСІ

- 4 З широко заплющеними очима
Чому відкриті виступи проросійських сил досі можливі
- 7 Юрій Макаров
про День перемоги
- 8 «Комендант» згарища
Куди ведуть сліди головних фігурантів справи 2 травня
- 10 Гійом Шойрер:
«Не повинно бути відчуття відокремленості між тими, хто керує, і тими, ким керують»
Посол Швейцарії в Україні про пряму демократію та європейську співпрацю

ТЕМА НОМЕРА

- 14 Божевілля
Ірина Подоляк про актуальність мовного врегулювання
- 17 Числа про слова
Чи готове суспільство до вирішення «неактуального питання»
- 20 Сплутані карти
Чому у Верховній Раді так багато законопроектів про мову
- 23 Володимир Василенко
про політичні маніпуляції

СУСПІЛЬСТВО

- 24 Брак «капітана Бобана»
Про хорватський і неукраїнський спорт

СВІТ

- 26 Соціалізм уже не той
Як західні ліві втрачають виборця

- 28 Едвард Лукас про дострокові вибори у Великій Британії
- 29 Бунт серед бунтарів
Як внутрішні чвари псують рейтинги «Альтернативи для Німеччини»
- 30 Зраджена традиція
Як змінюється американська дипломатія
- 32 Цукерка для ліберала
Чому російська опозиція не проходить випробування «українським питанням»
- 34 На тонкій кризі
Що означає для Землі потепління в Арктиці

ВПРИТУЛ

- 38 Наталія Петринська про вихід із російської культурної матриці
- 39 Тарас Лютий про природу влади

СПАДОК

- 40 «Я хотіла завжди бачити його великим...»
Тарас Шевченко в листах Варвари Рєпніної
- 44 Небесно-блакитні інструменти
Українська електроакустика від 1960-х років і донині щоденники окупації
- 48 Територія «честності»
Про міфи «ЛНР»
- 49 Ми і вони
Українська провінція очима мешканця Макіївки

P. S.

- 50 ОНУХ про геноцид у кіно

Тиждень

№ 18 (494) 5 – 11.05.2017
Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ
Видавець ТОВ «Український тиждень»
01030, Київ, вул. Богдана Хмельницького, 36а, кв. 3
Головний редактор Дмитро Крапивенко
Редакція Анна Корбут, Роман Малко,
Олександр Крамар, Ганна Трегуб, Алла Лазарева,
Денис Казанський, Юрій Лапаєв,
Ольга Ворожбит, Станіслав Козлюк,
Андрій Голуб, Юрій Макаров
Відповідальний за випуск номера
Віталій Столига

Відділ передплати та роздрібної торгівлі
тел.: (067) 407-10-96
e-mail: peredplata@tyzhden.ua
Відділ реклами тел.: (067) 407-10-89
e-mail: reklama@tyzhden.ua
Видається з 02 листопада 2007 року
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 18119-6919 ПР від 30.08.2011 р.
Адреса для листування 01030, м. Київ, а/с 212
Адреса редакції
Київ, вул. Богдана Хмельницького, 36а, кв. 3

e-mail: office@tyzhden.ua
тел.: (044) 351-13-00
Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 1447 від 28.07.2003 р. № зам. 17-0891
Наклад 32 000
Номер підписано до друку 3.05.2017 р.
Виходить щоп'ятниці
Розповсюджується в роздрібній торгівлі та за передплатою
Передплатний індекс 99319
Ціна договірна

НА ЧАСІ

З широко заплющеними очима

Юрій Лапаєв

Віднедавня травень перетворився з місяця пікніків та довгого відпочинку на час поганого передчуття. Щороку проросійські сили під різними масками й приводами нагадують про себе та своє бажання повернутися. Про області, у яких реванш можливий, вже було написано (див. *Тиждень*, № 8/2017), і прогнози авторів загалом збігаються з подіями першого тижня травня.

Міста, у яких при владі залишаються одіозні та часто відверто антиукраїнські політики, вкотре потрапляють у зведення. Бійка через сепаратистські гасла сталася в Харкові. Як виявилось, для харків'ян похилого віку головними проблемами в житті є діяльність НАТО та проведення в країні АТО, а не розмір пенсій чи субсидії. Припинити мітинг

вдалося завдяки втручанню патріотичних громадських організацій. Невеликі сутички були й у Херсоні. Аналогічні гасла, незначні травми учасників та активісти міста, що стали на заваді комуністичній ході. Цікаво, що події повторилися протягом одного дня в різних районах міста: на площі Героїв та в парку Слави. В обох випадках правоохоронці здебільшого спостерігали і втручалися лише тоді, коли обмін політичними кричалками перетікав у рукопашний бій.

Найбільша увага була прикута до Одеси, де травневі свята збіглися з річницею трагічних подій у Будинку профспілок. Поминальні заходи кілька разів переривалися повідомленнями про замінування, за день було затримано 14 осіб. Своєю чергою, СБУ також повідомила про викриття групи місцевих мешканців, які готували терористичний акт для дестабілізації ситуації в регіоні. Диверсантів було заарештовано, тривають слідчі дії.

Не все спокійно й у містах, які свого часу не зачепила «русская весна». Молодь у масках, що належала до однієї з націоналістичних організацій, напала на учасників першотравневого мітингу у Вінниці. Бійку було припинено завдяки втручанню поліцейських, обійшлося без потерпілих. Відносно спокійно пройшли акції в Дніпрі та Києві. Не виключено, цьому посприяла як задовільна робота правоохоронців, так і відсутність масової підтримки населенням ідеології учасників маршу. Очевидно, що Росія і через три роки має в Україні широку агентурну мережу, яка здатна організувати «картинку під дату», однак більшого своїм кураторам п'ята колона на підконтрольній Україні території продемонструвати не може.

ПРОРОСІЙСЬКІ СИЛИ НЕ МАРНУЮТЬ ЖОДНОЇ НАГОДИ НАГАДАТИ ПРО СЕБЕ ТА ВИПРОБУВАТИ НА МІЦНІСТЬ НИНІШНЮ ВЛАДУ. ПІДВИЩЕННЯ КОМУНАЛЬНИХ ПЛАТЕЖІВ, «ДОЛАР ПО 8» — ПРИВІД ДЛЯ ЦЬОГО НЕ МАЄ ЗНАЧЕННЯ

Утім, попри відсутність гучних скандалів і постраждалих, говорити про те, що святкові дні минули добре, недоречно. Найбільше хвилювань викликає сам факт проведення зазначених заходів, здебільшого провокаційних і професійно організованих (про що свідчать інформація про оплату участі в маршах, однакова символіка, надруковані плакати тощо). Проросійські сили не марнують жодної нагоди нагадати про себе та випробувати на міцність нинішню владу. У принципі, привід для цього не має значення: розіграти подібні сценарії можна і через підвищення комунальних платежів, і за «долар по 8», і навіть проти «Євробачення», якщо треба буде.

Утім, організатори цих заходів доволі вміло спекулюють на певних ностальгічних почуттях старшого покоління, ніби пропонуючи їм надію на повернення СРСР та пов'язаних із цим матеріальних благ. Власне, і саме використання певних дат у політичних цілях є сталою радянською традицією. Керівництво СРСР із легкістю відправляло тисячі людей на загибель задля приемного подарунка

«батьку всіх народів» до чергової дати, як було, наприклад, під час звільнення Києва в 1943 році. Місто треба було взяти до свята 7 листопада, кількість жертв при цьому не мала жодного значення. І тепер політтехнологи відправляють людей на мітинги, не надто переймаючись їхньою подальшою долею. Чи не найціннішим бачиться використання як приводу для зібрань трагедії в Одесі. Звинувачуючи владу в «кривавому злочині», учасники тамтешніх мітингів чомусь забувають, із чого почалися події того дня. Це нагадує вже відпрацьовану методику — саме так сепаратисти сумують за постраждалими під час Майдану бійцями «Беркута», ігноруючи загиблих Небесної сотні. Розділення на «своїх» та «чужих» із давніх-давен є одним із найефективніших інструментів психологічних операцій.

Така професійна активність проросійської опозиції стала можливою лише за пасивної ролі державних органів. У більшості міст поліція тільки рознімала бійки замість того, щоб запобігти їм. Міські адміністрації з легкістю погодили проведення маршів. Як дозволили й діяльність агітаційних пунктів, що з'явилися саме напередодні травневих свят у прифронтовому Маріуполі. І хоча Маріуполь на звільненій території, зміст листівки, які роздавали прихильники Опозиційного блоку, дуже нагадував методички з ОРДЛО. Не дивно, що така риторика обурила місцевих мешканців, які ще пам'ятають 122-мм реактивні подарунки «руського мира» (днями, до речі, винесено вирок колишньому маріупольському міліціонеріві, який коригував вогонь «Градів» у місті, — дев'ять років позбавлення волі). Активісти розгромили намети опозиції й в Одесі, де місцева влада знову ж таки напередодні пам'ятних дат вирішила погратися у скасування декомунізації. Повернення радянських назв вулицям важко назвати важливим кроком для комунального господарства міста, проте такі дії, надто символічні для фанатів СРСР та «руського мира», мали дати чіткий сигнал, хто в місті господар. Хоча завжди можна вчинити інакше. Є приклад уже відомого голови Конотопа Артема Семеніхіна, який просто заборонив антиукраїнським силам проводити заходи у своєму місті. Зробив це емоційно і, можливо, з певним порушенням громадського порядку та моралі. Напевно, важкі часи вимагають саме таких рішень.

Рішучості бракує наразі СБУ, МВС і Міністерству інформполітики. Дії цих відомств нагадують радше авральне гасіння пожежі, а не спроби запобігти їй. Практично не ведеться роз'яснювальна робота з населенням. Держава самоусувається від вирішення більшості нагальних проблем, покладаючись лише на активістів та волонтерів. Деяко дивна поведінка політиків хоча б з огляду на необхідність виживання і самозбереження.

Попереду друга, не менш важлива частина свят. Безумовно, за такого мовчазного сприяння держави антиукраїнські сили намагатимуться використати цей час для своїх провокацій. Тим більше що День перемоги посідає ключове місце в системі пропаганди «братнього народу». Приклад Донбасу засвідчив, що пожежа може виникнути буквально за кілька днів і загасити її потім може бути неможливо. Хочеться сподіватися, що влада розплющить очі й зробить висновки. ■

День нашої перемоги

Юрій Макаров

То це наша чи не наша перемога? Я не кажу про нещасні демонстрації із колорадськими стрічками, які відбудуться наступного вівторка, а вони 100% відбудуться. То лише чергова спецоперація з конкретними виконавцями, бюджетом, завданнями, колом потенційної масовки й, головне, конкретним інформаційним адресатом. Розбирати вже вкотре складові політтехнологічного міфу «спасібо деду за перемогу» (варіант «можем повторить»), його походження й приховані сенси нецікаво. Ідеться радше про те, чи вважає себе Україна суб'єктом дня пам'яті, який напередодні, 8 травня, знову відзначатиме вся Європа, — пам'яті про закінчення страшного епізоду Другої світової, епізоду найкращого, але не єдиного.

Найперша, безпосередня спокуса — відмежуватися від усього, що пов'язано з комуністичною диктатурою. Паралелі між сталінською імперією та гітлерівським Рейхом не проводив тільки лінєвий. Розбіжності справді косметичні, результати життєдіяльності включно з кількістю жертв і, що не менш важливо, кількістю спотворених, розбещених душ симетричні. Гаразд, це була не наша війна, а відтак не наша перемога. Все?

ВАРТО ПОВЕРНУТИСЯ ДО УСВІДОМЛЕННЯ ДИЛЕМИ: ВДАВАТИ, ЩО З УСІЄЇ ІСТОРІЇ ПЕРІОДУ 1920–1991 РОКІВ ДО НАС МАЮТЬ СТОСУНОК ТІЛЬКИ ГОЛОДОМОР ТА УПА, ЧИ ПОГОДИТИСЯ ВВАЖАТИ СВОЇМИ УСІ ЗВИТЯГИ Й УСІ ОБЛУДИ НАШИХ БЕЗПОСЕРЕДНІХ ПРЕДКІВ

Стоп, давайте від самісінького початку й міркуймо логічно. Перемога над чим/ким? Над одним із найпотворніших явищ у людській історії, хімічно чистим злом, оформленим політично й ідеологічно. Нацистська Німеччина, незалежно від свого двійника й тимчасового союзника, була однією з найстрашніших загроз усьому людству в ХХ столітті. Відповідно її розгром був однією з найбільш значущих та успішних подій того ж таки століття.

Наступний пункт: чия перемога? Природна та єдино правильна відповідь: антигітлерівської коаліції. Те, що в її складі перебував уже згаданий антигуманний і так само небезпечний режим, нічого не змінює в цій констатації. УРСР на той момент була невід'ємною частиною того режиму, а українці — другою за чисельністю національністю в особовому складі Червоної армії. Не зайве також нагадати кількість жертв України в Другій світовій. Тут експертні оцінки колива-

ються від 7 млн осіб (серед яких і вбиті на фронті, і загиблі серед мирного населення, зокрема внаслідок Голокосту) до 10 і навіть 13 млн непрямих демографічних утрат. Нічого собі не наша війна! На цьому тлі вже чогось принципово не додають символічні аргументи на кшталт прізвиськ воєначальників-українців чи назв чотирьох Українських фронтів, хоча для учасників подій вони, вочевидь, щось важили.

І так, УРСР як державне (на той час квазідержавне) утворення внаслідок усіх тих подій повернула частину своїх етнічних територій та дістала статус співзасновника ООН, тобто формально може розглядатися як одна з країн-переможниць. І тут неминуче, неухильно постає одне зі світоглядних питань: чи можемо ми себе вважати спадкоємцями Радянської України? Точніше, не так: якою мірою ми є її спадкоємцями?

Тут вважаю за необхідне розставити крапки над «і». Я завзято й послідовно виступаю за політику декомунізації. Навіть у таких рішучих проявах, які багато хто вважає перегинами. І так само вважаю за необхідне поступово перейти від дерадянізації до деколонізації культури й суспільного простору. Наприклад, який жах, я не бачу трагедії в перейменуванні вулиці й площі генія людства Льва Толстого, який жодним чином з Україною не був пов'язаний, хіба що один раз відвідав своїх київських родичів. Інша річ, що альтернативою бачу не наразі, а на жаль, маловідомого бізнесмена-аграрія Євгена Чикаленка, а не менш заслуженого киянина, доктора Володимира Караваєва. Хоча б через те, що ця вулиця до революції вже називалася Караваєвською, але то коло питань, яке варто розглядати окремо.

А зараз варто повернутися до усвідомлення дилеми: вдавати, що з усієї історії періоду 1920–1991 років до нас мають стосунок тільки Голодомор та УПА, чи все-таки погодитися вважати своїми усі звитяги й водночас усі облуди наших безпосередніх предків, визнати відповідальність за їхні подвиги, але так само за їхні помилки й злочини (так, так, злочини!), адже вони коїлися не без допомоги місцевих кадрів, а інколи за їхньою безпосередньою ініціативою.

Повторюю, про це варто говорити окремо, довго, без спрощень і спекуляцій. А поки що проміжний висновок: так, це моє свято. Тільки не в тому жанрі, який склався в компартійних кабінетах, а згодом у тусовці московських політтехнологів. А в тому вигляді, як це відбувається в Європі. Де згадують жертв, зусилля, випробування, але й вищі прояви стійкості та мужності, за які предкам не мало би бути соромно перед нащадками. Не бачу, чому й чим ми маємо відрізнитися від європейців, у цьому зокрема. Час дорослішати, а День перемоги — додатковий привід і шанс. ■

«Комендант» згарища

Станіслав Козлюк

Після пожежі в одеському Будинку профспілок минуло три роки. Майже всі винуватці тодішніх подій зникли в невідомих напрямках, а тих, хто лишився, понад два роки намагаються судити

«Я його до тих подій і не знала. Бачила на фотографії біля автомобіля моїх батьків. Лише потім почувла, що він називав себе комендантом Куликового Поля в Одесі», — розповідає своєю історію Валерія.

10 серпня 2014-го матір дівчини Олену Куліш та вітчима Володимира Алехіна, які мешкали в селі Переможне поруч із Луганським аеропортом, викрали невідомі. У будинку лишилися дідусь та кілька сусідських дітей, яких сім'я перехувувала у своєму підвалі від обстрілів, що тривали кілька днів. Батьки не повернулися. А приблизно за півроку Валерії зателефонували з так званої прокуратури «ЛНР» і повідомили, що знайшли два тіла, які, за попередньою інформацією, можуть виявитися саме їхніми. Для упізнання Валерію запросили до Луганська. Утім, такий візит був би доволі ризикованим. Натомість родичі дівчини спромоглися переправити зразки ДНК до Києва, де аналіз підтвердив: підозри «прокуратури» самопроголошеної «республіки» небезвідставні.

У цьому вбивстві фігурувала «окрема бригада оперативного призначення «Одеса». Підозрюваними в убивстві були щонайменше двоє осіб: Геріх Олексій Володимирович та Фомінов Олексій Олексійович. Те саме збройне угруповання фігурує в ще одному вбивстві — сім'ї Бочневичів. 22 серпня того самого року семеро озброєних чоловіків позбавили життя чотирьох людей.

«Багато хто з мешканців Переможного працював у Луганському аеропорту. І коли почалися бої, частина жителів селища стала надавати гуманітарну допомогу військовим. Здебільшого продуктами. І за це вони потрапили в розстрільні списки бойовиків. Причому опинилися в них не лише ті, хто допомагав армії, а й ті, хто більш-менш активно засвідчував свою проукраїнську позицію, ті, у кого було більше майна, ніж у решти, хто був успішнішим. Скажімо, мати Валерії працювала на радіостанції, батько був програмістом», — розповідає Євгенія Закревська, яка взялася допомагати дівчині.

Вона додає: злочинне угруповання «Одеса», окрім іншого, займалося викраденням людей та мародерством.

«Частина людей із цих розстрільних списків вдалося вивезти, частину вбили. Є підозри, що то були члени «ОБРОП «Одеса». Були випадки, коли декого вивозили в невідомому напрямку, а потім повертали. Зафіксовані факти мародерства. Скажімо, будинок Олени Куліш після викрадення її та чоловіка грабували щонайменше двічі. Тоді в помешканні ще був дідусь Валерії», — додає Закревська.

Злочинне угруповання називалось «Одеса» не випадково. Частина цих осіб помічена в публічному просторі перед початком активних бойових дій на Донбасі. Фактично перша згадка про них — це події 2 травня. Якщо говорити точніше, той-таки Фомінов, за його власними зізнаннями, був «комендантом Куликового Поля» в Одесі. Про це він, наприклад, заявляв в інтерв'ю проросійському інтернет-телеканалу «День-ТВ» у випуску № 80 телепрограми «Реакція». Відео й досі у відкритому доступі, а якщо його уважно переглянути, то можна дізнатися доволі цікаві речі. Окрім того, що Фомінов називає себе «комендантом», він розповідає про свою участь у заворушеннях 2 травня в Одесі, переїзд звідти до Ростова-на-Дону, а згодом до Луганська. Саме там чоловік узявся за організацію згаданого злочинного угруповання. Також Фомінов говорить про перебування в селі Переможне та участь у боях за Луганський аеропорт.

Із 50 підозрюваних у справі 2 травня 20 осіб потрапили до суду, з них лише 5 були заарештовані

Як вдалося встановити ЗМІ, не останньою чергою завдяки листам, надісланим Фоміновим та Геріхом у редакцію Санкт-Петербурзького журналу «Защита и безопасность», «комендант Куликового Поля» є громадянином РФ. Окрім того, за невідповідною інформацією, той-таки Фомінов перед своїм візитом до Одеси перебував у місцях позбавлення волі, проте вийшов раніше, ніж належало. Більше деталей наразі дізнатися не вдалося.

«Коли ми дізналися, що Фомінов та інші є громадянами Росії, ми зробили запит туди, аби дізнатися, чи справді вони росіяни, чи перебували в тюрмах, яким чином дочасно звільнилися. Врешті, оскільки вони росіяни, чи робить РФ щось, аби притягнути їх до відповідальності за злочини, скоєні в Україні. Адже вони можуть бути підсудними не лише в українському, а й у російському суді. Але нас проігнорували», — каже Закревська.

Як вдалося з'ясувати, загалом у провадженнях щодо подій в Одесі 2 травня 2014-го в прокуратурі був 131 підозрюваний. Зокрема, і той-таки Фомінов. Проте в розшуку ця людина опинилася мало не за півроку після пожежі у Профспілках. І, як підозрюють адвокати, які займаються справою Олени Куліш, уже після вчинення вбивств. А Одеська прокуратура почала кримінальне провадження за фактом хуліганства, скоєного групою

осіб (ч. 2 ст. 296 Кримінального кодексу, максимальне покарання — позбавлення волі до чотирьох років). Проте, як розповіли **Тижню** джерела в прокуратурі, фактично не була розслідувана роль Фомінова у заворушеннях в Одесі, організації мітингів і табору на Куликовому Полі тощо.

«Фомінова в Одесі знали. Не скажу, як в інших українських містах, але в нас Євромайдан та анти-майдан спілкувалися між собою. І організовували свої акції так, щоб не перетинатись і щоб не було сутичок. Був лише один випадок, 30 березня, коли зіткнення майже сталося, але тоді людей розвела міліція. Проте всі вважали його одеситом, та й у публікаціях ЗМІ йшлося про те, що він уродженець Одеси. Нам нічого не було відомо про його російське громадянство», — розповіла **Тижню** голова правління експертно-аналітичної агенції «Група 2 травня».

Попри це, Фомінова не затримували. Як і низку інших фігурантів.

«Таких людей, які проходили у кримінальних провадженнях підозрюваними, але яких не затримували, приблизно 50. Тобто невідомо, чи той-таки Фомінов перетинав кордон, куди веде його телефонний трафік, із ким він спілкувався, де цей трафік обривається, — нам нічого невідомо. До того ж можу сказати, що люди із групи Фомінова згодом виринули в інших злочинах. Наприклад, в Одесі була низка вибухів у 2014–2015 роках, на щастя, обійшлося без жертв», — розповіла Закревська.

А сам Фомінов після того, як опинився на території, підконтрольній «ЛНР», згодом потрапив за ґрати. Можна припустити, що це було пов'язано із внутрішніми розборками між бойовиками. І принагідно так звана прокуратура розслідувала (хоча важко зрозуміти, що в її розумінні є розслідуванням) факти злочинів, скоєних «комендантом Куликового Поля» та його поплічниками. Серед цих діянь згадане вбивство Олени Куліш та Володимира Алехіна. Однак у СІЗО Фомінов пробув недовго. Щойно «розслідування» завершили — вийшов на свободу. А вже справу «ОБР ОП «Одеса» мав би розслідувати «верховний суд ЛНР», якого не існує. Тож підозрювані фактично перебувають на волі.

В Україні 2016-го Фомінову заочно повідомили про підозру й виписали дозвіл на його затримання. Однак запитань щодо якості роботи прокуратури та судів, коли йдеться про події 2 травня, вистачає. Наприклад, чому 4 травня 2014-го звільнили підозрюваних проросійських «активістів»? Чому свого часу відпустили экс-голову ДСНС Одещини Володимира Боделана, який віддав пожежникам усний наказ не виїжджати на виклики без його прямого дозволу? Чому стосовно нього досі не почали заочного судового провадження? Хоча його підлеглих судять.

«У ніч на 3 травня, після тих трагічних подій, почали кілька кримінальних проваджень. Там були й масові заворушення, й бездіяльність міліції. Згодом усе об'єднали в одне велике провадження. І з нього виділили найперспективніший епізод. Він стосувався антимайданівців, яких затримали в торговому центрі «Афіна» відразу після заворушень (як відомо, з будівлі цього ТЦ могли вести вогонь по

Кривавий слід. Окрім заворушень в Одесі Олексій Фомінов «відзначився» низкою злочинів проти мирного населення на Луганщині

проукраїнських протестувальників. — Ред.). Підозрюваних було багато, однак до суду дійшло лише 20 осіб. Частина примудрилася втекти, частину обміняли», — розповідає Герасимова.

Мова, зокрема, про Олександра Грибовського, одного із ключових учасників подій в Одесі. Місцеві активісти переконують, що саме через цю людину фінансувалися проросійські мітинги та виступи за федералізацію. У 2015-му його та ще декого нібито обміняли на кількох працівників СБУ, що потрапили до полону в зоні АТО. Наразі точно знаємо, що Грибовський вирушив на Донбас, але його дальша доля невідома.

«Із тих 20 п'ятеро лишилися за ґратами, інші 15 ходять на суди, які тривають майже три роки. Прокуратура ніяк не доведе їхньої вини. Обвинувальний акт, який передали до суду, нагадує радше політичне есе, ніж аргументований документ. Майже в усіх 20 однаковий текст, який зводиться до того, що колишні можновладці хотіли повернутися до керма й тому проплачували людей на Куликовому Полі. А саме звинувачення звели буквально до трьох рядків: кидали «коктейлі Молотова» й каміння, чинили опір міліції. І оскільки довести його проблематично, судді імітують суд, прокуратура — роботу, лише активісти ходять і акції влаштуюють, щоб привернути увагу», — говорить Герасимова.

Текст звинувачення відрізняється хіба що в члена «Одеської дружини» Сергія Долженкова. Як пояснили проукраїнські активісти, зокрема, саме з ним вони контактували, координуючи свої дії для уникнення заворушень. Утім, 2 травня події розгортались інакше. Долженков, знаючи про марш за Україну кількох тисяч осіб, повів кількесот своїх «дружинників» напереріз тій ході, а в останній момент вимкнув телефон.

І це, певно, чи не єдиний епізод на рівні із судом над працівниками ДСНС, епізод, доведений до зали засідань суду. Інші або не розслідувані належним чином, або пробуксовують. А їхні фігуранти, попри наявність у списках підозрюваних, доволі тривалий час перебували на волі, що дало їм змогу виїхати з країни або ж податися на Донбас. Скоювати інші злочини. ■

Пенсіонер в екзилі. Один із головних фігурантів справи 2 травня очільник Одеської міліції Дмитро Фучеджі втік до Придністров'я, що, втім, не завадило йому протягом півтора року отримувати українську пенсію полковника МВС

ФОТО: АНДРІЙ ПОМАКІН

Гійом Шойрер:

«Не повинно бути відчуття відокремленості між тими, хто керує, і тими, ким керують»

Спілкувалась
Анна Корбут

з Надзвичайним і Повноважним Послом Швейцарії в Україні **Тиждень** поспілкувався про сприйняття швейцарцями ЄС і НАТО, нейтралітет як інструмент зовнішньополітичного впливу, умови, за яких пряма демократія не служить інтересам популістів, а також про реальні результати швейцарських інвестицій в Україні та технічної допомоги.

Як у Швейцарії бачаться ЄС і взаємодія з ним? Наскільки це сприйняття змінилося за десятиліття існування Євросоюзу?

— Прямої відповіді на це запитання немає, оскільки Швейцарія вельми неоднорідна країна. Тут співіснує багато різних думок стосовно ЄС: є групи населення, що дуже підтримують Союз, а є ті, хто цілком проти. Але є й поміркованіші, які хочуть підтримувати з ЄС хороші відносини, але не приєднуватися до нього. Роль Євросоюзу в забезпеченні миру, стабільності, економічного зростання та цінностей на сьогодні загальновізнана. Як, утім, і його недоліки: централізація, брак прямої демократії, що є дуже важливою для населення Швейцарії, бюрократія та низка економічних вад.

Тому швейцарці не готові підлаштуватися під правила ЄС, як показало раніше голосування проти вступу в Європейську економічну спільноту. Сьогодні на політичному порядку денному більше немає теми про вступ, адже політики врахували, що виборці не погоджуються на членство Швейцарії в ЄС.

Водночас у нас зараз чи не найтісніші двосторонні відносини за весь час. Є низка потужних двосторонніх угод, ми голосували стосовно багатьох пов'язаних із ЄС питань. Це теж важливий елемент: швейцарських виборців запитували на референдумах про непрості моменти, такі як європейська ідентичність, цінності, принципи та регулювання, і, на диво, вони підтримували їх аж до 2014 року (коли Швейцарія проголосувала з невеликим відривом за запровадження квот на імміграцію — **Ред.**). Ми не в ЄС, але є дуже європейськими завдяки спільним цінностям. Іноді ззовні це складно зрозуміти.

Тим часом у самих країнах — членах ЄС європейську ідентичність часто ставлять під сумнів деякі сили, що стають дедалі помітнішими. І вони агітують за фрагментацію ЄС. Як такі зміни можуть позначитися на Швейцарії?

— ЄС політично, економічно та фінансово має ключову вагу для Швейцарії, тож нам потрібні хороші

відносини з ним. Наведу кілька цифр: 55% швейцарського експорту йде в ЄС, а 73% імпорту — із ЄС. Ми четвертий торговий партнер для Союзу. Понад 1,3 млн осіб із 8 млн нашого населення з ЄС. Тобто наш зв'язок важливий не тільки з економічного погляду, а й із погляду відносин між людьми.

Багатьох швейцарців у ЄС не влаштовує брак прямої демократії та децентралізації. У нашій країні ми голосуємо від двох до семи питань кожні три місяці. Це означає, що кожен політичний процес уже на ранніх етапах починається з широких консультацій та розуміння, що потрібен буде компроміс, а останнє слово за людьми.

В інших країнах такого часто немає. Там більшість кожні чотири-п'ять років змінює загальний напрямок, а між тим жодних консультацій. Відтак, коли якесь питання виносить на референдум, населення менше реагує на саме питання, а більше висловлюється проти чи на підтримку тих, хто при владі. У Швейцарії люди трохи більш інтегровані в щоденне політичне життя країни.

Пряму демократію дедалі активніше використовують у своїх цілях популісти, іноді доволі успішно. На вашу думку, що потрібно, аби народ голосував відповідально й обізнано?

— Не думаю, що в цьому ми кращі за інші країни. Просто нам пощастило, що розвиваємо нашу систему вже довгий час.

Швейцарія вибрала пряму демократію. Але її відточила політична система, завдяки якій вона функціонує: у нас двопалатний парламент, як у США. Федеральні збори складаються з Ради кантонів та Національної ради. Понад те, наші депутати дуже близькі до людей, оскільки не всі є професійними політиками. Приносити пряму демократію в країну без політичної культури, побудованої навколо неї, небезпечно. Адже це може обернутися такою реакцією, про яку я згадав вище, коли люди голосують за чи проти влади, а не за чи проти питання, що виноситься на обговорення.

Найкращий спосіб запобігти популізму — мати уряд і депутатів, які не відірвані від людей. Не повинно бути відчуття відокремленості між тими, хто керує, і тими, ким керують.

Швейцарія відома, зокрема, нейтралітетом. Сьогодні бачимо зовнішні та внутрішні виклики для НАТО, чуємо розмови про створення європейської армії. Як це вплине на архітектуру безпеки Швейцарії?

— Ми уважно стежимо за розвитком подій навколо НАТО, але ми самі прийняли принцип активного мілітаризованого нейтралітету. Це означає, що покладаємося самі на себе в захисті своєї країни та свого нейтралітету, а для цього і далі розвиваємо потужну армію. Головна оборонна стратегія Швейцарії — дотримання міжнародного права та зобов'язань як ключовий принцип міждержавних відносин, але й збереження спроможності самим боронити свої кордони.

Нейтральність — це принцип, який широко визнається і приймається як швейцарцями, так і за кордоном. Коли його заклали у Віденській конвенції про дипломатичні відносини 1961 року, багато країн, напевне, були зацікавлені в тому, аби Швейцарія лишалася нейтральною. І поміж швейцарців немає

Гійом Шойрер вивчав право в Університеті Невшателя, згодом міжнародну безпеку в Женевському інституті міжнародних відносин та розвитку. Служив в армії. Дипломатичну кар'єру почав із Міністерства закордонних справ Швейцарії. З 1996 року працював на різних посадах в ОБСЄ: був першим секретарем представництва Швейцарії в ОБСЄ (1998–2001), заступником голови представництва Швейцарії в ОБСЄ, зокрема під час головування країни в організації 2014 року (2013–2015). У 2001–2005-му — заступник голови місії Посольства Швейцарії в Тегерані (яке також представляє інтереси США в Ірані). У 2009–2013-му — заступник посла Швейцарії в США, очільник відділу політичного та правового забезпечення. З жовтня 2015-го — посол Швейцарії в Україні та Молдові.

дебатів стосовно приєднання до НАТО. На відміну від питання членства в ЄС це ніколи й не виносилося на обговорення.

Чи дає нейтралітет Швейцарії можливості для зовнішнього впливу? І чи потрібен зовнішній вплив вашій країні?

— Швейцарський нейтралітет не заважає нам провадити активну зовнішню політику й брати на себе важливу дипломатичну відповідальність, як-от головування в ОБСЄ у 2014-му, активне членство в ООН, а також претендувати на тимчасове членство в Раді Безпеки ООН у 2023–2024 роках, членство в МВФ та Світовому банку. Отже, Швейцарія нейтральна, але бере активну участь у міжнародних процесах.

ПРИНОСИТИ ПРЯМУ ДЕМОКРАТІЮ В КРАЇНУ БЕЗ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ, ПОБУДОВАНОЇ НАВКОЛО НЕЇ, НЕБЕЗПЕЧНО. ЦЕ МОЖЕ ОБЕРНУТИСЯ РЕАКЦІЄЮ, КОЛИ ЛЮДИ ГОЛОСУЮТЬ ЗА ЧИ ПРОТИ ВЛАДИ, А НЕ ПИТАННЯ, ЩО ВІНОСИТЬСЯ НА ОБГОВОРЕННЯ

Крім того, відбувається технічна й гуманітарна співпраця з іншими країнами, зокрема Україною. Вона цілком аполітична, а отже, її приймають різні сторони в кризових ситуаціях. Женева — цікавий приклад нейтралітету та дипломатичного впливу: саме тут, на нейтральній території Швейцарії, проводиться переважна частина конференцій ООН, навіть більше, ніж у Нью-Йорку. Тут обговорюються нові елементи м'якої безпеки, тут містяться представництва багатьох міжнародних організацій. Отже, утворюється зв'язок між безпекою людини, правами, розвитком, питаннями охорони здоров'я — усе це обговорюється в Женеві.

Крім того, тут добре відчутна присутність громадянського суспільства, що виводить пряму демократію на міжнародний рівень. Діє багато неурядових організацій та аналітичних центрів, із ними консультуються, їхню думку враховують у процесі розробки норм, які далі впливають на кожного. Так у Женеві твориться один із елементів нашої щоденної безпеки. Наприклад, правила, які регулюють інтернет або систему охорони здоров'я. Ми інкубатор такого консультаційного процесу, а це також елемент захисту швейцарських інтересів у ширшому масштабі на додачу до класичних інструментів — дипломатії та війська.

Тим часом у світі виникають кризи, що породжують конфлікти, на які не знаходиться рішень. Останні приклади — Сирія та агресія Росії проти її сусідів. З цих проблем відбувається міжнародна комунікація, але рішень немає. Тому складається враження, ніби консультаційний процес заради консультаційного процесу, він не переростає в ефективний механізм знаходження рішень. Чи замислюються над цим у Швейцарії?

— Це проблема. Але не проблема Швейцарії чи її нейтралітету, а міжнародних відносин, оскільки мирні процеси можуть затягуватися на роки. Сумна політична реальність полягає в тому, що не всім кризам можна запобігти й не для всіх знайти рішення. Водночас що може бути альтернативою консультаційному процесу? Іноді хороші рішення знаходяться в результаті тривалих процесів.

У цьому контексті роль Швейцарії, як я її бачу, — сприяти переговорам і створювати умови для швидшого та якіснішого процесу, при цьому визнаючи, що його успіх не є даністю. Тим часом важливо забезпечити гуманітарним організаціям можливість допомагати людям, зокрема в трагічних ситуаціях. Як приклад можна згадати щоденну роботу Стаффана де Містури, спеціального представника ООН та Ліги арабських держав у переговорах щодо Сирії. Він зводить сторони в переговорах і шукає можливості — це дивовижно. Те саме можна сказати про «Червоний Хрест» — нейтральну організацію, яка доправляє гуманітарну допомогу тим, хто її потребує, і це важка робота. Я переконаний,

ШВЕЙЦАРІЯ ПЕРША ПРИНЕСЛА ОРГАНІЧНЕ ФЕРМЕРСТВО В УКРАЇНУ. МИ ДОПОМАГАЛИ МАЛОМУ ТА СЕРЕДНЬОМУ БІЗНЕСУ ЗІ СТАНДАРТАМИ, ЯКІСТЮ ПРОДУКЦІЇ ТА БРЕНДАМИ, ВИВЕДЕННЯМ ЇХ НА ЕКСПОРТ

що нейтралітет держави корисний. І це не означає, що країна мовчить або байдужа. Нейтралітет означає, що Швейцарія має право та обов'язок висловлюватися тоді, коли порушуються міжнародні норми. Усі розуміють, що коли ми кажемо про це, то в нас немає прихованої політичної мотивації, що це оцінка ситуації.

Швейцарію часто критикують за те, що вона слугує гарантом для корумпованих грошей, зокрема грошей політиків, які, власне, і є джерелом нестабільності в різних закутках світу. Утім, у відповідь на ті закиди країна змінює правила, що стосуються прозорості й фінансової звітності. Який прогрес спостерігається в цьому напрямі?

— Справді, Швейцарія, як і багато інших країн, має систему банківської таємниці. Але вона приваблює ще й своєю політичною стабільністю та хорошими банкірами, які можуть гарантувати непогану дохідність активів. Нині модель банківської таємниці виходить з ужитку, і не тільки в нашій країні, адже тиск на користь відмови від такої практики величезний. Хоча наслідки колишньої політики відчуватимуться ще деякий час. Маємо все ж таки бути пильними, моніторити ситуацію.

Ми самі визнали (хоча дехто в країні цьому опирався), що така модель нездорова. Тож Швейцарія

запровадила найпрогресивніше законодавство в царині боротьби з відмиванням грошей і повернення активів.

Ми добре попрацювали з українською владою, наприклад, над виявленням таких активів. Разом з Австрією стали першими, хто заморозив гроші певних осіб до розслідування злочинів, що призвели до їх крадіжки. Це тривалий і складний процес, адже є сили опонента й при цьому треба поважати верховенство права.

Перше замороження активів відбулося на три роки у 2014-му. Наприкінці 2016-го ми продовжили його ще на рік і далі робитимемо це стільки, скільки потрібно, щоб дати українській владі час для встановлення злочинів та відповідальності цих осіб. Маємо успішні приклади Нігерії, Гаїті та Анголи: ми так само заморожували і виявляли вкрадені там кошти. Їх вдалося репатріювати завдяки ефективній співпраці з відповідними державами. Але то тривалий процес. І ЗМІ та громадськість мають це розуміти.

До відносин між Швейцарією та Україною: у нас є стратегія співпраці до 2018 року. Чи можете розповісти детальніше?

— 2017-го ми відзначаємо 25 років дипломатичних відносин, а крім того, 20 років технічної співпраці з Україною. Тобто 20 років тому ми разом з українським урядом вирішили започаткувати програму технічної допомоги. Вона обговорюється кожні чотири роки, найновіша стратегія до 2018-го. Парламент Швейцарії погоджує бюджет, зокрема для України близько \$100 млн. У Києві є наше представництво з питань співпраці, що відбувається за чотири основними напрямками: урядування та розбудова миру, охорона здоров'я, стійке управління у сфері енергетики та гуманітарної допомоги. Енергоефективність дуже важлива для незалежності України. Як і для довкілля. Ще один елемент співпраці — децентралізація. Ми переконані: більше людей у прямому контакті з представниками влади і навпаки означає менше корупції. Ми багато зусиль докладаємо в медицині, ефективно взаємодіємо з виконавцем обов'язків міністра охорони здоров'я України Уляною Супрун. 12 років були активними у сфері здоров'я матері та дитини. Зараз більше зосереджуємося на неінфекційних захворюваннях, популяризації здорового способу життя як складової превентивної медицини.

Що цікаво, Швейцарія перша принесла органічне фермерство у продовольчий бізнес в Україні. Ми допомагали малому та середньому сільськогосподарському бізнесу зі стандартами органічного виробництва, якістю продукції та брендами, виведенням їх на експорт. Зараз ці підприємства серйозно вирости й стали самостійнішими, адже мають доступ до ринку ЄС через упізнавані торгові марки. Це приклад успішної співпраці.

Крім того, оскільки станом на 2014 рік, коли ми розробляли згадану стратегію, на Сході України вже почався конфлікт, однією з її складових є сприяння миру.

Що ви можете назвати найпомітнішим результатом реалізації технічної допомоги?

— Приклади, які я назву, відображають дух і філософію допомоги. Так, значного прогресу Швейцарія та німецькомовні країни досягли у професійно-техніч-

ній освіті. Вона будується на розумінні, що не всій молоді потрібно вчитися в університетах. Зате є дуже важлива технічна робота, на якій можна побудувати успішну кар'єру. Реалізація такої програми вимагає якісної співпраці між державою, навчальними закладами та бізнесом. У Швейцарії система працює блискуче: підлітки в 14–15 років можуть вирішити не здобувати вищу освіту, а натомість навчатися й паралельно працювати. Вони знаходять собі місце в компанії, яка погоджується на те, що молода людина вчитиметься два-три дні на тиждень. Технікум, своєю чергою, пропонує спеціалізовані програми, які відповідають потребам конкретного бізнесу, і водночас дає змогу студентів збагатити ще й загальні знання.

Таку саму систему, хоч і в менших масштабах, намагаємося принести й в Україну. І вже є успішний приклад. Компанія, зрозумівши, що не має достатньо людей, які ремонтували б її обладнання, знайшла технікум у Київській області, де за необхідною спеціальністю випускалися дві-три особи на рік. При цьому попит на таких спеціалістів величезний. Тоді вона прийшла до нас, ми разом проаналізували технікуми, розробили програми технічної освіти для всіх закладів країни, де готуються такі спеціалісти. Якщо зможемо повторити швейцарську модель професійно-технічної освіти в різних сферах, від цього виграє багато хто.

Як ви оцінюєте спроможність України зараз освоювати технічну допомогу?

— У нас із тим проблем немає. Ми в п'ятірці найбільших донорів на двосторонніх засадах, але все ж

таки надаємо порівняно невелику суму — близько \$25 млн на рік. Підходимо до цього прагматично, конкретно, аби забезпечувати результат, а не просто давати обіцянки. Ми знаємо свого партнера — приватного чи державного, національного чи місцевого, знаємо результат, усе перевіряємо, можемо оперативнo коригувати процес, коли бачимо, що він рухається в неправильному напрямку. І маємо помітні успіхи. Скажімо, енергоефективність Вінниці: місто здобуло в цьому сегменті європейську відзнаку.

Окрім технічної допомоги які можливості тут бачать швейцарські інвестори?

— Вони прийшли в Україну одними з перших. Зараз тут працює понад 120 наших компаній. Багато з них на новітньому виробничому обладнанні. Наведу бодай один приклад: є компанія, яка випускає скляні пляшки. Виробництво має дві лінії, що працюють цілодобово й продукують найрізноманітнішу тару для безалкогольних напоїв та алкоголю на сучасному обладнанні. Компанія багато експортує в Італію, Німеччину та інші країни, а також забезпечує тарою місцевих виробників. Крім того, надлишкове тепло, отримане в результаті видування скла, йде на обігрів будинків.

Тобто швейцарські компанії тут не тільки для того, щоб виграти від дешевої робочої сили, а й щоб випускати продукцію на новітньому обладнанні, яке вони використовували б удома. Приносять у країну багато інновацій, а тут персонал вчиться, як із ними працювати. ■

ЗИК. СТАЄМО БЛИЖЧИМИ

ДАНИЛО МОКРИК

ОСТАННЯ

ІНСТАНЦІЯ

щопонеділка, щоп'ятниці

20:30

MORBA

Державна мова

Божевілля

Ірина Подоляк, народний депутат, фракція «Об'єднання «Самопоміч»

Уявімо, що в країні N живуть люди, які не володіють «енською» мовою. Вони можуть бути розселені компактно або дисперсно, навіть комфортно почуватися в сенсі «їсти, пити й хороше походити», вирощувати собі якусь органічну продукцію, читати інтернет чи писати книжки своєю мовою, спілкуватися з рідними, знайомими, працювати на заводах, фабриках чи у фермерських господарствах, інтелектуально розвиватися, розважатися й навіть формувати якусь свою унікальну філософію світосприймання, можуть жити собі й поєстиватися. Уявили? Дуже добре.

Однак такі люди не можуть працювати вчителями, лікарями, інженерами, службовцями, офіціантами, артистами, журналістами, таксистами, а так хай собі живуть і процвітають. Буду щира до кінця: голосувати на виборах вони теж не зможуть. Але навіщо їм? Вони ж просто мешканці країни N, а мешканці хай собі мешкають, вони не громадяни. Он моя знайома вже 20 років живе в Америці у своєму україномовному світі, не знаючи англійської: цілком собі успішна нелегалка, навіть квартиру винаймає, гроші дітям шле, у технологіях (як от ліплення вареників) може дати фору Ілонові Маску, а інші громадянські права їй не потрібні зовсім.

Отак і в Україні буде після ухвалення закону про державну мову, як у фантастичній країні N: певний час іще житимуть мільйони «щасливих» людей, маючи по-вне право не використовувати української мови, лише не зможуть працювати за певними спеціальностями. Чи захочуть вони такого «квітучого» життя для своїх дітей? Певно, ні, бо це протиприродно, це глухий кут розвитку, тому уряд забезпечує вивчення української в школах, зокрема і для синів та дочок таких егоїстичних батьків. Небагато є країн, де коштом усіх громадян школярам забезпечують навчання мовами нацменшин і студювання цих мов, а наша прекрасна держава є такою, і бодай за це їй слід бути вдячним та цінувати її. На цьому можна підвести ризик, бо всі оті плачі про колишні чи майбутні мовні упослідження, солодкава патока патетики про калиновість чи кількадесятилітні мантри про «не на часі», тупа агресія примітивних «захисників» української чи хамська риторика інвалідів совка на «захист» російської, вмовляння і благання, що українська мова — це не боляче, або регулярні квиління «не розколюйте країну» — все це про минуле й ретранслюється людьми з минулого. У добу незалежності в Україні немає мовного «питання», але є мовне божевілля, накинута тоталітарною Росією та її колоніальною політикою. Тепер лікуватимемося. Мова — інструмент комунікації в державі. Державна мова є однією із засад конституційного ладу, одним із маркерів суверенності, а нині та в найближчому майбутньому — елементом національної безпеки (про «граніци русскава языка» не

говорив хіба що лівиний). Тому як мінімум дивно називати «провокаторами» більшу частину суспільства, яка це усвідомлює, і водночас цілком логічно — публічних мовців, що тикають пальцями з екранів і чіпляють наліпки на своїх візаві, котрі задекларували власну міру відповідальності, просуваючи законопроект № 5670 «Про державну мову». Теза про те, що тільки «агенти Кремля» перед виборами порушують тему мови, є відверто маніпулятивною. До виборів іще далеко, тому так важливо ухвалити закон саме зараз, щоб унеможливити черговий виток популізму тих політсил, які не мають чого запропонувати суспільству, крім теми, у якій кожен, хто вміє говорити, вважається «експертом». Теза «не чіпайте мову, бо Путін нападе» теж розрахована на інфантілів, не здатних до критичного мислення: він уже напав і нападатиме доти, доки від України не залишиться каменя на камені, тож цей аргумент можна залишити в лютому 2014 року. Висновок такий: досить політикам вважати українців наївними і всеїдними примітивами. Це принизливо, а принижень люди не пробачають.

ВАЖЛИВО УХВАЛИТИ МОВНИЙ ЗАКОН ЗАРАЗ, ЩОБ УНЕМОЖЛИВИТИ ЧЕРГОВИЙ ВИТОК ПОПУЛІЗМУ ПОЛІТСИЛ, ЯКІ НЕ МАЮТЬ ЧОГО ЗАПРОПОНУВАТИ СУСПІЛЬСТВУ, КРІМ ТЕМИ, У ЯКІЙ КОЖЕН, ХТО ВМІЄ ГОВОРИТИ, ВВАЖАЄТЬСЯ «ЕКСПЕРТОМ»

Неприйнятною є ситуація, коли в державі бракує єдиного інструмента комунікації. Ще більш неприйнятно навіязування мови однієї з національних меншин (так-так, саме мови російської меншини, подивіться неемоційно на визначення у словниках) як офіційного засобу спілкування на всій території країни. І тут мажоритарно є не публічна, бо ж це соромно й страшно для досвідчених номенклатурників, але вже артикульована на численних зустрічах позиція деяких представників національно-культурних товариств, мовляв, закон Колесніченка — Ківалова їх цілком задовольняє. Це абсолютно не дивно, бо всі ці представники меншин поза офіціозом спілкуються між собою виключно російською, а деякі з них були в минулому помічниками-консультантами й Ківалова, й Колесніченка, ба більше, розробниками Закону «Про засади державної мовної політики». Часто столичні очільники нацменшин маніпулюють питанням державної мови, торгують страхами безпосередньо в місцях проживання уторців, румунів чи болгар, узурпуючи право говорити від імені групи. І виникає логічне запитання: для чого й кому ▶

Відповіді на дзвінок українською мовою до приймальні голови облдержадміністрації

вигідне таке «роздирання» держави, коли зважати на максимально сприятливе для розвитку національних меншин законодавство України?

Отже, законопроект № 5670 має на меті не дискримінувати будь-яку групу осіб чи будь-яку мову, а, навпаки, усунути дискримінацію української, створити передумови для її розвитку та модернізації через надання їй належного статусу державної. Не втомлюся повторювати: його дія не поширюється на сферу приватного спілкування та на релігійне життя, тому живіть собі комфортно, розвивайтеся культурно й не слухайте ворожого агітпропу. Кожна юридична норма крім диспозиції та гіпотези мусить містити санкцію. Це азбука права, інакше закон не працює, навіть теоретично, а в цій конкретній ситуації не змінює мовного поля. Тому таку агресію викликав інститут «мовних інспекторів» та уповноваженого з питань державної мови, бо це є елементом санкційного механізму.

«Я можу включити розгляд цього законопроекту до порядку денного комітету, але із 27 інспекторами ніколи не погоджуся. Це ж якась парамілітарна структура. Ти знаєш, я патріот, я за українську мову, але без наглядачів», — каже мені колега по парламенту й далі торує «демократичний», «правовий» шлях прямих тоталітарних заборон російського.

«Не треба закону про державну мову, — зауважує інший. — Треба, щоб був економічний протекціонізм української, щоб користуватися нею було вигідно».

І я вже бачу, як ми встановлюємо доплати тим, хто говорить і пише державною. У вас не складеться враження, ніби щось у головах поламалося? Що це якісь випромінювання спричинюють мутації?

«Запропонуйте свій механізм, — відповідаю. — Інакше буде так, як є: тяжкі історії про мовні травми і приниження у Facebook, імпульсивні конфлікти у сфері обслуговування, наростання агресії...»

«Не знаю як, але НЕ ТАК», — це позиція демагогів і прокрастинаторів, а простіше кажучи, несуб'єктних слабаків.

У громадському законопроекті № 5670 запропоновано механізми забезпечення використання та розвитку державної мови через такі засоби: державна мова — мова громадянства; вимоги до визначеного кола осіб володіти нею; обов'язкове її застосування в роботі органів державної влади та місцевого самоврядування; випадки вживання державної мови у сферах публічного життя; забезпечення розроблення й дотримання стандартів державної мови; її захист. У проекті пропонується поетапне впровадження його норм. Уся концепція базується на тому, що механізм імплементації документа має бути максимального м'яким та неконфліктним.

Країна, у якій ми хочемо жити, повинна бути комфортною для всіх громадян. Усі вони мають рівні права. Про ці рівні права на державному рівні слід говорити зрозумілою для всіх мовою — українською. Ніхто, крім нас, про неї не дбатиме, бо кожна держава опікується своєю: Росія — російською, Угорщина — угорською, Румунія — румунською, Польща — польською. А нам — інвестувати в майбутнє, дбати про згуртованість нації, культивувати відповідальність і любов та швидко лікувати мовне божевілля тих, у кого воно діагностоване. Тут, власне, прописане самолікування, інакше прийде «доктор Менґеле» й залікує до смерті. ■

Числа про слова

Андрій Голуб

Чи готове суспільство до перетворень у мовній політиці

Незважаючи на постійну критику темпу реформ після Революції гідності, народним депутатам вдалося ухвалити чимало нових законів, що стосуються майже всіх сфер життя. Прийнято навіть зміни до Конституції та створено нові правоохоронні органи. Проте в одній царині досі майже не відбулося перетворень. Ідеться про мовну політику. Ухвалений ще у 2012-му так званий закон Колесніченка — Ківалова досі не скасували, хоча він викликав протести ще п'ять років тому — до революції та війни. Нині у Верховній Раді зареєстровано кілька законопроектів щодо статусу мови, однак це питання, як і раніше, лишається ґрунтом для спекуляцій із різних боків. **Тиждень** спробував розібратись у темі з допомогою соціологів та дослідників мовного середовища.

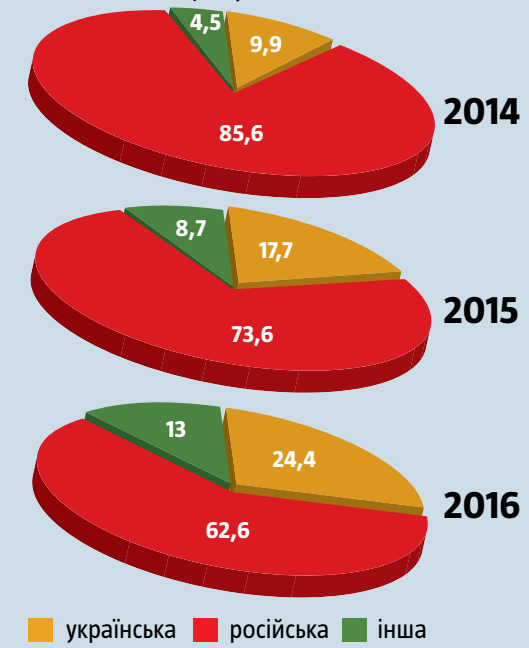
ЧИ Є ПРОГРЕС У СТАТИСТИЦІ

Рух «Простір свободи» щороку проводить огляд становища української мови. Мета його учасників — простежити рівень її використання в публічних сферах. У 2016 році вони презентували таке дослідження вже вшосте. За словами співкоординатора руху Тараса Шамайди, українська мова, попри офіційний статус, не виконує низки функцій.

«Конституція передбачає, що держава має забезпечити всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території. Однак зазначена норма досі не виконана. Адже немає закону, який це гарантував би. Відповідно мова не функціонує нормально, як у більшості країн Європи. Це призводить, наприклад, до нерозвиненості певних національних індустрій, пов'язаних із мовою, незахищеності ринків та мовних прав українців і загалом до браку цілісного культурно-інформаційного простору», — каже він.

Фактажем для оглядів «Простору свободи» стають державна статистика, соціологія та власні моніторинги активістів. Окрім загальних даних про мововжиток із них можна дізнатися й специфічну інформацію, наприклад про кількість вивісок різними мовами в торговельних закладах та мову меню в місцях харчування. Виявилось, що у 2016 році вивіски українською були наявні в 40% досліджених точок, російською — в 14%. При цьому кількість вивісок латинкою за п'ять років зростає майже втричі. «Якщо так піде далі, то вже за рік-два їх стане більше, ніж вивісок українською мовою», — зазначили у дослідженні. Тільки в 60% закладів громадського харчування можна знайти україномовне меню.

Мова журналів та іншої періодики (крім газет)
% загального тиражу

«Під час останнього огляду найбільше проблем виявили в теле- та радіомовленні. Ситуацію на радіо дещо виправив закон про квоти на пісні українською. Нині це мінімум чверть пісень в ефірі. Те, що раніше вони не лунали по радіо, пов'язано не з їх браком, а з політикою трактування українського як меншовагартісного, яку проводили власники багатьох радіостанцій», — переконаний Шамайда.

Він прихильник зміни мовного законодавства й виступає на підтримку законопроекту № 5670 «Про державну мову». На думку експерта, ухвалення такого документа — питання передусім національної безпеки. За його словами, в Україні близько 4–5 млн осіб із тих, які називають українську рідною, визнають, що не спілкуються нею вдома й тим більше публічно: «Ми це бачимо від Заходу, де різниця становить тільки 2% (настільки менше громадян, які розмовляють українською, ніж тих, що називають її рідною. — Ред.), і до Сходу та Півдня, де вона сягає 20%. Уявіть, наскільки потужні мали бути тиск і вплив, щоб люди ігнорували в спілкуванні мову, яку самі вважають рідною. Це впливає не тільки на старше покоління, а й на дітей та молодь».

Кількісний розрив між тими, хто називає українську рідною, і тими, хто нею спілкується, соціологи фіксують постійно. Та причини називають різні. У 2016 році Центр Разумкова оприлюднив результати масштабного дослідження української ідентичності. Одним із його блоків стало питання мови. У висновках соціологи зазначили, що від 2011-го до 2016-го частка тих, хто обирає українську як мову основного спілкування вдома, майже не змінилася: зросла від 52% лишень до 55%, переважно російською комунікували відповідно 45% і 41% українців. Водночас помітно змінилася частка тих, хто називає українську рідною. Таких у 2011 році було 61%, а стало 69%. Щоправда, варто зазначити: останнє дослідження не проводили в окупованому Криму.

«Можна припустити, що під впливом суспільно-політичних процесів [...] в Україні останніми роками відбулися певні зміни в мовній ідентичності громадян, але не в мовних практиках, які виявилися більш стійкими», — доходять висновку автори дослідження.

Окрім того, вони констатують стійкі й істотні відмінності між регіонами в цьому питанні: на Заході, у Центрі та на Півдні більшість опитаних назвали рідною українську (відповідно 97%, 86% і 63%). На Сході та Донбасі в цьому розумінні домінує російська (відповідно 52% і 66%).

АКТИВУВАТИ РІДНУ МОВУ

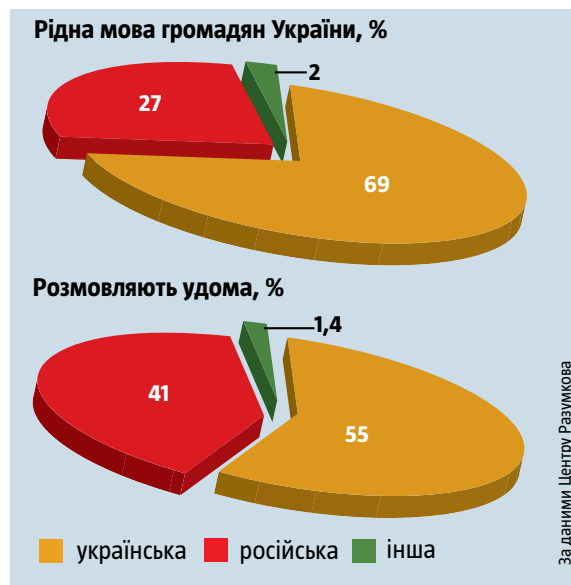
Інше велике опитування, цілковито присвячене мовній ситуації в Україні, провели на початку 2017 року за сприяння німецького Фонду Volkswagen Stiftung.

Соціолог Ганна Залізник, яка працювала над цим проектом, займається соціолінгвістичними дослідженнями в Україні від 2000-го. За її словами, для наших співвітчизників мова — це не тільки засіб спілкування, а й один із маркерів самоідентифікації. «Саме тому соціологи завжди фіксували більше людей, які називали українську рідною, ніж тих, хто спілкувався нею фактично», — каже вона.

Дослідження, у якому брала участь Залізник, складалося з опитування методом особистого інтерв'ю понад 2 тис. респондентів по всій Україні в лютому 2017 року, а також співбесід у межах фокус-груп у чотирьох містах: Києві, Харкові, Львові та Одесі.

«Багато людей у фокус-групах відповідали, що бачать українську мовою переважного повсякденного спілкування в майбутньому. Однак часто додавали: «Я вже сам не говоритиму, а от діти...» Зміна мовної практики вимагає постійної роботи над собою та виходу із зони комфорту, особливо для людей, які вже сформувалися», — каже Залізник.

З огляду на це від зміни мовного законодавства не варто чекати прямого впливу на практику побутового спілкування українців між собою. Підтвердженням чого можуть стати інші дані вже згаданого дослідження Центру Разумкова. На запитання «Що найбільшою мірою визначає вибір мови, якою Ви розмовляєте?» найпопулярнішою відповіддю стало «Цією мовою я розмовляю з дитинства». Таких 41%. Водночас так звані праг-

матичні мотиви вживання тієї чи іншої мови поширені дуже незначною мірою. Респондентів, які обирають мову залежно від того, наскільки поширений доступ до інформації або освіти нею, виявилося не більш ніж 2%.

«Єдиний момент прагматичності: якщо керівник розмовляє українською, то весь колектив починає його наслідувати. Те саме і з російською», — зазначає Ганна Залізник.

Висновок про те, що законодавство має незначний прямий вплив на повсякденну мову спілкування в Україні, насправді двозначний. Передусім якби повна українізація усіх публічних сфер сталася навіть 15 років тому, то вона навряд чи викликала б протести в суспільстві. Як приклад можна навести ситуацію в кінопрокаті. Це фактично єдина галузь, де моніторинг «Простору свободи» фіксує впевнене домінування української.

«10 років тому ще тільки перші дубльовані фільми українською виходили, а сьогодні майже кожна кінокартина в прокаті українською. Їх понад 90%. Він став суцільно українським», — каже Тарас Шамайда.

Водночас про суперечки, які точилися навколо обов'язкового дублювання фільмів державною мовою, вже майже ніхто не пам'ятає. Спекуляції політиків на цю тему також припинилися. Причому спеціалізовані видання щороку фіксують нові рекорди касових зборів.

Як приклад неоднозначної ситуації з поширенням державної мови Шамайда наводить освіту. Кількість шкіл з українською мовою навчання значно зросла за роки незалежності, однак нерівномірно. Окрім того, є проблеми з виконанням навіть чинного законодавства в цій сфері.

«Є Харків, Одеса, міста Донбасу, де від третини до більшості навчальних закладів мають російську мову викладання. Згідно із законом Колесніченка — Ківалова в них, окрім української мови та літератури, заборонено вести курс будь-яких предметів українською. Це пряма норма русифікаторського документа. Якщо дитина з

української родини потрапляє до такого закладу, бо він, скажімо, близько до місця проживання, то вона зазнає інтенсивної русифікації на додачу до русифікації в інших публічних сферах. Якщо казати про школи з українською мовою викладання, то навіть у Києві, не кажучи вже про Схід, нормального мовного режиму не існує: вчителі навіть можуть дозволити собі частково читати предмети російською, не кажучи про позакласну роботу. Ще гірша ситуація у школах естетичного виховання. У столиці величезна проблема віддати дитину в музичну школу з українською мовою викладання, де можна було б вивчати твори саме нею. У списках рекомендованої літератури є незначна частина української, а решта — російська й навіть радянська література та радянські за змістом музичні твори, і діти їх досі вивчають. Та й мова спілкування здебільшого російська, крім, можливо, західних міст, де розвинена культура викладання українською», — розповідає Тарас Шамайда.

ПРОСТІР ДЛЯ СПЕКУЛЯЦІЙ

Загалом, на думку прихильників ухвалення нового закону, приведення мовної політики до відповідності вимогам часу передбачає не нав'язування української, а забезпечення прав уже наявних носіїв мови.

«Це ніяк не заперечує захисту прав національних меншин на тому рівні, на якому вони сформульовані в нашій Конституції та міжнародних угодах, ратифікованих Україною. Окрім того, все буде захищено на рівні не гіршому, ніж у решті країн Європи. Законопроект № 5670 «Про державну мову» виписано так, що він не передбачає зіткнення лобами, протиставлення української та інших мов. Адже природа захисту української як державної і природа захисту мов меншин — це різні речі. Тому захист прав кожного громадянина на отримання інформації та послуг українською жодним чином не обмежує прав меншин. Просто ці права захищатимуть не за рахунок державної

мови та прав мільйонів українців», — наголошує Шамайда.

За словами Залізняка, у суспільстві немає несприйняття більшістю запропонованих у мовних законопроектах норм, які викликали резонанс у ЗМІ. Відповідні питання ставили під час опитування на початку 2017 року. Виявилось, що 76% респондентів позитивно або швидше позитивно ставляться до запровадження іспиту чи атестації для держслужбовців на знання української мови. Запровадження іспиту для набуття громадянства України підтримує або швидше підтримує 61%. Ще 88% позитивно та швидше позитивно ставляться до твердження, що кожен громадянин зобов'язаний володіти українською як мовою свого громадянства. 90% вважають її необхідною для всіх держслужбовців та керівників медзакладів.

Підтримка українізації у сфері медіа, за даними Залізняка, дещо менша, але цю думку поділяє також понад половина респондентів. Зокрема, щодо державної мови поширення та демонстрування фільмів — 63%, щодо української мови телебачення та радіомовлення з установленим квот для нацменшин — 67%, щодо видання друкованих ЗМІ державною — 68%, щодо мови реклами — 68%.

На Заході, у Центрі та на Півдні більшість опитаних назвали рідною українську (відповідно 97%, 86% і 63%). На Сході та Донбасі в цьому розумінні домінує російська (відповідно 52% і 66%)

Причому навіть у разі ухвалення нового мовного законодавства не варто очікувати, що ця тема зникне із заяв політиків різних таборів. Швидше за все, спекуляції триватимуть, однак набудуть нових форм.

«Політики завжди знайдуть, на чому спекулювати. Там, де є прогресивне мовне законодавство, де мову захищають, як, наприклад, у Франції чи Латвії, спекуляції бувають. Це вічне. Але одна річ — спекуляції, які відбуваються — і при цьому руйнується національна ідентичність, а інша — спекуляції, які залишаються спекуляціями, тоді як держава розвивається й рухається вперед. Аргумент «не ухвалюймо закону про мову, бо це призведе до спекуляцій», по суті, несерйозний. Ідеться про питання національної безпеки, ідентичності та єдності країни», — каже Тарас Шамайда.

За словами соціолога Ганни Залізняка, напруження навколо мови тривало від часів пізнього СРСР, коли тільки-но з'явилися перші дослідження на цю тему. У більшості випадків це питання порушували політики. У повсякденному спілкуванні між собою українці доволі рідко помічають ті чи інші утиски однієї мовної групи іншою. Зокрема, про такі факти заявили 15% російськомовних і 13% україномовних. Про часті утиски кажуть 5–6% респондентів.

Передумов для погіршення цієї статистики після запровадження нової мовної політики фактично не буде. Однак чи захочуть публічні діячі перейти від слів до дій, наразі передбачити важко. ■

Сплутані карти

Роман Малко

Що відбувається із законодавством про статус державної мови в Україні

Після трьох років війни з Росією в багатьох київських ресторанах відвідувачам усе ще подають меню російською. Нею ж столичні турфірми доволі часто закликають поїхати відпочити, а вітчизняний сегмент інтернету взагалі іноді складно відрізнити від ворожого: новини, продаж, розваги — все переважно мовою окупанта.

Українська мова як атрибут державності, а сьогодні, під час війни, ще й атрибут безпеки, на жаль, лишається найбільш загрожуваною в Україні. Посилюється оборонний сектор, відроджується військо, інші силові структури, робляться якісь спроби протистояти викликам в інформаційному просторі, але до мови не доходять руки. Навпаки, це питання намагаються зайвий раз не порушувати, щоб нікого не дратувати. Плюс вкотре розгортається кампанія з маргіналізації мовного питання: вишиватникам, мовляв, одне на умі.

Тим часом усі країни, де є хоч якась небезпека для існування їхніх мов, намагаються впорядкувати своє законодавство, щоб посилити позиції та унеможливити спекуляції на цьому ґрунті. У США та Британії законів про державну мову немає, бо немає потреби. Але він є в країнах Балтії, де існує проблема подолання наслідків русифікації. Навіть Швеція, чий мові, здавалося б, нічого не загрожує, і та ухвалила закон про шведську як єдину державну. Причиною стали дискусії на тему запровадження двомовності з тих міркувань, що 95% шведів вільно спілкуються англійською. Натомість в Україні мовне питання досі регулюється ухваленням у 2012 році скандальним законом Колесніченка — Ківалова (Ка-Ка) «Про засади державної мовної політики», писаним під диктовку Кремля.

ПРИНЦИП КА-КА...

Спроба його скасування відразу після Революції гідності була заблокована. Ані тодішній спікер Верховної Ради Олександр Турчинов, ані його послідовники Володимир Гройсман та Андрій Парубій не взялися підписати закон про визнання закону Ка-Ка таким, що втратив чинність. А розгляд у Конституційному Суді України (КСУ) відверто затягується. Джерела *Тижня* розповідають, що суддя-доповідач був готовий доповісти по справі ще два роки тому й постійно офіційними листами сигналізував про це голові суду. А той ніби навмисне не звертав на це жодної уваги, чекаючи відмашки з Адміністрації президента (АП). Такий стан справ для КСУ — звичне явище. На жаль, уже багато років ця інстанція демонструє завидну безхребетність у принципових питаннях і замість того, щоб ухвалювати конституційні рішення, віддає перевагу політичним. Саме її рук справа — зміна Конституції на угоду Януковичу. А коли ще й урахувати, що нинішній голова КСУ Юрій Баулін призначений на посаду таки за правління Януковича, то цілком очевидно, що і він, і його паства нині перебувають під доволі серйоз-

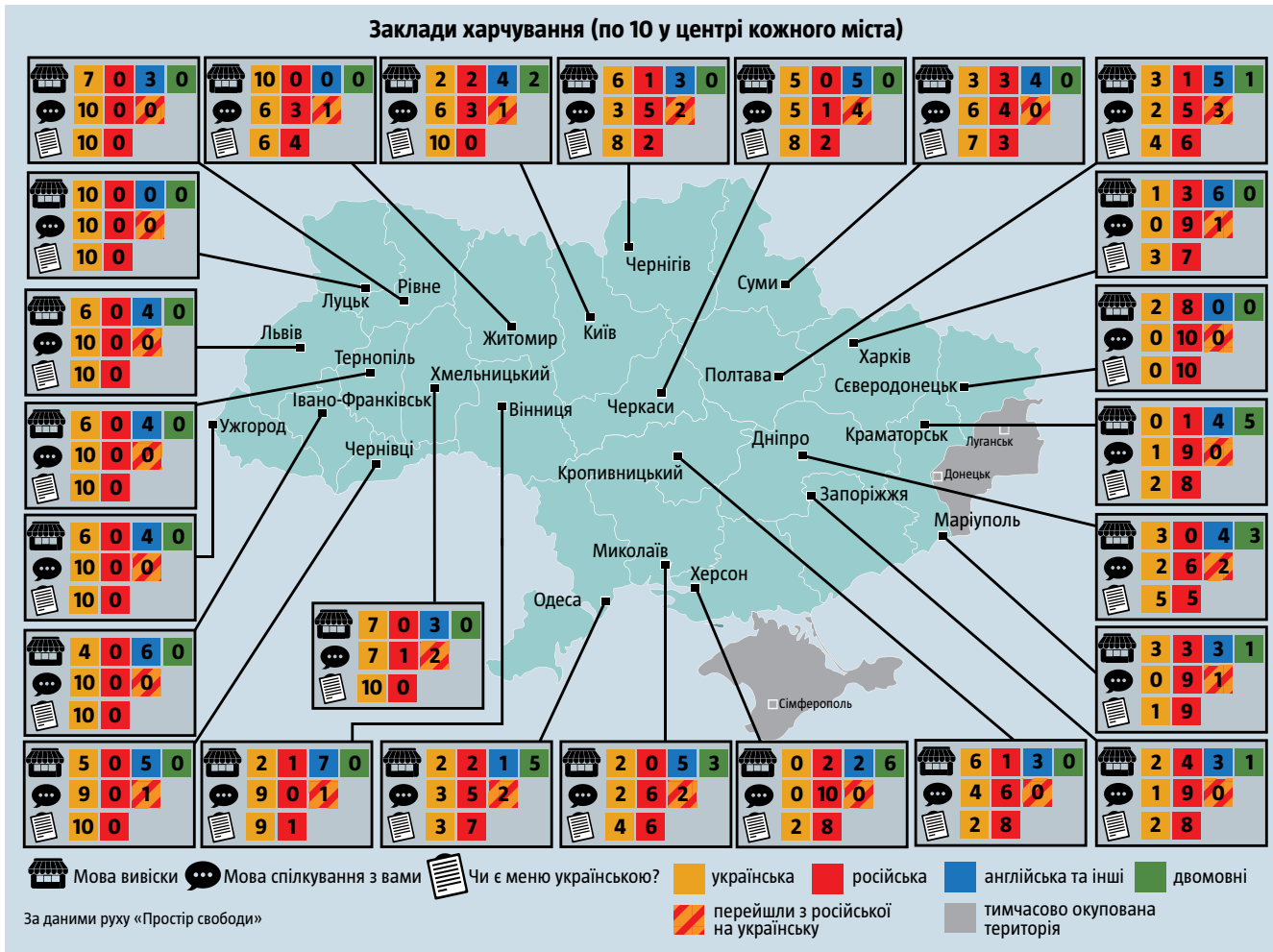
ним тиском влади й змушені враховувати її побажання. Принаймні, як твердять ті самі джерела в КСУ, рішення, яке суд ухвалить за законом Ка-Ка, швидше за все, писатиметься не в стінах суду, а на Банковій, і трапиться це не раніше, ніж стане зрозуміло, як розвиватиметься ситуація в парламенті з поданими новими мовними законопроектами. Чи набере хоч якийсь із них достатню підтримку в першому читанні й чи існуватиме відповідно ймовірність ухвалення його більшістю в другому? Створювати вакуум, мовляв, ніхто не хоче, адже на цьому, безумовно, спекулюватимуть.

Те, що в АП, як і в решті владних структур, мовне питання вважають не першочерговим, воліють не вирішувати і ставляться до цього геть байдуже, не новина. Вирішувати, власне, немає кому. У житті поза телевизором більшість топ-чиновників спілкуються не українською, це не їхня рідна мова і в коло їхніх реальних інтересів вона не входить. Заробити грошей, а не клопотів на тому складно. Але слід мати на увазі, що все це відбувається, незважаючи навіть на ту обставину, що вимога скасувати закон Ка-Ка й ухвалити новий про українську мову була однією з писаних кров'ю вимог Майдану. Однією з ключових. І навіть коли закон Ка-Ка скасували, а Турчинов це рішення не підписав, він усе ж таки взяв на себе відповідальність провести новий законопроект (парламент проголосував відповідну постанову, яка передбачала протягом місяця розробити й ухвалити закон на захист української мови). Документ був напрацьований, але чомусь жодного разу не розглядався. Очевидно, якби в Україні існувала справді незалежна судова гілка влади, можна було б не надто покладатися на обіцянки й через звичайний суд змусити спікера (бо підписувати документи — це не його право, це його обов'язок) поставити крапку на законі. Скасований він має бути хоча б тому, що ухвалений із процесуальними та змістовими порушеннями, не кажучи вже про те, що суперечить Конституції, у якій закріплені статус української мови.

Дехто каже, що просто скасувати закон Ка-Ка неможливо. Тоді доведеться автоматично повернутися в 1989 рік і відновити дію тодішнього документа. Тож треба шукати якийсь альтернативне рішення, і воно лежить саме у площині ухвалення нового закону. Яким він має бути? І чи є бажання його ухвалювати?

НЮАНСИ ЗАКОНОТВОРЧОСТІ

Нині в парламентських лабіринтах перебуває аж чотири мовних законопроекти. Три стосуються підтримки української мови, один — російської. Останній — це так званий закон про забезпечення державної підтримки заходів з розвитку, популяризації та захисту російської мови, інших мов національних меншин в Україні Євгена Балицького. Він спрямований на посилення російської мови відповідно до за-

кону Ка-Ка. Очевидно, шансів на його ухвалення нині небагато, і це розуміє як автор, так і ті, хто за ним стоять. Поданий він, поза сумнівом, для того, щоб спровокувати чергове загострення мовного питання і покласти хрест на дискусії з приводу інших законопроектів. На відміну від законопроекту Балицького інші три мовні законопроекти різного авторства фактично виконують рішення постреволюційного парламенту.

У грудні 2016 року в парламенті зареєстровано проект закону про мови в Україні № 5556 авторства народного депутата Ярослава Лесюка (зараз входить до фракції БПП, раніше був ідеологом парламентської кампанії «Народного руху України»), під яким підписалося понад три десятки нардепів із різних фракцій. Він цікавий тим, що, визнаючи єдиною державною мовою в Україні українську, у ст. 4.3 «Мови корінних народів і національних меншин України» делегує кримсьотатарській як мові одного з корінних народів України функції офіційної в межах Автономної Республіки Крим. А за порушення Закону «Про мови в Україні» передбачає не лише адміністративну, а й кримінальну відповідальність. Законопроект був внесений на випередження, і зроблено це дещо провокативно. Саме в той час громадська робоча група при Міністерстві культури під керівництвом професора Володимира Василенка напрацьовувала новий мовний закон. Лесюк був включений до тієї групи, але завітав туди лише раз, подивився, що до чого, а потім

несподівано підготував і зареєстрував власний проект. На такий сюрприз довелося реагувати. Громадськість мусила негайно доробляти свій проект, бо залишити тільки цей документ було б некоректно. Тим паче їй ішлося про цілком новий і, на думку розробників, логічний підхід до мовного законодавства.

На початку робоча група взяла за основу проект закону «Про функціонування української мови як державної та порядок застосування інших мов в Україні», розроблений колишнім міністром юстиції Сергієм Головатим та Оксаною Сироїд у 2013 році відразу після ухвалення скандального Ка-Ка. Це доволі достойний документ, що враховує досвід багатьох держав із якісним мовним законодавством і міжнародні стандарти. Зокрема, щоб стимулювати розвиток української мови як державної та не допустити її витіснення з певних сфер, у проекті пропонувалося створити нові інституції, на які покладалася б функція забезпечення виконання закону. Адже якщо є вимоги до мови, то ними має хтось опікуватися. Так з'явилася ідея створення комісії з державної мови, яка мала б опікуватися стандартом, і термінологічного центру, що мав би стежити за чистотою термінології, займатися її адаптацією, адже постійно з'являються нові словотвори. Також передбачалося створення системи тестування на зразок IELTS чи TOEFL, результатом якої був би сертифікат на підтвердження володіння мовою. Наразі в Україні нічого такого, окрім свідцтва

про середню чи вищу освіту з відміткою про складення іспитів, немає. А отже, людина, яка вчилася іншою мовою, але опанувала українську, не має можливості підтвердити рівень володіння останньою. При цьому в нас є близько 20 законів, які вимагають від держслужбовців і політиків володіння державною мовою...

Нарешті, законопроект пропонував створення інституту уповноваженого з державної мови. Він виконував би функції стимулювання, коли є проблеми із застосуванням мови (на основі скарг). Тобто, якщо з'являється скарга на низьку якість мови в офіційних документах, уповноважений повинен зробити експертизу й надати рекомендації. Або коли публічні послуги не надаються українською, тоді можна застосувати певні санкції. У процесі дискусії громадської робочої групи стало зрозуміло, що в цьому законопроекті допущена одна системна помилка: поєднано дві несумісні площини. Зведення державної та всіх інших мов породжує конкуренцію в стилі нав'язаного Росією поняття «языковая политика». Але державна мова є ознакою суверенітету нарівні з такими державними символами, як кордони, герб, гімн. Всі інші мови людей, які живуть в Україні, лежать у площині мов національних меншин. І це сфера прав людини, а не суверенітету. Держава має їх гарантувати, але виходячи з цілком інших міркувань, а саме права людини зберегти свою мову та передати її наступному поколінню. Тому все це треба розвести і зняти конкуренцію, зробивши паралельно якісний закон про національні меншини, яким ті державні гарантії будуть забезпечені, адже це обов'язок держави.

Саме під таким кутом зору законопроект 2013 року було модифіковано, а паралельно підготовлено проект закону про національні меншини. Щоб донести до суспільства важливість такого підходу до мовного законодавства, планувалося провести дискусії, круглі столи, сформувані громадську думку, перш ніж вносити обидва документи в стіни парламенту. Але втілити задум не дозволив Сергій Головатий, один з авторів законопроекту, що був взятий за основу. Він через нардепів Михайла Головка, Марію Матіос, Миколу Княжицького та інших несподівано вніс до ВР свій оригінальний (децю підправлений) проект закону «Про функціонування української мови як державної та порядок застосування інших мов в Україні». Робочій групі тоді не залишалось нічого іншого, як теж реструктурувати фактично завершений, але ще не розіпарений проект закону «Про державну мову».

ЗАРАЗ ЧИ НІ?

Наразі ситуація навколо мовних законопроектів видається не надто оптимістичною. Є підстави вважати, що весь цей хаос влаштовано, щоб поставити хрест на законодавчому процесі щодо захисту державної мови. Втім, виключати вплив цілком людських факторів, як-от образи чи бажання слави, теж не слід.

У будь-якому разі неозброєним оком видно велике бажання певних політичних сил узагалі усунути мовні закони з порядку денного. І небезпека штучної радикалізації мовного питання, спровокованої як ззовні, так і зсередини, цілком може обернутися на їхню користь — відкладенням у довгу шухляду впорядкування статусу української як стратегічного питання. Традиційні заяви про «не на часі» й цього разу стають вагомим аргументом. Бо чи доцільно, скажімо, ув'язуватися в такі складні речі перед не такими вже

далекими виборами, псувати стосунки з частиною електорату?

Але говорити про невчасність державної мови — це все одно що говорити про невчасність держави. Абсурд. Можна розмірковувати про нелогічний підхід до врегулювання питання. Але чи не на часі закон про державну мову? Сумнівно. Державна мова конче потребує регулювання. Це ключове питання існування держави, її нацбезпеки та оборони. Статус російської в Україні як панівної та колоніальної існує де-факто.

Нині думки в парламенті з приводу мовних законопроектів суттєво різняться. Частина депутатів вважає, що гіршого закону, ніж Ка-Ка, годі ухвалити. Тому за основу можна брати будь-який законопроект, крім пропозиції Балицького. Важливо, щоб бодай якийсь із трьох був підтриманий у першому читанні. Тоді принаймні з'явиться можливість працювати з ним, вносити правки. Найгірший сценарій — це коли жоден документ не набере 226 голосів. Тоді всі будуть відхилені й протягом року до їх розгляду повертатися не можна. Є проблема і в тому, що законопроект може

ГОВОРИТИ ПРО НЕВЧАСНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ — ЦЕ ВСЕ ОДНО ЩО ГОВОРИТИ ПРО НЕВЧАСНІСТЬ ДЕРЖАВИ. АБСУРД. ЩЕ НІКОЛИ МОВА НЕ БУЛА ТАКОЮ ВАЖЛИВОЮ ДЛЯ МАЙБУТНЬОГО УКРАЇНИ, ЯК СЬОГОДНІ, БО ЦЕ ЗБРОЯ

бути ухвалений у першому читанні, але не в другому. Не виключено, що нинішньому парламенту й керівництву забракне політичної волі на це. Піти на таке вони можуть хіба що у випадку на кшталт того, коли Центральна Рада проголосила IV Універсал, у той час як більшовики вже були під Києвом, або коли в президента Порошенка геть впаде рейтинг довіри і він буде змушений швидко перекваліфікуватися в націоналіста, щоб утриматися на плаву. Це не найприємніший сценарій, але наразі на інше сподіватися не випадає. Принаймні на Банковій точно немає інтересу до цього питання, звідти навряд чи любіватимуть хоч якийсь законопроект і пришвидшуватимуть процесі.

Інша річ — парламент. У нинішній ситуації він не може ховати голову в пісок і все таки мусить розглянути законопроекти, які вже подано. Тут ідеться не тільки про дотримання процедури, а й про відповідальність політсил, які обцяли це у своїх програмах, а також відповідальність перед Майданом, який виніс цей парламент до влади.

Необхідна дискусія про те, на якому підході краще зупинитися. Потрібні прагматизм і тверезе розуміння, а не домовленості та інтриги. Адже напрацьовані продукти пропонують різні бачення і доведені до різних рівнів досконалості. А такі закони ухвалюються не до наступної сесії, а на віки. І так, безумовно, громадський законопроект був би найкращим для практичного втілення, адже дуже важливо, щоб влада чула думку суспільства, щоб між ними тривала дискусія і щоб процес рухався в напрямку порозуміння, бо всім жити в одній державі. Тут не обійдеться без тиску суспільства. Але головне те, що закон про статус української мови сьогодні більш ніж на часі. Ще ніколи мова не була такою важливою для майбутнього України, як сьогодні, бо це зброя. ■

Зволікання дестабілізує

Володимир Василенко

Думка про несвоєчасність ухвалення закону про державну мову, яка мусується в близьких до керівництва держави середовищах, абсолютно необґрунтована й небезпечна. Якраз зволікання зі скасуванням закону Колесніченка — Ківалова (Ка-Ка) та ухваленням нормального європейського закону про державну мову в Україні викликає збурення і напруження в суспільстві.

Після втечі Януковича й позбавлення його президентських повноважень Верховна Рада 23 лютого 2014 року ухвалила закон про скасування закону Ка-Ка як нелегітимного. Тоді голова ВРУ і в. о. президента Олександр Турчинов відмовився підписати новий документ нібито через те, що його скасування спровокувало збройну агресію Росії проти України. Цей аргумент абсолютно дикий. Російська агресія, як зафіксували вітчизняні спецслужби, розпочалася 20 лютого 2014-го, підготовка до неї відбувалася впродовж тривалого часу, а закон прийняли вже після цього.

Агресію Росії проти України Володимир Путін та Державна дума РФ обґрунтовували не скасуванням закону Ка-Ка, а тезою про необхідність захисту прав російськомовних українських громадян. Зв'язок російської агресії з мовним питанням полягає в тому, що Росії вдалося окупувати ті частини нашої території, де відбулася тотальна зачистка всього українського включно з українською мовою.

Усі місії ООН, які відвідали нашу країну до і після агресії, не зафіксували жодних порушень прав російськомовних громадян України, жодних їхніх звернень зі скаргами до Європейського суду з прав людини чи Комітету ООН із прав людини. В Україні завжди порушувалися і зараз порушуються якраз права україномовних. Україномовна більшість ще й сьогодні дискримінована саме через відсутність нормального закону про українську мову як державну, що ефективно імплементував би положення ст. 10 Конституції України.

Тому ухвалення нового мовного документа, положення якого відповідатимуть міжнародним стандартам, підтримає більшість громадян України. Це однозначно спричинить протести, інсинуації, спекуляції, звинувачення лише в Росії, оскільки її політика завжди була спрямована проти відродження української мови. Звісно, здійсниться хвиля серед проросійського політикуму в Україні, який є агентурою і п'ятою колоною РФ. Однак збурення в українському суспільстві ухвалення нового закону про мову не викличе. Суспільство готове до масштабної реалізації ст. 10 Конституції України, яка вимагає застосування

української мови як державної у всіх сферах суспільного життя на всій території України. Тим більше що нові мовні законопроекти, які ґрунтуються на Конституції, не позбавляють громадян України права послугоуватися у взаємному спілкуванні будь-якою мовою та спрямовані на забезпечення мовних прав національних меншин.

У серпні 2014-го 57 народних депутатів звернулися до Конституційного Суду України з вимогою визнати закон Ка-Ка неконституційним. Однак незважаючи на те, що рішення про початок слухань із цього питання було ухвалено ще восени 2014-го, розпочалися вони лише в листопаді 2016-го. На сьогодні суддя-доповідач Ігор Сліденко підготував проект рішення. Триває його обговорення в закритому режимі, однак невідомо, чим і коли воно закінчиться. Взагалі мовне питання могло б бути вирішене без участі КСУ за допомогою нового закону, ухвалення якого означало б скасування закону Ка-Ка.

ЗВ'ЯЗОК РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ З МОВНИМ ПИТАННЯМ ПОЛЯГАЄ В ТОМУ, ЩО РОСІЇ ВДАЛОСЯ ОКУПУВАТИ ТІ ЧАСТИНИ НАШОЇ ТЕРИТОРІЇ, ДЕ ВІДБУЛАСЯ ТОТАЛЬНА ЗАЧИСТКА ВСЬОГО УКРАЇНСЬКОГО ВКЛЮЧНО З УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Однак багато політиків, зокрема вищого ешелону, мислять старими категоріями, не враховують змін у суспільстві й знову намагаються розіграти мовну карту для підвищення своїх рейтингів, задовольняючи примхи «класу русскоговорящих». Сьогодні такий підхід викликає незадоволення української більшості, яка готова до ухвалення нового мовного законодавства. Як свідчать соціологічні дослідження, навіть значна частина етнічних росіян вважає за необхідне утвердження української мови як єдиної державної та підтримує ухвалення закону, який цивілізовано регламентував би мовне питання в Україні. За даними останніх опитувань, громадяни України не вважають мовне питання пріоритетним, а 92% їх визнають себе українцями. За таких умов ухвалення нового мовного документа не може спровокувати суспільні конфлікти.

Політики, які вважають, що ухвалення нового мовного законодавства не на часі, не розуміють значення державної мови як глибинної основи нашої державності та її ролі в забезпеченні політичної єдності України, зміцненні національної ідентичності та безпеки. ■

Брак «капітана Бобана»

Іван Вербицький

Про хорватський і неукраїнський спорт

Помітно скромніші будинки, деякі хати покинуті й розсуваються, не кожен двір огорожений плотом, а частина полів укрита висохлим торішнім бур'яном. Це перше, що кидається у вічі після перетину угорсько-хорватського кордону, коли порівнювати малярську та хорватську територію. Не беруся судити напевне, чи мають рацію ті, хто каже, що хорвати найближчі до українців за ментальністю, однак у повсякденному житті історичних паралелей можна провести чимало. Свою незалежність Хорватія відстояла в жорстокій майже чотирирічній війні із сербською югоармадою й відтоді ось уже понад два десятиліття поступово зміцнюється і стає на ноги. Судячи з того, що однією з центральних у столиці Загребі є площа тирана Йосипа Броза Тито, великосербське лобі там усе ще сильне. Однак загалом національна свідомість хорватів така міцна, що про своє майбутнє країні можна не турбуватися.

Перед входом на центральну трибуну національного стадіону «Максимірі» у Загребі в ялівці потопає скромний, на перший погляд, пам'ятник. То монумент полеглим під час сербсько-хорватської війни 1991–1993 років фанатам місцевого «Динамо». Власне, з футболу все й почалося. 13 травня 1990-го на «Максимірі» проводився матч між затятими ворогами: загребським «Динамо» і белградською «Црвеною Звездою». Сутички в хорватській столиці тривали весь день, а під час гри фанати гостей, скандуючи «Загреб сербський», вибігли на поле. Зрозуміло, що Vad Blue Boys, фанати «Динамо», остеронь не лишилися. Попри брутальну поведінку міліції сербського походження, зі словами «Srbe na vrbe» вони прорвали кордони. Масова бійка тривала понад годину.

Помітивши, як двоє міліціантів лупцюють кийками хорватського фаната, не стримався і вдарив правоохоронця ногою капітан «Динамо» Звонимир Бобан. Відтоді він став національним героєм. Взагалі ж події 13 травня 1990-го радикалізували відносини між Белградом і Загребом ще більше й невдовзі переросли в повномасштабну війну. У числі перших добровольців, які пішли боронити хорватську землю, були хлопці з Vad Blue Boys. Власне, так само навесні 2014-го вчинило й чимало ультрас різних українських клубів. Тож і не дивно, що напередодні недавнього матчу збірних Хорватії та України у відборі на мундіаль-2018 у Загребі гостові фанати поклали до задуваного монумента під «Максиміром» квіти.

Ось лишень свого Бобана в нас немає. Є окремі особистості на кшталт тренера Мирона Маркевича, футболістів Романа Зозулі чи Андрія Ярмоленка, які відкрито допомагають армії та

Еластична позиція. Під час своєї кар'єри в «Карпатах» Володимир Костевич (на фото ліворуч) не цурався фотографуватися біля пам'ятника Степану Бандері, однак, відколи почав грати за польський клуб, переконує тамтешню пресу, що «не є бандерівцем»

пораним українським бійцем. Але тих, для кого «спорт поза політикою», значно більше. Футболіст Євген Селезньов їхав грати за російську «Кубань» узимку 2016-го зі словами «мне надо кормить семью». А потім щиро дивувався, чому фанати виступають проти його присутності у складі збірної України на Євро-2016. Так само, попухнувши із зарплатами по кілька десятків тисяч доларів за місяць, уже під час війни по «довгий рубль» до Росії поперлися інші великі майстри м'яча: Богдан Бутко, Євген Зубейко, Артем Громов, тренери Юрій Калитвинцев і Геннадій Литовченко.

«Східняки, що з них візьмеш?» — скаже простий галичанин, почувши ці прізвища. Але ж є інші приклади. «Якби дістав пропозицію з Росії, звісно, поїхав би, — сказав у недавньому інтерв'ю львівський футболіст Дмитро Семочко. — Іду ж працювати. Що мені, наприклад, робити в Україні, якщо я не маю роботи? У мене сім'я, діти. Дивлюся новини і не розумію. Мені здається, там дуже багато брехні. Я сам не знаю, що відбувається на Донбасі: АТО чи війна».

Зрештою, припустимо, народжений у 1979 році Семочко вихований у душі совєцької пропаганди. Проте маємо іншого львів'янина Володимира Костевича, який народився через рік після того, як наша країна стала незалежною. Взимку він перейшов із «Карпат» у познанський «Лех». На провокаційне запитання польського журналіста відповів промовисто: «Nie jestem banderowcem!». Після цих слів Костевича висміяло навіть видання, яке те інтерв'ю опублікувало. Ілюстрацією

до матеріалу стала світлина, на якій Володимир разом з Ігорем Худоб'яком та Олегом Голодюком стоять поруч із пам'ятником Бандері у Львові, тримаючи руку на серці. Презентують червоно-чорний варіант форми «Карпат».

Великого патріота із себе тривалий час корчив екс-капітан збірної України волинянин Анатолій Тимошук. Проте час показав, що всі ці жовто-блакитні стрічки у волоссі, прапор на плечах після перемоги клубів — лише частина образу, створеного його колишньою дружиною Надією. Розлучення явило Україні справжнього Тимошука — людину, яка, щоб не псувати стосунків у Росії, воліє не брати участі в акціях Федерації футболу України на підтримку поранених бійців, а після завершення кар'єри повертається жити до Санкт-Петербурга, де в нього бізнес і чимало друзів. Власне, для людей уважних такий крок футболіста Тимошука одкровенням не став. Вуха недолугості вилазили кризь зшити дружиною шапку ще тоді, коли Анатолій вдавав із себе щирого українця. Напередодні матчу зі шведами в 2008-му він міг пообіцяти суперникам влаштувати «другу Полтаву», а з появою російських журналістів після матчів у змішаній зоні зневажливо відвертався від представників українських ЗМІ, швидко переходив на «общепонятний» і після дружніх обіймів розпочинав «іскреннее общеніє».

Власне, річ не лише в персонах на кшталт Бобана. Нещодавно в Києві завершився чемпіонат світу з хокею в групі 1А. Збірна України на ньому провалилася. Та й не могла не провалитися з огляду на те, скільки провідних гравців відмовилося на цьому чемпіонаті виступати. Мова про нападника Павла Падакіна з російського «Сочи», воротаря Сергія Гайдученка з хорватського «Медвешака», ще одного форварда Олексія Понікаровського з китайського «Куньлунь Ред Стар». Усі вони виступають у створеній Росією Континентальній хокейній лізі й воліють не поновлювати спортивного громадянства України, щоб не вважатися легіонерами в клубах. Те саме стосується й Андрія Міхнова з білоруської «Юності».

Відмова від виступів у складі національної збірної для українських спортсменів — явище майже буденне. У цьому контексті згадується історія видатного хорватського баскетболіста Дражена Петровича. Влітку 1993-го він на правах зірки НБА міг собі дозволити не їхати на матч відбору до Євробаскету проти поляків. Хорватська збірна тоді була вельми сильною і здобула б перемогу й без свого лідера. Однак Дражен хотів зіграти. На лихо, повертаючись з того матчу, на автобані № 9 у німецькому Денкендорфі він розбився в автокатастрофі. На піку слави, у віці 28 років.

Українські представники НБА Медведенко, Потапенко, Лень за збірну не виступали ніколи. Наша Федерація не могла забезпечити страховки, а ризикувати здоров'ям заради виступів за країну люди не хотіли.

Нічого дивного. Сучасні спортсмени — вихованці тренерів, яких виплекала совєцька система. Повірте, практично жоден із них не ідентифікує себе повноцінно з українцем. Від них часто можна почути: «Ми раділись в одній великій країні і не делілись на руських, українців ілі таджиків».

У цьому контексті згадалася цитата з книжки «Хорватський прорив» Хрвоє Качича, ще одного видатного в минулому хорватського спортсмена, ватерполіста, призера Олімпіади-1956. На зламі 1980–1990-х був депутатом Сабору й відіграв одну з ключових ролей у переговорному процесі під час війни на Балканах. У книжці він процитував фрагмент свого виступу під час переговорів із сербською стороною в Белграді у жовтні 1991-го: «Я особисто виступав за прапор Югославії на Олімпіадах, європейських першостях чи дипломатичних конференціях. Утім, і тоді, коли ми сприяли успіху й честі цієї держави, ніколи не мали жодних сумнівів стосовно того, що є нашою справжньою Батьківщиною».

Зрештою, виходить, що хорвати вчать нас любити свою країну на нашій же землі. Хорватський тренер Ігор Йовичевич, очоливши «Карпати», примудрився за два роки зробити те, що не дається ні міністрові Авакову, ні його «язикові» Геращенко, ні багатьом іншим народженим в Україні сучасним владомощцям, — вивчити українську мову майже досконало. Йовичевич вільно спілкується українською в побуті. Про інтерв'ю та прес-конференції годі й казати.

Є ОКРЕМІ ОСОБИСТОСТІ НА КШТАЛТ МИРОНА МАРКЕВИЧА, РОМАНА ЗОЗУЛИ ЧИ АНДРІЯ ЯРМОЛЕНКА, ЯКІ ВІДКРИТО ДОПОМАГАЮТЬ АРМІЇ ТА ПОРАНЕНИМ УКРАЇНСЬКИМ БІЙЦЯМ. АЛЕ ТИХ, ДЛЯ КОГО «СПОРТ ПОЗА ПОЛІТИКОЮ», ЗНАЧНО БІЛЬШЕ

Інший колишній хорватський футболіст Івица Пирич раніше виступав за київський «Арсенал». Завершивши кар'єру, він якийсь час займався агентською діяльністю, жив на дві країни: Україну та Хорватію. Але з початком бойових дій на Сході нашої держави взявся за волонтерство, допомагає українським солдатам і влаштовує табори для дітей переселенців. При цьому Пирич дивується з деяких українських спортсменів, які, відвідуючи поранених у лікарнях, дарують їм футбольну атрибутику. «У нас такі подарунки вважалися б знущанням, — каже Пирич. — Вояка просто вигнав би такого помічника з палати. Людина поранена, у когось немає ноги. Купи йому ліків, дай грошей. Але не знущайся».

Ще один показовий і зовсім свіжий приклад. Після згаданого вище матчу на «Максимірі», у якому хорвати перемогли Україну з рахунком 1:0, із українських футболістів до сектору наших фанатів підійшло лише троє: Андрій Ярмоленко, Андрій П'ятов та Олександр Кучер. Інші подякувати людям, які приїхали підтримати команду, не спромоглися. Зате несподівано українців підійшов привітати хорватський оборонець Домагой Віда. Так, він виступає за київське «Динамо», але на рівні збірних представляє свою державу. Втім, подякувати тим, хто підтримує його в Києві, Домагой не забув навіть на Батьківщині у мить, коли весь стадіон підхопив «Lijera li si» Марко Перковича Томпсона, співця війни, якого хорватські ліваки і далі називають «фашистом». ■

Соціалізм уже не той

Майкл Бініон, Лондон

Чому занепадають ліві сили Європи

Менше слів. Протестувальники закликають світ до реальних дій на допомогу Сирії, поки лідер лейбористів Джеремі Корбін виголошує в Лондоні промову про права людини. Загалом західних лівих критикують за надто мляву реакцію на злочини Асада, Путіна

Президентські вибори у Франції принесли лівим колосальний провал. Крім того, що Бенуа Амон, офіційний представник Соціалістичної партії президента Франсуа Олланда, осоромився, здобувши тільки 7% голосів. Із перегонів іще й вилетів галасливий марксист Жан-Люк Меланшон, який завзятою передвиборчою кампанією завоював неабияку підтримку. 7 травня відбудеться вирішальний другий тур, на якому змагатимуться безпартійний центрист Емманюель Макрон та ксенофобка й націоналістка Марін Ле Пен, що представляє праворадикалів. Остання обстоює вихід Франції з єврозони, ба навіть із Європейського Союзу.

Розгнівані на політичний істеблшмент французькі виборці викинули за борт кандидатів з обох традиційних партій: консервативних республіканців та соціалістів. Особливо болючим удар був для лівих. Тепер Соціалістичній партії загрожує розкол.

Подібні проблеми мають і їхні колеги на іншому березі Ла-Маншу — ліві сили Великої Британії, де безлад у Лейбористській партії провіщає катастрофу для виборців, які традиційно за них голосують. Важко пригадати іншу електоральну кампанію, що починалася б із такою підтримкою діючої влади, як нині. Згідно з опитуваннями консервативна партія Терези Мей має найбільший рейтинг партії від часів шаленої популярності Маргарет Тетчер у 1980-х. Торі світять блискуча перемога на перегонах та більшість із перевагою близько 100 мандатів у парламенті, де засідає 650 депутатів.

Лейбористська партія, на відміну від торі, переживає катастрофічний занепад. У деяких регіонах, особливо в Шотландії та Південно-Східній Англії, лейбористи можуть не взяти жодного мандата. Надію на перемогу втрачають навіть депутати від цієї політсили. А більше її апологетів тихо очікують розгромної поразки в червні: у цьому вони вбачають єдиний шанс позбутися Джеремі

Корбіна, лідера лейбористів, який настроїв проти себе основну масу однопартійців. Серед лівих його вважають дуже обтяжливим для партії на виборах. Колишній прем'єр від лейбористів Тоні Блер навіть закликав її прихильників голосувати за тих кандидатів від консерваторів, що готові просувати більш проєвропейську політику в переговорах стосовно Brexit. Опитування показують: менш ніж половина симпатиків лейбористів у країні вважають, що з Корбіна вийшов би найкращий прем'єр.

Звідси запитання: чи лишилося в Європі місце для лівих? Хто виявляється у вииграші, коли виборці відвертаються від звичних соціалістичних партій? Відповідь: єдиної ідеології, яку могли б вибрати на зміну розчаровані ліві, немає. Але простежується чітка тенденція прихильності до популістів (у правому чи лівому крилі), які пропонують відхід від традиційної лінії, опір глобалізації, більш націоналістичну програму та згортання політики економії. Деякі нові партії, що завойовують популярність, представляють ліворадикальну течію: це, зокрема, СИРІЗА у Греції та «Подemos» в Іспанії. А деякі — праву, як-от «Національний фронт» у Франції, «Альтернатива для Німеччини» та Партія незалежності Сполученого Королівства (UKIP).

Іноді виборці об'єднуються навколо конкретних питань. Скажімо, у протестах проти режиму економії в тих-таки Греції та Іспанії і решті країн Південної Європи або у ворожості до Європейського Союзу, що відіграла важливу роль на референдумі Brexit і забезпечила підтримку UKIP. У деяких випадках вирізнити питання, навколо якого гуртується електорат, що покидає традиційні соціалістичні партії, складно. Його еднають хіба що розчарування політикою загалом та анархічне бажання зламати шаблон. Ця тенденція стоїть за популістською перемогою Дональда Трампа в США й успіхом «Руху 5 зірок» в Італії на чолі з колишнім актором і коміком Беппе Грілло, який не має досвіду в політиці.

Та чи може розчарування слугувати фундаментом для нових політсил? І чи застаріла на сьогодні традиційна програма лівих? Аналітики у Великій Британії вже багато років пророкували занепад Лейбористської партії. Адже дедалі більше людей зараховують себе до середнього класу й не відчують спорідненості з робітничим, який здавна підтримує лейбористів. Програма британських лівих не змінюється вже майже 100 років: вона передбачає посилення державного контролю над приватним бізнесом (зокрема, у минулому — націоналізацію), більше фінансування соціального забезпечення, підняття податків для багатих, запровадження держпрограм для поліпшення медицини та освіти й водночас урізання видатків на оборону. Усі ці заходи мали б сприяти добробуту робітничого класу.

За цифрової доби пріоритети змінилися. Традиційна ліва політика стала неактуальною і непопулярною. Сьогодні мало хто з лейбористів у Британії чи представників будь-якої соціалістичної партії в Європі закликає до повної націоналізації. Дедалі меншу популярність має концепція масового соціального забезпечення, навіть серед

бідніших людей, яким не до вподоби необхідне для цього підвищення податків і на думку яких багато адресатів соціальної допомоги є паразитами, що не хочуть працювати й живуть за рахунок інших. Профспілки вже не бачаться захисниками прав робітників. У сучасному цифровому світі, особливо західному, де більше людей працює за гнучким графіком або у сфері послуг, потреба у протистоянні профспілок із керівництвом великих виробничих підприємств, схоже, відпала.

Значно важливішими стали інші питання: довкілля, імміграція, майбутнє виробництва, расове розмаїття, права жінок, а також етичні питання, як-от захист тварин, евтаназія, права сексуальних меншин та релігійний екстремізм. Жодна із цих проблем, які нині домінують у західних ЗМІ, не вписується органічно ані в ліву, ані в праву програму. Більшість партій Західної Європи намагаються пропонувати політику, яка приваблюватиме виборців, що переймаються всіма цими кампаніями.

У Великій Британії лінію розколу визначило насамперед рішення про вихід із Європейського Союзу. Після референдуму минуло понад рік, а ця тема досі розділяє країну навпіл. У результаті плебісциту утворилася низка нових союзів та угруповань, а Шотландія ще більше віддалилася від Сполученого Королівства. Існує перспектива нового референдуму щодо її незалежності. Це може пособити невеликій Ліберально-демократичній партії — єдиній справді проєвропейській силі. Тим часом у лавах як консерваторів, так і лейбористів утворюються глибокі розколи між прихильниками та противниками Brexit.

У ЦИФРОВОМУ СВІТІ, ДЕ БІЛЬШЕ ЛЮДЕЙ ПРАЦЮЄ ЗА ГНУЧКИМ ГРАФІКОМ АБО У СФЕРІ ПОСЛУГ, ПОТРЕБА У ПРОТИСТОЯННІ ПРОФСПІЛОК ІЗ КЕРІВНИЦТВОМ ВЕЛИКИХ ВИРОБНИЧИХ ПІДПРИЄМСТВ ВІДПАЛА

Процес навколо виходу Британії з ЄС пришвидшив ерозію традиційної лояльності до певних політичних груп і соціальних класів. У 1997 році за іншу партію, ніж на попередніх виборах, голосувало тільки 13%. А в період між 2010-м і 2015-м уподобання змінилося на 38% громадян. Цього разу кількість таких людей, поза сумнівом, зросте.

У Франції тенденція в голосуванні продемонструвала ще різочішу зміну. Ле Пен і Макрон перемогли завдяки тому, що мільйони французів підтримали партії та політичні програми, яких 10 років тому не було помітно або не існувало. Те саме стосується СИРІЗА, «Подemos» і націоналістичних сил, які нині керують Польщею та Угорщиною. В усьому цьому очевидна тенденція до занепаду традиційних лівих партій. Руйнація Берлінського муру ознаменувала крах комунізму в Європі. Ноутбуки й інтернет обіцяють покласти край пануванню традиційних соціалістичних політсил у європейській політиці. А от кому дістануться голоси, втрачені лівими, наразі невідомо. ■

Що принесуть вибори

Едвард Лукас

Кампанія перед парламентськими виборами в Британії ще не стартувала. Але опозиційні партії вже цілком розгублені. А в Терези Мей безумовне лідерство. Я все життя голосував за «Ліберальних демократів» (перший свій плакат за тодішню Ліберальну партію виставив на виборах у лютому 1974 року, мені тоді було 11) і не є безпристрасним стороннім спостерігачем, особливо коли йдеться про політсилу, яку підтримую. Але поки що єдина центристська проєвропейська партія Великої Британії розгубила свою потенційну перевагу на старті кампанії, загрузнувши в питаннях про те, чи вважає її лідер Тім Фаррон (ревний християнин), що сексуальні стосунки між представниками однієї статі — гріх.

Протягом наступних шести тижнів це зміниться. Мало хто сумнівається, що лібдеми повернуть собі близько 50 мандатів, які втратили на виборах 2015-го. Але важливіше питання полягає в тому, наскільки цей здобуток буде серйозним.

РОЗГРОМНА ПЕРЕМОГА МЕЙ ГАРАНТУЄ ЇЇ МАНДАТ НЕ ТАК НА ДОМОВЛЯННЯ З ЄС, ЯК НА ПРИДУШЕННЯ ПРИХИЛЬНИКІВ «ЖОРСТКОГО РОЗЛУЧЕННЯ» У ВЛАСНІЙ ПАРТІЇ, А ЩЕ ТАБЛОЇДІВ З АНТИЄВРОПЕЙСЬКОЮ РИТОРИКОЮ

Існує можливість, що через поєднання таких факторів, як помилки під час кампанії, зміни в явці виборців, розчарування із приводу Brexit, поквавлення лібдемів та наддивовижу стійкий електорат лейбористів, у британському парламенті й після голосування не сформується переконливої більшості. Якщо так станеться, Мей утратить прем'єрське крісло, а уряд, який утвориться в результаті, буде коаліційним чи урядом меншості. Це може стримати скочування країни до Brexit.

Шанси такого розвитку подій невеликі: може, 15% (букмекерські сайти оцінюють можливість утво-

рення підвишеного парламенту в 5:1 або й 10:1). Але судячи з того, наскільки катастрофічним мені бачиться процес виходу Великої Британії з Європейського Союзу, будь-який шанс — це вже добре, і ним варто скористатися. Я пам'ятаю нечисленні жалюгідні демонстрації на початку 1980-х проти Радянського Союзу, за політичну свободу в Польщі та за незалежність країн Балтії. Якби тоді хтось сказав нам про 10-відсотковий шанс того, що будь-яка із цих поневолених тоді держав за 20 років вступить у НАТО, ми дуже втішилися б. Незначна можливість — це краще, ніж узагалі жодної. І надію нам дає вже сам факт, що вибори будуть.

Швидше за все, 8 червня Тереза Мей здобуде більшість. Але з якою перевагою? Якщо перемога її буде справді розгромною, це гарантує їй потужний мандат не так на домовляння з ЄС, як на придушення прихильників «жорсткого розлучення» у власній партії, а ще таблоїдів з антиєвропейською риторикою в питаннях на кшталт прав інших громадян Євросоюзу, майбутньої ролі Європейського суду з прав людини, а також ціни, у яку Лондону обійдеться вихід із ЄС. Коротше кажучи, що переконливішим виявиться успіх на виборах Терези Мей, то м'якшим мав би бути Brexit.

Наступне серйозне запитання: чи є нинішній занепад Лейбористської партії за керівництва некомпетентного лівого Джеремі Корбіна фатальним та остаточним. Відповідь залежить від двох моментів: наскільки серйозною буде поразка партії на виборах і як політсила на це відреагує. Якщо брати до уваги специфіку британської виборчої системи, то представництво лейбористів у парламенті навряд чи буде менше за 100 мандатів. Але цілком можливо, що за кількістю голосів виборців лібдеми незначно обійдуть лейбористів, наприклад на два відсоткових пункти. Якщо така поразка не підважить контролю лівих над керівництвом Лейбористської партії, багато лівоцентристськи настроєних виборців можуть вирішити, що час пригледитися до інших варіантів.

Для друзів та союзників Британії усе це складеться в неприємне видовище. У період, коли світові Україні потрібні відповідальні й досвідчені лідери-великоаговики, Сполучене Королівство викаблучується на задвірках. Якщо ми почнемо вихід із ЄС, то вирішення колосальних питань, пов'язаних із реалізацією Brexit на практиці (поки що масштаб складності уряд практично цілковито ігнорує), забиратиме в нас усю енергію щонайменше наступні два роки. А якщо вибори таки принесуть несподіваний результат, а з ним безлад і ми спробуємо відмовитися від Brexit, Британія зіткнеться із серйозними внутрішніми питаннями, які відволікатимуть увагу, та розколами.

З огляду на нинішню невизначеність у Вашингтоні (та її проекцію назовні) лідерство в західному світі нині — скарб без господаря. Хочеться сподіватися, що із цією проблемою впорайуться Еммануель Макрон та Ангела Меркель. Бо в нас не виходить. ■

Британське видання The Telegraph підсумовує результати опитувань серед виборців із приводу того, за кого вони збираються голосувати 8 червня. Так, станом на 28 квітня консерваторів планують підтримати в середньому 45,3% британців, а лейбористів — 28,8%. За лібдемів збираються проголосувати 10,7% респондентів. 6,5% може здобути Партія незалежності Сполученого Королівства. Утім, до соціологічних служб, які аналізують настрої в політиці, останніми роками ставлення підозріле. Адже вони не змогли передбачити здобуття більшості консерваторами на парламентських перегонах 2015 року, перемогу симпатиків виходу з ЄС на референдумі 2016-го, а також успіх Дональда Трампа на виборах у США.

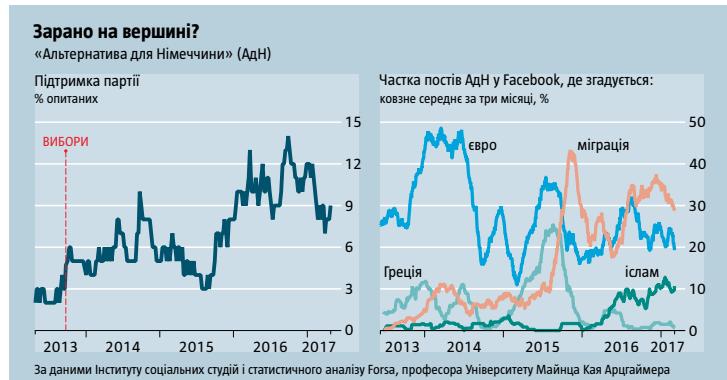
Бунт серед бунтарів

«Альтернатива для Німеччини» вирішила залишитися партією протесту

Історія вміє повторюватися. У 2013 році група антиєвропейськи настроєних інтелектуалів на чолі з економістом Берндом Луке заснувала праву партію «Альтернатива для Німеччини» (АдН). Через два роки його витіснила колишня союзниця Фрауке Петрі, яка привела політсилу до сенсаційних результатів у низці виборів до парламентів земель. Це стало можливим завдяки запеклій опозиції до політики Ангели Меркель стосовно біженців. Але за останні місяці, коли криза біженців зійшла з перших шпальт газет, рейтинги популярності АдН упали нижче за 10%. А 22 квітня настала черга Петрі, яку «посунули» на партзборах у Кельні. Карма надгонала її в особі Александера Гаулянда, політика-традиціоналіста із замашками британського аристократа, що раніше допоміг їй позбутися поміркованого Луке. Це був не просто різкий ухил праворуч. В АдН після падіння Луке заправляли три групи, кожна з яких очолювало по двоє лідерів. Під час зборів у Кельні контроль над партією різко перейшов з одних рук в інші — і все в межах цієї шістки.

Першу групу можна назвати «борцями за владу»: це сама Петрі та Маркус Прецель, її чоловік і один із членів Європейського парламенту від АдН. Надихнувшись прикладом Марін Ле Пен, кандидатки від націоналістів на президентських виборах у Франції, вони прагнуть поєднувати жорстку політику (за словами Петрі, прикордонники мають застосовувати проти нелегальних мігрантів зброю) з образом чіткішої, більш дисциплінованої сили, відмовою від явного расизму, а згодом з участю в урядових коаліціях федеральних земель Німеччини. Друга група — «популісти»: Гаулянд, який кількадесят років поспіль був одним із зубрів правочентристського Християнсько-демократичного союзу (ХДС), і Йорг Мойтен, економіст-тетчерист, що діляв посаду голови АдН із Петрі після влаштованого нею 2015 року перевороту. До них приєдналася Алісе Вайдель, колишня економістка банку Goldman Sachs, вибрана разом із Гауляндом у лідери кампанії АдН до вересневих загальнонаціональних парламентських перегонів. Мало для кого в цій групі Ле Пен справді авторитет. Мойтен сказав The Economist, що краще бачив би переможцем її суперника-ліберала Емманюеля Макрона. Але, щоб вибити максимальну підтримку з низового руху АдН, вони невтомно просторікують про мусульман (виборча програма партії називає іслам «ненімецьким») та зіпсуті еліти. «Адже треба якось завести людей», — ніби вибачаючись, пояснює Мойтен після власного пафосного виступу в Кельні.

Третя група — «істинно віруючі»: Андре Погтенбург і Б'єрн Геке, лідери ультра націоналістів АдН у землях Саксонія-Ангальт і Тюрингія. Їх підтримує численний консервативний електорат у бідніших регіонах колишньої комуністичної Східної Німеччини, а також і більшість обраних там депутатів від АдН. І «борці за владу», і «популісти» вважають погляди «істинно віруючих» огидними, ба навіть расистськими, але вони з політичних міркувань незамінні.

У 2015 році ці три групи об'єдналися, аби перемогти Луке. Але в Кельні розсварилися після кількох місяців внутрішніх чвар через спробу Петрі вигнати Геке (він критикував німецьку культуру вшанування жертв Голокосту). «Популісти» змусили «істинно віруючих» разом із ними витіснити «борців за владу», бо вважають наміри останніх зробити імідж партії менш токсичним надто централістськими й деспотичними. Делегати відкинули стратегію Петрі та її пропозиції вписати у статут партії заборону расизму. Натомість навперей підхоплювали старі пісеньки «популістів» про ледачих іноземців. Це може бачитися початком кінця партії, самовбивчою відмовою від репутабельності на користь маргінального озлобленого фанатизму.

Електорат цінує перегини та сумнівних персонажів у «Альтернативі для Німеччини». Тож дуже ймовірно, що на виборах ця партія подолає бар'єр 5%, необхідний для проходження до Бундестагу

Але з таким діагнозом квапитися не варто. «Рейтинги популярності партії не пов'язані безпосередньо з тим, як вона поводитиметься в реальності», — зауважує Тімо Лохоцкі, експерт, що аналізує АдН, при Німецькому фонді Маршалла (США). На його думку, електорат власне цінує перегини та сумнівних персонажів у партії, тож дуже ймовірно, що на виборах вона подолає бар'єр 5%, необхідний для проходження до Бундестагу — нижньої палати парламенту ФРН. Депутати від АдН можуть бути недосвідченими й некерованими, як каже експерт, але якщо німецькі право- й лівоцентристські партії знову сформулюють широку коаліцію на кшталт нинішньої, то до АдН може податися ще більше правих виборців, яким набридла Меркель. Для переважної частини німецького електорату АдН — це хаотична, розділена чварами партія поза межами пристойності. Але все-таки вона може знайти постійне місце в німецькій політиці, хай навіть і на периферії. ■

Зраджена традиція

Реальні наслідки недбалої політики стосовно Державного департаменту США

Заявка на успіх. У 1778-му Конрад-Александр Жерар від Франції та Бенджамін Франклін від США підписують Американсько-французький договір. Франція визнає існування США й стає на захист їхньої незалежності

Про це відомо небагатьом американцям. Але напередодні Нового року їхні дипломати, певно, відвернули численні вбивства, а може, і війну в Центральній Африці. На той момент президент Демократичної Республіки Конго Жозеф Кабіла, автократ, який уже довгий час тримається за владу, відмовлявся її віддавати, хоча вже мав би. На вулиці Кіншаси виходили розлючені протестувальники, а солдати Кабіли збиралися їх зустріти. Однак завдяки вправності в переговорах і натиску з позиції моральної вищості, яку забезпечує статус представника світової потуги, що спирається на цінності, тодішній спецпосланець Державного департаменту США у країнах Великих озер в Африці Том Перріелло та держсекретар Джон Керрі допомогли переконати Кабілу відступитися. У результаті за посередництва католицької церкви було досягнуто угоди, що передбачала розподіл повноважень в управлінні країною та відставку президента пізніше цього року. То була б перша мирна передача влади в історії ДРК. Але, мабуть, не судилося.

Через три тижні президентом США став Дональд Трамп — і понад 100 посадовців Державного департаменту, призначених попередньою Адміністрацією, зокрема Керрі та Перріелло, звільнили. Це нормальна практика перехідних періодів у США. Але цього разу у відставку з найвищих посад відправлено також кар'єрних дипломатів, що вже не є звичним. Наразі заміну знайдено тільки Керрі. Його посаду обійняв авторитетний колишній очільник ExxonMobil Рекс Тіллерсон. До того як Трамп зробив йому відповідну пропозицію, в Тіллерсона не було амбіцій стати державним секретарем і він не знав, що співбесіду проходить для

такого призначення. Ставши голосом американської зовнішньої політики, він, попри безсумнівні професійні якості, зберіг із нафтового бізнесу нелюбов до нагляду над політиками з боку громадськості. Він рідко виступає перед журналістами або відвідує американські посольства під час закордонних поїздок. Видається, що зараз цілком зосереджений на непростому завданні — організації роботи свого департаменту після зменшення його бюджету на 31%, яке Трамп невдовзі запропонує Конгресові.

Нині вакантні посади (а це фактично майже весь штат заступників держсекретаря та послів) закривають середнього рангу державні службовці, яким бракує повноважень або розуміння планів президентської Адміністрації, аби виявляти якусь ініціативу. Американський дипломатичний корпус у найкращому разі простого. Він просякнутий відчуттям деморалізованості, про це говорять в інтерв'ю десятки нинішніх і колишніх дипломатів. «Днями я пішов на планірку й ми половину зустрічі розмовляли про чийсь проблеми зі спиною», — каже один дипломат. «У нас ще ніколи не було такого браку керівництва», — каже другий. Третій передбачає нову хвилю відставок.

НАСТУПНИКИ БЕНА ФРАНКЛІНА

Для союзників наслідки такого недогляду менш очевидні. Американська дипломатія стала швидше пасивною, ніж халтурною. Посол США залишається найвпливовішим іноземним дипломатом практично в будь-якій країні, як каже один із європейських високопосадовців. І все-таки своя ціна прогалини в управлінні Державним департаментом з боку Адміністрації буде, зокрема в ДРК. Відколи США перестали тиснути на Кабілу, той саботує угоду про розподіл повноважень, тож перспектива вибуху насилля повертається.

Масштаб наступу Трампа на Державний департамент безпрецедентний, але вписується в тенденцію, яка триває десятиліттями. Держдеп як пріоритетний інструмент зовнішньої політики підмінила собою Рада національної безпеки США, що розрослася із 20 осіб наприкінці 1960-х до понад 400 за Барака Обами. Видатки на дипломатію у відносному вираженні зменшено: 1950 року, коли американська дипломатія нагнала за відбудовою Європи та війною пропаганди проти Радянського Союзу, вони сягали половини оборонного бюджету. Нині не перевищують 1% федерального кошторису й десятої частини того повоєнного. Частково таке скорочення зумовлене факторами на кшталт глобалізації та комунікаційних технологій. Більшість федеральних відомств, зокрема Мінфін та Департамент внутрішньої безпеки, комунікують зі своїми іноземними колегами безпосередньо, а не через дипломатів, як раніше. «Зовнішня політика стала справою всього уряду,

кожен департамент, займається дипломатією, і вже не настільки чітко зрозуміло, що найбільший вплив у цьому полі має Держдеп», — каже колишній радник при ньому Джеремі Шапіро, який зараз працює в Європейській раді з міжнародних відносин. Результат — дипломатичні кадри задіяні у вужчому спектрі ситуацій і відкриті до політичних атак, але все-таки можуть успішно виконувати важливі завдання, які не під силу жодному іншому відомству. Приклад цього — недовгочасний тріумф Перріелло в ДРК.

Критики Держдепу з республіканського табору звинувачують його в тому, що він поводить як ліберальний аналітичний центр і має звичку лобювати благородні іноземні інтереси, а не обстоювати американські. «Найбільша проблема американських дипломатів — клієнтелізм, тобто вони «зростаються» з країною, у якій працюють», — каже один колишній посол. Однак такий погляд, хоч іноді, безперечно, й адекватний, мало враховує повільну й дуже політизовану природу роботи Державного департаменту. Безпеліційних перемог на користь «Америки передусім» у дипломатії мало. Успіхи більш вузькопрофільних відомств на кшталт ЦРУ чи Департаменту оборони, спеціалістів із пошуку терористів та бомбардування краще помітні неозброєним оком. Утім, ці відомства теж часто потерпають від короткозорості й припускаються помилок. Навряд чи будь-яке з них могло б відпрацювати в ситуації з Кабілою краще: їм навіть не спало б на думку спробувати. До того ж такі дипломатичні зусилля важливі й для безпеки самої Америки. Одного разу міністр оборони США Джеймс Меттіс, виступаючи в Конгресі, зазначив: «Якщо ви повністю не профінансуєте Державний департамент, мені доведеться купувати більше амуніції».

Державному департаменту, плануючи роботу, варто було б орієнтуватися на збереження своїх специфічних сильних сторін і при цьому адаптуватися до нових обставин. Торішній звіт консервативного аналітичного центру Heritage Foundation містив корисні рекомендації стосовно того, як це зробити. Аби не дублювати функцій, автори звіту пропонують скоротити штат із 68 спецпосланців та радників Держдепу. Для підвищення якості роботи за наявного фінансування вони рекомендують переглянути роль Держдепу в багатосторонніх інституціях: таким чином Велика Британія зменшила підтримку чотирьох агенцій ООН. Щоб нейтралізувати деякі шкідливі впливи інтернету, звіт радить Держдепартаменту активніше працювати в полі публічної дипломатії як у США, так і за кордоном. Це допоможе компенсувати його слабшу позицію порівняно з героїзованими військовими. Для оптимізації процесу прийняття рішень на найвищому рівні Heritage пропонує скоротити кожну другу посаду заступника державного секретаря з адміністративно-бюджетних питань. Навіть дипломати, які не погоджуються із цими пропозиціями, вважають їх адекватними в принципі. Відстоюючи посаду заступника держсекретаря, Гізер Гірінботом (яка донедавна її обіймала) визнала: «Таке трапляється. Це не найбільша втрата». Однак на думці в Адміністрації Трампа, схоже, не зовсім така розважлива інституційна реформа.

Їй потрібні гроші для обіцяного збільшення оборонного бюджету на \$54 млрд. Одним із небагатьох джерел цих коштів Адміністрація бачить бюджет Держдепартаменту. Видається, що про наслідки цього рейду замислювалися мало. «Це бюджет жорсткої, а не м'якої сили», — таким поясненням обмежився Мік Малвейні, директор Адміністративно-бюджетного управління Білого дому. Але ж мова власне про той недалекоглядний компроміс, проти якого застерігав Меттіс, і відтоді позицію останнього повторили луною понад 120 відставних генералів та адміралів, закликаючи Адміністрацію ще раз обдумати такий крок.

Тіллерсон, який навряд чи противився запропонованому урізанню фінансування, мало розповідає про те, як збирається його втілювати в життя. Кажуть, що його радники послуговуються рекомендаціями центру Heritage, які передбачають скорочення багатьох високих посад у Держдепі. Крім того, очікується скорочення або злиття відділів, які займаються питаннями, що нині не у фаворі, як-от зміна клімату чи, можливо, права людини. Відповідні бюджетні пропозиції, які злили видання Foreign Policy, передбачають зменшення на третину допомоги країнам, що розвиваються. А ще скорочення Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) та його об'єднання з Держдепартаментом.

НИНІ АМЕРИКАНСЬКИЙ ДИПЛОМАТИЧНИЙ КОРПУС У КРАЩОМУ РАЗІ ПРОСТОЮЄ. ВІН ПРОСЯКНУТИЙ ВІДЧУТТЯМ ДЕМОРАЛІЗОВАНОСТІ, ПРО ЦЕ ГОВОРЯТЬ ДЕСЯТКИ НИНІШНІХ І КОЛИШНІХ ДИПЛОМАТІВ

Конгрес навряд чи схвалить такі радикальні заходи. Сенатор-республіканець Ліндсі Грем, активний у зовнішньополітичному полі, описує бюджетні пропозиції Трампа як «мертвонароджені». Але, за словами поінформованого помічника з республіканського табору, в Капітолії все-таки очікують обмеження видатків на дипломатію. Тим часом занепад американської дипломатії — великої традиції, що залучила Францію до Війни за незалежність США й допомогла вибудувати міжнародний лад після Другої світової, — триває.

Одна з найкращих ідей Адміністрації Трампа — скоротити Раду національної безпеки, натовість посиливши міжвідомчу координацію при формуванні політики, а отже, і самі відповідні відомства. Це, схоже, діє у випадку Департаменту оборони, масштаб і військовий кістяк якого робить його менш вразливим до травматичних перехідних періодів. Меттіса хвалять за делегування процесу прийняття рішень на нижчі рівні. Тим часом Держдепартамент практично не представлений потужно в міжвідомчому процесі, а до того ж не має чіткого розуміння зовнішньополітичного курсу нового уряду. Тому він втрачає вплив на користь Ради нацбезпеки. Це кричуще нерозважливий підхід до інституції, якої, попри всі її вади, потребує Америка. ■

Цукерка для ліберала

Катерина Барабаш, Москва

Чому протестна частина російського електорату ніколи не прийме незалежності України

У Москві в межах Садового кільця куди не плюнь — у ліберала неодмінно поцілиш. І кожен, кому не до душі Путін, ладен зарахувати себе до лібералів. А там уже з його легкої руки туди ж його зараховує й суспільна думка. Та позаяк Росія — країна фантомів та ерзаців, то й суспільна думка тут часом навиворіт. Ну й із загальною грамотністю біда. Інакше більшість тих, хто називає себе лібералом, а за ними й суспільна думка, а слідом за нею і великий прошарок прихильників різноманітних антисвобод знали б, що не всякий противник диктатури — ліберал. Ліберал — це передусім той, хто вважає пріоритетом невід'ємні природні людські права: на життя, на свободу, на власність.

Тому, коли чую, наприклад, про «ліберала Навального» чи «ліберала Ходорковського», хочеться просто тицьнути того, хто говорить, носом в енциклопедію, щоб уважно почитав про лібералів і знав, із чим їх їдять. Російський «ліберал» лишається таким, доки не відкріє рога. А вже якщо відкрив, звідти неодмінно якісь імперські жаби починають вистрибувати. Останнім часом вони вистрибують дедалі жвавіше, а надто коли мова заходить про Україну. Російський «ліберал» як дитя. Глядять його по голівці — дядя хороший, дають цукерочку — дядя найкращий у світі, забули дати цукерочку й погладити — дядя поганий, не хочу більше з ним водитися.

Три роки минуло від подій на Майдані. Три роки від початку війни на Сході України. Як же добре я пам'ятаю той марш на захист України з жовто-блакитними стрічками, з прапорами, з плакатами «За нашу і вашу свободу!» — та чого там тільки не було. Але головне — були ейфорія, задрість — «вони змогли, а ми на печі сидимо!» — і віра, що докотиться й до нас. Події в Україні були для нас світлом у кінці тунелю і прикладом того, що ніколи не пізно. А потім — от лихо... Україна ж наших сподівань не випрдала. До влади прийшли не ті, Порошенко такий самий наглий олігарх, як і наші тут, у Росії, Савченко виявилася агентом ФСБ та антисеміткою, українська влада стала забороняти російські фільми, а самі українці, як виявилось, не знімають капелюха перед нашим співчуттям щодо подій у країні. Останнє, знаєте, взагалі ні в які ворота. Ми тут строчимо пости у Facebook проти війни на Донбасі, а нас по той бік Донбасу не цінують. Ну й нехай, ми теж із вами так будемо, тьху на вас. І вчорашні захисники вже перестали підраховувати жертви війни на Сході України, війна із сусідом стала для нас черговою реальністю, потім з'ясувалося, що Крим не бутерброд (за Навальним), а Україні треба зробити російську другою державною мовою і взагалі рвати культурні зв'язки з Росією недалекоглядно (за Ходорковським). Після авіакатастрофи над Чорним морем, убивства

посла в Туреччині та смерті Чуркіна багато лібералів міцно припечатали злих на язык українців, які оголосили, що їм анітрохи не шкода загиблих і померлих. Пішли одна за одною образи, мовляв, навіщо українці всіх росіян під одну гребінку, ми ж усі різні. У Росії не усвідомлюють, що в Україні справжня війна, затіяна Росією. Що це трагедія, у якій винна наша багьківщина.

Анексія Криму стала віхою не тільки в російсько-українських відносинах та в панівному світовому ладі. Вона показала і той внутрішній конфлікт, у якому вже давно живе волелюбна частина російського суспільства. Російський «ліберальний» сегмент так спіткнувся об Крим, що не встояв на ногах. Навмисне беру «ліберальний» у лапки, бо величезна кількість висловлювань тих, хто зараховує себе до лібералів, начинена абсолютно консервативними імперськими сенсами. Ось, наприклад, Іріна Хакамада, яка колись, у 1990-ті, стояла біля початків російського ліберального руху, без жодного сумніву пропонує викупити Крим в Україні. Вона називає це словом «контрибуція».

РОСІЙСЬКА ЛІБЕРАЛЬНА МЕНШІСТЬ НА СВОЇЙ НЕВЕЛИКІЙ ТЕРИТОРІЇ ВДАЄТЬСЯ ДО ТИХ САМИХ ПРИЙОМІВ І ЗАСОБІВ, ЯКИМИ НА РЕШТІ ТЕРИТОРІЇ КОРИСТУЄТЬСЯ ОФІЦІЙНА ІДЕОЛОГІЯ

Лідер «Яблока» Грігорій Явлінській, розмірковуючи про Крим, пропонує провести там ще один референдум. «Ще один», розумієте? Тобто один уже, виходить, був. Лідер колись шанованої партії називає крадіжку великої території однієї країни іншою «референдумом». Щоправда, референдум, на його думку, вийшов такий собі, саме тому треба повторити, тільки вже без помилок. Олег Кашин, відомий російський журналіст, якого було побито мало не до смерті за його антипутінські статті, через рік після анексії півострова зізнається: «Я не можу, не бачу в собі моральних сил сказати, що Крим повинен бути частиною України. Не повинен. Я легко погоджуюся з тим, що путінський Кремль, відбираючи його в України, вчинив безсовісно й цинічно, порушивши всі гласні й негласні міжнародні принципи, і про це можна довго й цікаво говорити, але будь-які зрозумілі й очевидні аргументи переважить ось це просте: так, він наш. Частиною України він став у результаті двох (хрущовської та ельцинської) трагічних випадковостей, путінська анексія ці випадковості усунула».

А ось і найліберальніша опозиційна партія «ПАРНАС». На нещодавніх виборах до Думи другим

номером у її списку йшов саратовський опозиціонер Вячеслав Мальцев. Ось його висловлювання про Україну, Майдан, Крим: «Майдан — це добре для російського народу. По-перше, тому що показує шлях для нашого народу. По-друге, тому що ця ситуація дасть змогу південно-східні області віджати. Ось уже зараз можна віджати Крим... Росії треба збирати землі російські. Як їх зібрати? Щоб зібрати, треба передусім розколоти. Це головне питання, про яке ніхто не говорить, оскільки всі за суверенітет і територіальну цілісність України. Але я проти суверенітету й територіальної цілісності України. Коли я кажу, що треба Крим забирати. Коли я кажу, що треба Південно-Східну Україну забирати... Та й Київ треба забирати. Ніколи не був Київ українським містом».

Що ж виходить? Противники антисвобод дали задній хід? Ні, просто «переднього» ходу в них ніколи особливо й не було, якщо порівнювати російських лібералів із західними. На Заході лібералізм розвивався в тісній зв'язці з ринковими відносинами, а в Росії він народжувався в головах. Та й ліберальні традиції тут були надто вже своєрідними. Наприклад, один із зачинателів російської ліберальної думки Константін Кавелін вважав ідеальним устроєм для Росії... монархію, тому що вона виключає боротьбу за владу, а це і є гарантією рівності. При цьому, на його думку, приватну власність треба взагалі скасувати — тоді не буде ні багатих, ні бідних. Для своїх західних сучасників-лібералів Кавелін був носієм абсолютно антиліберальних традицій. Як кажуть, що росіянинові добре, те німцеві смерть.

Думається, одна з головних проблем нинішніх російських «лібералів» у тому, що всі вони родом із СРСР. Із тієї країни, яка будувалася на брехні, хабарництві та непозбутньому великоросійському шовінізмі. А СРСР, своєю чергою, виріс із величезної феодальної імперії, що століття за століттям приростала захопленими територіями, з населенням яких особливо не церемонилися. У Росії взагалі ніколи не було прийнято церемонитися з людьми. Тим більше з жителями колоній. А Україна як була в уявленні середньостатистичного російського шовініста російською колонією, так і лишилася. Той самий Навальний, який так зворушливо стурбований тим, аби жителі Криму не потрапили в бутерброд, безпристрасно заявляє: «Я не бачу взагалі жодної різниці між росіянами й українцями».

Нетерпимість, властива російському режиму з його поліцейськими порядками, відчутно зачепила й ліберальне крило. Російський ліберал здатний ділити світ лише на чорне та біле. На його думку, все населення величезної країни ділиться на два табори: борці з режимом та його пособники. Наприклад, ти можеш скільки завгодно критикувати Путіна і компанію, але якщо заявиш, що не бачиш сенсу в маршах протесту, то ти зрадник і пособник. Ти навіть не маєш права бути толерантним до тих, хто сумнівається в правильності вибраного борцями з режимом шляху. Критикувати Навального недопустимо («Іншого в нас немає»). Морщитися від заяви Ходорковського злочинно («Він постраждав від режиму, а що зробив ти?»). Зізнатися, що ти ходиш до церкви, ганебно («РПЦ — провідник державної ідеології і не більше»). Не можна, недопустимо, ганьба, зрада визирати за червоні прапорці.

Зараз скажу крамолу: серед думаючих людей у Росії — тих, хто відчайдушно критикує Путіна, — є й

Ейфорія минула. Російські ліберали прийняли окупацію Криму, і масових мітингів проти війни на Донбасі більше не збирають

Рятувати Росію в Києві. Телеведучий Євгеній Кісецьов разом з іншими емігрантами з РФ заснували в Києві «Дом свободной России», який оголосили «альтернативним посольством російського громадянського суспільства» в Україні

ті, хто вважає Крим російським і впевнений, що на Донбасі точиться громадянська війна. Їх, щоправда, мало й стає дедалі менше, але вони є. Сперечатися з ними навіть важче, ніж із постійними глядачами федеральних каналів: вони підтверджують свої переконання різними джерелами інформації, відмінними від російського телебачення. Проте якщо з глядачами федеральних каналів, як правило, дискутувати немає сенсу з огляду на їхню цілковиту зомбованість, то з цими не тільки можна, а й треба. Вони здебільшого готові до діалогу. Однак ліберально налаштована частина інтелігенції охоче й швидко робить цих людей ізгоями. І їй мало турбує, що таким чином протестна частина електорату, і без того нечисленна, роздроблена, підозрілива, стає ще більш відокремленою й втрачає найменший шанс перетворитися на системну опозицію. Головне — заявити про свою непогрішність у поглядах.

Ліберальна меншість на своїй невеликій території вдається до тих самих прийомів і засобів, якими на решті території користується офіційна ідеологія. Різниця лише в тому, що одні біля керма, інші в тюрмі. Але країна переможного більшовизму поширює свої закони на всіх без розбору.

Євгеній Павлович Радомській, один із персонажів роману Достоєвського «Ідіот», людина освічена й заможна, любитель пограти в ліберала, залищальник Аглаї, каже: «...ніколи наш ліберал не в змозі дозволити мати кому-небудь своє особливе переконання і не відповісти негайно ж своєму опоненту лайкою чи навіть чимось гіршим...» І далі: «О, ви часто зустрінете в нас ліберала, якому аплодує решта і який, можливо, по суті своїй найнедоладніший, найтупіший і найнебезпечніший консерватор і сам не знає того!».

Фьодор Михайлович знав толк у лібералах. ■

На тонкій кризі

Танення арктичних льодовиків загрожує екологічною катастрофою. Комерційні можливості, які дає потепління, не компенсують шкоди

«Через глобальне потепління просимо не залишати двері Снігового готелю відчиненими». Це напис на табличці біля входу до велетенського білого кургана на околицях заполярного містечка Кіркенес, що неподалік кордону Норвегії з Росією. Власники споруди хочуть зберегти крижані фриззи із зображеннями єдинорогів, північних оленів та метеликів, які прикрашають стіни. Плями льоду, що потоншав, на стелях 25 крижаних номерів готелю свідчать, що тепло на вулиці перемагає. Споруду щороку в листопаді відбудовують за допомогою штучного снігу, але до травня він зазвичай зникає. За словами одного із працівників, сніговий сезон за останні роки покоротшав; холоди настають пізніше, ніж колись.

Затяжне міжсезоння у Сніговому готелі — маленька ознака велетенських перетворень в Арктиці, де довкілля змінюється швидше, ніж у решті світу. Зберегти ці білі пустелі незайманими практично неможливо. Велика відлига неминуча, бо клімат реагує на накопичення викидів вуглецю в атмосфері. Міжнародні зусилля, спрямовані на обмеження глобального потепління, у найкращому разі сповільнять зміни. А можливо, зроблять наслідки жакливими, але не катастрофічними.

«Паризька кліматична угода не врятує таку Арктику, якою вона є нині», — вважає Ларс-Отто Реєр-

сен, виконавчий секретар групи з підготовки звіту «Сніг, вода, лід, вічна мерзлота в Арктиці» (SWIPA), який виходить під егідою Арктичної ради — науково-політичного клубу восьми держав, що мають територію за полярним колом, а також держав-спостерігачів, зокрема Китаю та Індії.

Концентрація двоокису вуглецю в атмосфері вже досягла порога в 400 частинок на мільйон (чнм), тоді як три століття тому її рівень становив 280 чнм; нині на Землі в середньому на 1 °C тепліше, ніж у допромислового добу. 2015 року в Парижі понад 190 країн зобов'язалося стримувати потепління, аби воно не перевищило 2 °C порівняно з допромисловими температурами. Утім, температура повітря, швидше за все, зросте приблизно на 3 °C, та й то лише коли держава дотримуватимуть своїх обіцянок. Тим часом різні регіони планети нагріваються з неоднаковою швидкістю. Навіть якщо Паризьку угоду буде повністю виконано, в Арктиці взимку над Північним Льодовитим океаном буде на 5–9 °C тепліше, ніж у середньому протягом 1986–2005 років.

Танення відбувається набагато швидше, ніж очікувалося. За останні три десятиліття площа полярного морського крижаного покриву в Арктиці зменшилася наполовину з лишком, до того ж він утратив три чверті своєї маси (див. мапу). За оцінками SWIPA, до 2040 року влітку Арктика буде повністю без криги. Раніше вчені вважали, що це

8–14 травня

чекаємо Вас на таких заходах
у Книгарнях «Є»

трапляється не раніше ніж у 2070-му. Товщина криги в центральній частині Північного Льодовитого океану від 1975 до 2012 року зменшилася на 65%. У березні 2017-го в Арктиці зафіксовано рекордно малу площу максимального крижаного покриття.

Найтривожніші зміни відбуваються в Гренландії, яка втрачала в середньому по 375 млрд т льоду за рік від 2011-го до 2014-го, що майже вдвічі перевищує швидкість танення у 2003–2008-му (див. «Крижаний покрив зникає»). Це еквівалент щорічного зникнення понад 400 величезних айсбергів, у яких кожна сторона мала б протяжність 1 км. Таке скорочення непокоїть тим більше, що не до кінця зрозуміла його динаміка. Розібратися в тому, що відбувається в замороженому крижаному покривалі, навколо нього й під ним, надзвичайно важливо для того, щоб зрозуміти, як воно реагуватиме на дальше потепління і як його зникнення вплине на підвищення рівня Світового океану.

ХОЛОДНІ, ВПЕРТІ ФАКТИ

Останні кілька десятиріч років Арктика нагрівається вдвічі швидше за решту світу. Це зумовлено такими собі «тепловими петлями зворотного зв'язку», які знижують альbedo, або здатність Землі відбивати тепло. На відміну від решти планети полярні регіони віддають більше теплоти в навколоремний простір, ніж поглинають. Фактично таким чином вони охолоджують планету, бо крига і сніг відбивають сонячне світло. Коли замість них з'являється вода або темний суходіл, вони затримують більше тепла. Саме це й відбувається в Арктиці, яка розмерзається.

Раніше в океані арктичний лід здебільшого не танув роками. У 1985-му близько 45% криги були старшими (а відтак і товщими) за решту, але до 2016-го цифра зменшилася наполовину. Нині величезні об'єми криги протягом року тануть і замерзають знову. Старша крига зазвичай нерівна. Коли вона тоне, між твердими виступами формуються «водойми», що дає змогу відбивати частину теплоти. По гладенькій поверхні молодій криги тала вода розподіляється рівніше. Це ще помітніше знижує відбивальну здатність.

Коли полярний суходіл нагрівається, а колишня вічна мерзлота розтає, вивільняються парникові гази. У рештках рослин і тварин у полярній вічній мерзлоті міститься близько половини світових запасів вуглецю в ґрунті. Відтаючи, ця органіка розкладається, виділяє двоокис вуглецю та інший потужний парниковий газ — метан. Це ще більше ізолює планету. Крім того, незамерзла тундра спалахує як сірник. Коли сніжні періоди коротші, тоді довгими ставатимуть сезони пожеж. На Алясці та в деяких регіонах американського Заходу середня тривалість вогнебезпечного сезону вже підскочила від 50 днів у 1970-х роках до 125 сьогодні.

Зміни в довкіллі впливають і на чисельність та різновиди істот, які можуть там мешкати. В арктичних водах з'являється дедалі більше життя. Край крижаного шельфу — справжнє місце фуршету для численних видів, оскільки наприкінці зими там з'являються водорості, що ростуть на кризі, й фітопланктон. Але відступання льодів може призвести до розбіжностей у періодичності репродуктивних циклів тварин на кшталт креветок і розмноження планктону. Із нагріванням води личинки

Київ (вул. Лисенка, 3):
8 травня, 18:30 — зустріч читачького клубу «ЛітАкцент»: розмова про книжку Деніела Кіза «Таємнича історія Біллі Міллігана». Спільно із сайтом літературної критики «ЛітАкцент». Модерує Богдана Романцова.
10 травня, 18:30 — презентація книжки Павла Подобода «3-під Конотопа до Аризони: невідомі історії вояків Армії УНР». Спільно з благодійним фондом «Героїка».
11 травня, 18:30 — презентація книжки Анастасії Левкової «Старшокласниця. Першодурниця». Спільно з Видавництвом Старого Лева. Модерує Настасія Євдокимова.
12 травня, 18:00 — Чеський четвер. Показ фільму «Гудзікарі» (режисер Петр Зеленка, 1997, 102 хв). Спільно із Чеським центром у Києві.

Київ (вул. Хрещатик, 46):
10 травня, 18:30 — презентація книжки Василя Махна «Паперовий міст». Спільно з Видавництвом Старого Лева. Модерує Олена Гусейнова.
13 травня, 16:00 — дитяча субота для дітей молодшого шкільного віку. До Дня матері дитячі читання книжки Івана Малковича та Софії Ус «Мед для мами» і виготовлення ведмедика з паперу.

Київ (просп. Повітрофлотський, 33/2):
13 травня, 11:00 — дитяча субота для дітей молодшого шкільного віку. До Дня матері дитячі читання книжки Івана Малковича та Софії Ус «Мед для мами» і виготовлення ведмедика з паперу.

Львів (просп. Свободи, 7):
9 травня, 18:30 — презентація книжки Василя Махна «Паперовий міст». Спільно з Видавництвом Старого Лева. Модерує Мар'яна Савка.
10 травня, 18:30 — лекція Віталія Черноіваненка «Куман і рукописи Мертвого моря: ідентифікація, авторство, історіографія».
11 травня, 18:30 — презентація книжки «Львів. Виши. Доці». Спільно з видавництвом «Клуб Сімейного Дозвілля». Модерує Ніка Нікалео.
12 травня, 18:00 — презентація театального проекту «Гершом» за участю режисера Сета Баумріна.
13 травня, 12:00 — дитяча субота. Читання книжки Гжегожа Касдепке «Велика книга почуттів» для дітей 6–9 років за участю Божени Антоняк. Спільно з видавництвом «Урбіно».

Дніпро (вул. Глінки, 15):
10 травня, 18:30 — презентація книжки Олега Шинкаренка «Череп» за участю автора. Спільно з видавництвом «Люта справа».
11 травня, 18:00 — Чеський четвер. Показ фільму «Гудзікарі» (режисер Петр Зеленка, 1997, 102 хв) чеською мовою з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

Вінниця (вул. Соборна, 89):
11 травня, 18:00 — Чеський четвер. Показ фільму «Гудзікарі» (режисер Петр Зеленка, 1997, 102 хв) чеською мовою з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.
12 травня, 18:00 — презентація роману Володимира Вакуленка-К. «Інфаркт для гурманів» за участю автора. Спільно з видавництвом «Твердиня». Модерує Вікторія Гранецька.
13 травня, 12:00 — дитяча субота для дітей 4–10 років. Таласучі читання з Володимиром Вакуленком-К. Спільно з Видавництвом Старого Лева.

Володимир-Волинський (вул. Ковельська, 6):
13 травня, 15:00 — дитяча субота для дітей 5–10 років. До Дня матері виготовлення вітальної листівки для мами.

Івано-Франківськ (вул. Незалежності, 31):
11 травня, 18:00 — зустріч із письменницею Надією Гуменюк.
12 травня, 18:00 — Чеський четвер. Показ фільму «Гудзікарі» (режисер Петр Зеленка, 1997, 102 хв) чеською мовою з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.
13 травня, 11:00 — дитяча субота для дітей віком 6–9 років. До Дня матері майстер-клас.

Луцьк (вул. Лесі Українки, 30):
11 травня, 18:00 — Чеський четвер. Показ фільму «Гудзікарі» (режисер Петр Зеленка, 1997, 102 хв) чеською мовою з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.
13 травня, 18:00 — дитяча субота для дітей 7–13 років. До Дня матері виготовлення керамічного підсвічника мамі в подарунок. Плата за матеріали — 20 грн.

Рівне (вул. Короленка, 2):
11 травня, 18:00 — Чеський четвер. Показ фільму «Гудзікарі» (режисер Петр Зеленка, 1997, 102 хв) чеською мовою з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.
13 травня, 14:00 — дитяча субота для дітей 6–12 років. До Дня матері виготовлення листівок із квітами.

Тернопіль (вул. Валова, 5–7):
10 травня, 18:00 — зустріч із організаторами Мистецького фестивалю «і». Спільно з ГО «Мистецький фестиваль «і»». Модерує Юрій Матевошук.
11 травня, 18:00 — Чеський четвер. Показ фільму «Гудзікарі» (режисер Петр Зеленка, 1997, 102 хв) чеською мовою з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.
12 травня, 15:00 — презентація «Малої книжки прощання» Володимира Рафенка. Спільно з видавництвом «Фабула». У межах Мистецького фестивалю «і».
Модерує Юрій Матевошук.
12 травня, 17:00 — презентація книжки «ДНК» за участю Володимира Рафенка та Юрія Винничука. Спільно з видавництвом «Клуб Сімейного Дозвілля». У межах Мистецького фестивалю «і».
Модерує Юрій Матевошук.
13 травня, 14:00 — презентація поетичної збірки Елли Євтушенко «Lichtung». Спільно з видавництвом «Крок». У межах Мистецького фестивалю «і».
Модерує Юрій Завадський.
13 травня, 15:00 — презентація поетичної збірки «Листи з Литви/Листи зі Львова» Мар'яни Савки та Маріанни Кияновської за участю автора. Спільно з Видавництвом Старого Лева. У межах Мистецького фестивалю «і».
13 травня, 17:00 — презентація книжки Андрія Бондаря «І тим, що в гробі». Спільно з Видавництвом Старого Лева. У межах Мистецького фестивалю «і».
Модерує Юрій Матевошук.
14 травня, 14:00 — презентація книжки «Невимушені» за участю Марка Лівіна та Катерини Бабкіної. Спільно з видавництвом Vivat. У межах Мистецького фестивалю «і».
14 травня, 16:00 — презентація роману Олександра Ірванця «Харків-1938». Спільно з видавництвом Laudis. У межах Мистецького фестивалю «і».
Модерує Юрій Матевошук.
14 травня, 17:00 — презентація книжки Павла Коробчука «Хвоя». Спільно з Видавництвом Старого Лева. У межах Мистецького фестивалю «і».
Модерує Богдан-Олег Горобчук.

Суми (вул. Соборна, 44):
11 травня, 18:00 — Чеський четвер. Показ фільму «Гудзікарі» (режисер Петр Зеленка, 1997, 102 хв) чеською мовою з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.
13 травня, 11:00 — дитяча субота для дітей 5–7 років. До Дня матері читання книжки Івана Малковича та Софії Ус «Мед для мами» (видавництво «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА»).
13 травня, 13:00 — ознайомча лекція Владислава Івченка «Північні науково-популярні літератури». У межах акції «Ніч музеїв» у Сумах.
13 травня, 15:00 — лекція Олександра Стукала «Українська мова двадцятих років: правда й вигадка». У межах акції «Ніч музеїв» у Сумах.
13 травня, 17:00 — презентація книжки Владислава Івченка «Детективна агенція «Буря і Натиск». Спільно з видавництвом «Темпора». Модерує Олександр Стукала.

Харків (вул. Сумська, 3):
11 травня, 18:00 — Чеський четвер. Показ фільму «Гудзікарі» (режисер Петр Зеленка, 1997, 102 хв) чеською мовою з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.
12 травня, 18:30 — презентація книжки Леоніда Мосендза «Відплата» за участю автора передмови, публіциста і політолога Станіслава Федорчука.

Харків (вул. Пушкінська, 50/52):
13 травня, 11:00 — дитяча субота для дітей від 6 років. До Дня матері майстер-клас із бісероплетіння.

Хмельницький (вул. Проскурівська, 2):
11 травня, 18:00 — Чеський четвер. Показ фільму «Гудзікарі» (режисер Петр Зеленка, 1997, 102 хв) чеською мовою з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.
13 травня, 13:00 — дитяча субота для дітей 4–8 років. До Дня матері виготовлення листівок та оберегів.
13 травня, 17:00 — творча зустріч із гуртом «Чумацький Шлях».

Інформаційний партнер

Вхід на заходи вільний.
З детальними анонсами та змінами в графіку можна ознайомитися за адресою <http://book-ye.com.ua>

з'являються раніше. Будь-яка зміна популяції крихітних ракоподібних впливатиме й на інших тварин, що розташовуються вище в харчовому ланцюжку: тріску, тюленів та білих ведмедів, яким у харчуванні потрібне джерело жирів.

Тим часом з'являються нові їдці. Коли температура океану зростає, на північ зі швидкістю 200 км за десятиліття з південніших широт рухається зоопланктон. За своїм кормом туди ж таки йде велика риба. Ця новина може потішити затишних рибалок. Але незрозуміло, чи витримає Арктика новопривбулих. Адже ті конкуруватимуть із видами, які живляться виключно вздовж крижаного шельфу. Ба навіть їстимуть їх.

Деякі фахівці також стверджують, що прісна вода з талого льоду в Баренцовому морі стримує ріст необхідної для морських мешканців поживи. «Усе це дуже непевно й залежить від циркуляції води в океані», — каже Мікаела Ашан, професор біології та управління промисловим рибальством з Університету Тромсе.

На тлі усіх цих тривожних новин про стан Арктики бодай якимсь променем світла мали б стати можливості для бізнесу, що несе потепління. Арктика — це закритий кригою океан, оточений суходолом (тоді як Антарктика — шмат суходолу, оточений океаном). У судноплаванні, рибному промислі й бурінні свердловин у цьому регіоні зацікавлені вісім арктичних країн. Але знайти прибуток серед талого льоду непросто. У багатьох галузях перспективи бачаться вже не такими райдужними, адже зараз усі ризики зрозумілі краще, ніж п'ять років тому.

В АРКТИЦІ ЗАЛЯГАЄ БІЛЬШ НІЖ П'ЯТА ЧАСТИНА СВІТОВИХ ЗАПАСІВ ВУГЛЕВОДНІВ. АЛЕ В ПІВНІЧНОАМЕРИКАНСЬКІЙ ПОЛЯРНІЙ ПРИБЕРЕЖНІЙ ЗОНІ БУРІННЯ СВЕРДЛОВИН ВЖЕ ЗАБОРОНИЛИ МАЙЖЕ СКРІЗЬ ДЛЯ ЗАХИСТУ ЕКОСИСТЕМ

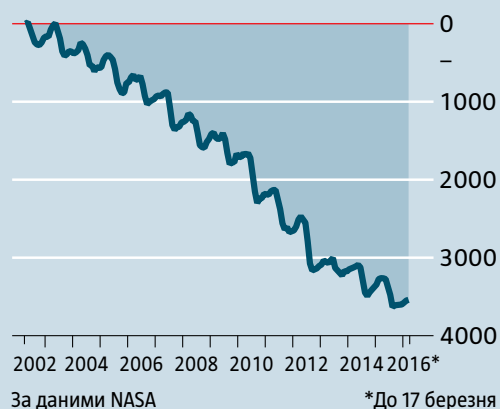
В Арктиці залягає більш ніж п'ята частина неторкнутих світових запасів вуглеводнів. Але в північноамериканській полярній прибережній зоні у грудні буріння свердловин заборонили майже скрізь для захисту екосистем (хоча Дональд Трамп може скасувати цей мораторій). В інших регіонах великий бізнес, який зацікавився Арктикою ще тоді, коли нафта приносила понад \$100 за барель, відлякують низькі ціни на чорне золото і складність робіт у небезпечних арктичних водах.

Компанія Shell у 2015 році зробила несподіваний розворот і припинила роботи в Чукотському морі, витративши попередньо \$7 млрд на розвідку покладів. Її представники заявляють, що не знайшли достатніх запасів нафти і продовжувати роботу там недоцільно. Російські компанії, як-от «Роснефть», виявилися впертішими. Зрештою, в них менше можливостей інвестувати деінде й Кремлю потрібні гроші. Низькі ціни на нафту вдарили по економіці Росії, котра п'ятою частиною своїх ВВП та експорту завдячує саме Арктиці.

Ще одна галузь, для якої арктичні перспективи розтанули, — транспортна. Теоретично перевізним компаніям доступ до більш відкритих морських

Крижаний покрив зникає

Гренландія, кумулятивна зміна в масі льоду млрд т

шляхів мав би бути вигідний. Транспортування цими шляхами з Північної Європи до Північно-Східної Азії може скоротити траєкторію руху на дві п'яті порівняно з маршрутом через Суецький канал. Але очікуваний бум перевезень так і не настав. У 2012 році північними шляхами перевезли тільки 1 млн т товарів. Це мізерний показник, якого, втім, відтоді ніхто не повторив.

На Північному Льодовитому часто штормить навіть у літні місяці, через що гарантувати вчасне доправлення вантажів неможливо. Ще одна небезпека — плавуча крига. Аби судна витримували натиск льоду, потрібно зміцнювати їхні корпуси, а це збільшує витрати на будівництво. А через відсутність прибережної інфраструктури, наприклад глибоководних портів, розливи мазуту, на якому працюють двигуни більшості суден, можуть знищити й екосистеми, й репутації, адже зачищення розливів у такому разі доведеться проводити значно далі у відкритому морі, і триватимуть такі операції набагато довше.

ПРОБИТИ КРИГУ

Деякі із цих проблем має вирішити новий Полярний кодекс від Міжнародної морської організації (ІМО), який регулює перевезення й набрав чинності на початку року. Він забороняє зливати каналізаційні стоки та нафтовмісні суміші в арктичні води. Америка й Канада, а також інші держави хочуть піти ще далі. Наприклад, заборонити використання в Арктиці мазуту (як це зроблено для Антарктики, де діють різноманітні спеціальні правила захисту).

З надією на регіон дивляться гірничі компанії, зацікавлені в міді та інших металах. Але більшість із них не мають досвіду, необхідного для перемовин із корінним населенням щодо видобувних проєктів на його землях (а це майже кожен десятий мешканець регіону). І багато корінних жителів так чи інакше настроєні проти освоєння Півночі. У Норвегії Саамський парламент, який представляє народність саамів з усієї країни, дуже насторожений. За словами члена парламенту Йона Петтера Гінтала, відповідального за міжнародні справи, нищити ландшафт було б нерозумно. Адже надалі, коли

займатися традиційним промислом (розведенням північного оленя) там стане важче, економіку полярних районів можуть підтримувати туристи, які рвуться помилуватися суворою красою природи.

Утім, навіть якщо інтерес зовнішнього бізнесу до Арктики згасає, майже чотиримільйонне населення регіону не має іншого вибору, окрім як пристосовуватися до змін клімату. Найгустіше населена територія тут — Північна Норвегія. Але Росія, на яку припадає половина арктичного узбережжя і флот атомних підводних човнів якої базується в Мурманську, найбільше прагне розширити свій вплив. Вона хотіла б мати вздовж свого берега 10 пошуково-рятувальних станцій. П'ять із них уже відкрито. Окрім того, Москва планує наростити свою військову присутність: знову відкрити радянські військові бази.

стратосфері над Арктикою з літаків. Такий метод зробив би полярне літо прохолоднішим, але не був би дуже ефективним узимку, адже тоді немає сонячного світла, яке потрібно відбивати. Насичення хмар над Північним Льодовитим океаном кристаликами солі для підвищення їхньої відбивальної здатності також може викликати певне охолодження, хоча ефективність таких заходів зовсім не доведена.

Хай там як, а між теорією та практикою пролягає величезна прірва, до того ж поглиблена етичними питаннями. Навіть якщо такі способи охолодження планети можна буде реалізувати в необхідних для цього гігантських масштабах, не слід скидати з рахунку інші небажані результати. Коли вулкани викидають колосальні обсяги аерозолів та сульфатів у повітря, вони пошкоджують озоновий

Концентрація двоокису вуглецю в атмосфері вже досягла порога в **400** частинок на мільйон, тоді як три століття тому її рівень становив **280 чнм**; нині на Землі в середньому на **1°C** тепліше, ніж у допромислової доби

Попри напруження через війвничість Росії в інших регіонах світу, її амбіції на Півночі поки що не дають особливих підстав для занепокоєння. Мешканці Кіркенеса підсміюються із сусідів: «Вони весь час їздять сюди на закупі. Їм подобаються наші підгузки. Кажуть, якість краща», — пояснює один підприємець. Державний секретар Міністерства оборони Норвегії Ойстейн Бю настроєний стриманіше: «Росія, як і ми, зацікавлена у збереженні стабільності в арктичному регіоні». Але якщо вона вирішить активніше проявляти силу, це лише погіршить проблеми Арктики.

Проте не існує більшої загрози, ніж потенційне екологічне лихо. Питання потепління підіймається дедалі вище у списку пріоритетів навіть тих країн, які розміщені далі від полярного кола. Дотримання Паризької угоди може зрештою стабілізувати температури. Але для цього, не виключено, знадобляться радикальніші заходи, оскільки країни-підписанти навряд чи дотримуватимуть лімітів, визначених у Парижі.

ЗМІНА ПОГОДИ

Один із варіантів охолодження полюса — це геоінженерія, тобто цілеспрямована модифікація клімату для протидії потеплінню. Частково закритися від сонця допомогло б розпилення сульфатних аерозолів у

шар. Чи не трапиться того самого випадку з геоінженерією? Якщо відновити полярну кригу через продуманий контроль над сонячною радіацією, можуть змінитися кругообіг води й погодні цикли у тропіках, адже сульфати застосовуватимуться лише в одній півкулі. Тим часом із підвищенням концентрації парникових газів в атмосфері змінюватиметься хімічний склад океану. Перемовини про великомасштабні геоінженерні проекти, якщо такі взагалі коли-небудь утіляться, будуть тривалими і важкими.

Зміна клімату принаймні забезпечила Арктиці свіжу увагу світових лідерів. Голова КНР Сі Цзіньпін зупинився недавно в Анкориджі, повертаючись із США. Барак Обама став першим американським президентом, який побував за своєї каденції в Арктиці. У травні зустріч Арктичної ради на рівні міністрів, на якій Америка передасть на два роки головування Фінляндії, стане для державного секретаря США Рекса Тіллерсона нагодою визначити новий курс американської Адміністрації в цьому регіоні. Аби забезпечити політичну та економічну стабільність в Арктиці, яка розмержається, й обмежити шкоду від і для полюса, що стає дедалі теплішим, держави повинні звертати на Заполяр'я набагато більше уваги. Небезпека в тому, що вже може бути пізно. ■

Іноземні мови, українська та російська

Прийом з 1 по 11 клас

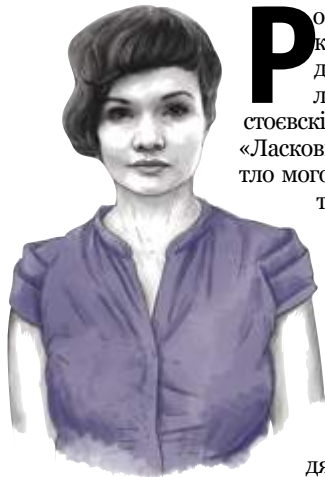
Вчитись треба тут!

Україна, 01010
м. Київ, пров. Аістова
Тел. +38 (044) 280-51-53
www.aleksios.ua

Мій вибір

Наталія Петринська

Російськомовний садочок, російськомовний клас. По телевізору Петросян, «Поле чудес» і «Пока все дома». На книжкових полицках «великая русская литература»: Достоевський, Толстой, Салтиков-Щедрін. По радіо «Ласковий май», Тальков та Алегрова. Культурне тло мого дитинства було доволі типовим для містечка в центрі України кінця 1980-х — початку 1990-х.

Пам'ятаю, як здивувалася, коли вперше потрапила в село й почула там звертання «тато». Українське для мене було чимось селянським, утопічно-фольклорним із пісень моєї бабусі, натомість місто — це російськомовний простір (тепер, до речі, рідна Сміла майже цілковито українізувалася). Радянська схема дискримінації, коли кар'єру в місті можна було зробити тільки російськомовним, була такою бездоганною, що функціонувала майже до кінця 1990-х. Вона навіть сьогодні діє, щоправда, уже на рівні несвідомого. Приміром, коли продавчиня в супермаркеті говорить зі своїми колегами українською, а до клієнта автоматично звертається російською.

Я добре розумію усі ці байки про «загадочную рускую душу», бо сама колись довго жила в російській культурній матриці. Усе почало змінюватися в 15 років. Давалися взнаки «Територія А», перші касети ВВ і Скрябіна, Коцюбинський, Хвильовий, Кобилянська. Сестра привезла з Києва книжки Забужко і Жадана. Я починала розуміти, що українська культура — це не сльози й село, не радянське шароварництво, а ці-

потрібно було підлаштовуватися під когось, переходячи на російську «з увічливості». А основна функція мови — комунікативна — не втрачалася, адже україномовний із російськомовним в Україні може завжди порозумітися.

І тоді я збагнула, що все це про мене також: автоматично переходжу на російську при звертанні, створюючи якусь уявну «зону комфорту» для мого співбесідника. Зрештою, я просто підлаштовуюся. Тож вирішила говорити однією мовою — українською. Спершу було трохи дискомфортно: «Куда, куда машинку? На узвиз?» або «Кофе с чем? Ааа, со сливками». Але виникали й смішні ситуації. Класика жанру: таксист чи продавець звертається до тебе ледь не з московським акцентом і, почувши у відповідь українську, бадьоро й легко переходить на рідний суржик. До речі, російськомовні друзі сприйняли мою відмову від білінгвізму абсолютно нормально й тепер здебільшого намагаються говорити зі мною українською.

Відтоді як стала розмовляти українською, я не стикалася з мовною дискримінацією в побуті, з агресивним неприйняттям чи чимось подібним. Щонайбільше іноді помічала ставлення до себе як до білої ворони.

Однак відчуваю дискримінацію на «офіційному» рівні. Україномовні держслужбовці в нас не виняток, але й не правило. У медіа-сфері взагалі все сумно. Телевізор не дивлюся кілька років, але знаю, що здебільшого насаджує «ящик». Чого лише варта майонезно-скрепна естетика телеканалу «Інтер». Або візьмімо розкладки преси. Серед безлічі «Отдохни», «якоюсь там правди в Україні», «Сьогодні», «Вестей» чи «Все о звездах» можуть виринути два-три видання українською. Радіо донедавна неможливо було слухати, тепер завдяки квотам не так страшно їздити в маршрутках. Чи така проста річ, як мультики. Мій син не розуміє російської, тож дібрати йому в інтернеті сучасні цікаві й гарно анімовані мультфільми — проблема. Чи комп'ютерні іграшки. Якоюсь я пожартувала, що повірю в остаточну українізацію, коли герої ігор заговорять українською.

Втручання держави в мовну політику на рівні квот я не вважаю злом чи примусом, бо, по-перше, зараз держава не може стояти осторонь цих процесів. А по-друге, надто специфічна в нас ситуація (тому й паралелі з багатомовними країнами на кшталт Швейцарії, які вже зав'язли в зубах, вважаю недоречними). Аргументація на рівні «голове не мова, а контент», мовляв україномовні «Вести» все одно залишаться проросійськими, мені здається трохи казуїстичною, адже в цьому мовному дискурсі ми передусім говоримо про зміну форми, а не змісту.

І останнє. Російська зараз — це мова ворога. І це його інструмент. Так, з нашого боку є російськомовні захисники, і їхній внесок не менший, ніж україномовних. Я зараз не про особистий простір кожного, не про його мовний вибір, а знову про вже згаданий «офіційний» рівень (нехай він трохи й гібридний). Є агресор. Він має своє ім'я і має свою мову. І ця мова — російська. Офіційно. Крапка. ■

Я ВІДЧУВАЮ ДИСКРИМІНАЦІЮ НА «ОФІЦІЙНОМУ» РІВНІ. УКРАЇНОМОВНІ ДЕРЖСЛУЖБОВЦІ В НАС НЕ ВИНЯТОК, АЛЕ Й НЕ ПРАВИЛО. У МЕДІА-СФЕРІ ВЗАГАЛІ ВСЕ СУМНО

лий невідомий світ, який мені ще доведеться пізнавати. Цим я активно й займалася, коли вчилася на філологічному факультеті університету Шевченка.

На першому курсі почала спілкуватися українською. Мої нові друзі були переважно україномовні. Потім УБК, Помаранчева революція, громадська активність, журналістика — так я поступово і невпинно «українізувалася». Утім, то був період мого білінгвізму. Я говорила українською чи російською залежно від людей та обставин. Так тривало кілька років, доки 2012-го ми в **Тижні** не зробили тему номера про психологічні нюанси цілковитого переходу на українську. Різні люди ділилися своїм досвідом і зізнавалися, що спершу їм було некомфортно перейти на українську в спілкуванні з російськомовними друзями, говорити нею з працівниками сервісу. Утім, здолавши кілька психологічних бар'єрів, вони зрештою ставали внутрішньо вільними. Їм уже не

Інституалізація чи домінування

Тарас Лютий

Українах, які з певних причин утрачали державність, деінде спостерігається недовірливе ставлення до влади. Трапляється так, що її мислять захожою, лукавою, маніпулятивною. Попри те що до керма приходять у добродесному суперництві, речники цієї влади почасті й надалі витлумачують її як засіб підкорення, а не творення.

Феномен влади нерідко розглядають як принцип правління, що лежить в основі того, як треба систематизувати суспільство. І тут не обійтиса без двох її складових, про які писав іще Арістотель, називаючи їх універсальними (природними) категоріями співжиття, що уособлюються в тих, хто панує, і тих, хто підпорядковується. Влада не може не належати нікому, адже з давніх-давен її пов'язували з певним суб'єктом. Генеза стародавніх форм влади виводилася зі стосунків між харизматичним можновладцем і божеством. Як указує Ганс Клофт, лише грекам вдалося раціонально звунити й обгрунтувати владу, розділити публічну та приватну сфери, засвідчивши, що реалізовувати її варто, спираючись на процедурні моделі. Це не означає, що зовсім не існувало влади панування, позаяк елліни чітко регламентували, наприклад, систему підпорядкування дружини та дітей чоловікові, хоча такі стосунки суттєво відрізнялися від необмеженого владарювання над рабами.

Відтак розрізняли владу регламентовану і свавільну. У першому випадку політея завбачає добровільне підпорядкування, у другому — підневільне. Коли з якихось причин владу втрачено, слід вигадати умови для виникнення нової. Так само якщо є різні відносини влади, то мають існувати й ізольовані її структури. До того ж вона може передаватися від самих початків (архія) або здобуватися діяннями чи в змаганні (кратія). Звідси виростають такі форми, як монархія, аристократія, олігархія, демократія тощо. Тобто ще в ті далекі часи виникло усвідомлення загрози концентрації влади в одних руках або в одній інституції. Бо влада — це відповідальність. Арістотель називає аристократію владою найкращих, які вирізняються не тільки походженням та пишністю, а й ретельністю, освіченістю, добродесністю і, певна річ, умінням утілювати названі цінності.

Та ранні форми демократії такі різнилися від нинішніх. До цього типу правління не були допитичні негромадяни, раби, варвари, жінки. Свобода й рівність розумілись як характеристики особистої спроможності до чогось: до співучасті громадян у політичних справах, що передбачало свободу висловлювання, вільне визначення, існування власним коштом, покладання на себе. До того ж політичну владу підтримували інституції (віче, суд, рада) через розподіл повноважень

та обов'язків. Зрозуміло, що це не завжди убезпечувало від соціальної напруженості. Позаяк у грецькій культурі, що була агональною за своєю природою, войовничість спалахувала досить легко. Водночас до участі в політичних справах залучали середні та нижчі верстви за гроші.

У Римі відмінність між приватним і публічним була виражена яскравіше, завдяки чому вдалося досягти балансу між внутрішньою формою управління й потужною світовою імперією. Недарма Вергілій назвав римлян народом, створеним для панування. Слухняне виконання наказів було зведено до неухильного правила. Так, існувало інституційне й військове домінування, що скидалося на якусь магічну дію. Влада, котра поширюється на власника осіб і речей, помірною владою, носій якої опікується громадянами, та всевладдя цезаря — на всіх цих різновидах позначатиметься демонстративність, відбиваючись в одязі, почті, особливостях покарання, церемоніях, атрибутах правителя.

Світська середньовічна влада оформлювалася як захист обивателя та його покірність господарю. Вона не була абстрактною, натомість увиразнювала реальні привілеї та носіїв. Свою владу повелитель вершив від імені Бога, тому будь-які виступи проти володаря визначались як богопротивні. Утім, правителі не мали перетворюватися на деспотів. Від них очікували безгріховного життя, великодушності, мудрості, достоїнства.

ДЕДАЛІ ЧАСТІШЕ ПОМІТНИМ СТАЄ РОЗДРАТУВАННЯ ФОРМАМИ БЮРОКРАТІЇ ТА КВОЛОЮ ЧИ ФЕЙКОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПАРТІЙ. ТАЛАН ПОЛІТИЧНИХ ТЕХНОЛОГІВ НИНІ ВИМІРЮЄТЬСЯ ВПРАВНІСТЮ ПОЄДНАННЯ ВЛАДНОГО АВТОРИТЕТУ Й ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДОВІРИ

У модерні часи влада вже стає особливою цінністю. Вона централізується й абсолютизується. Але революції змітають її гнітучі форми. Владу критикують, гарантуючи соціальні та політичні права й визнають лише законні її прояви. Обговорюють варіанти доступу до влади. Її призвичаюються розподіляти за допомогою виборів. Однак, щоб здобути державне кермо, слід заручитися волею народу, обіцяючи йому безмежне благоденство. Дедалі частіше помітним стає роздратування формами бюрократії та кволою чи фейковою діяльністю партій. Талан політичних технологів нині вимірюється результативною вправністю поєднання владного авторитету й демократичної довіри. Проте гра у владу й надалі залишається каменем спотикання для політикуму. ■

«Я хотіла завжди бачити його великим...»

Володимир Панченко

Тарас Шевченко та Варвара Рєпніна: пристрасті в Яготині

«ШЕВЧЕНКО — І КРІПАК, О ЖАХ!»

Перша поява Тараса Шевченка в Яготині закарбувалася у пам'яті Варвари Рєпніної з усіма подробицями. У сповідальному листі, відправленому Шарлеві Ейнару з Яготина наприкінці січня 1844-го, вона описала це так: «...якось минулого року, в липні, я вийшла в сад із мамою; [...] вона була у своєму великому капелюсі з абажуром, як завжди. [...] Ми не пройшли і ста кроків, як зустріли Капніста з якимось незнайомим мені чоловіком. Капніст каже нам: «Зараз буде сильна гроза, подивіться на небо». [...] Поки йшли ці розмови, гроза насунулася і вдарила, пішов рясний дощ, Капніст схопив мамину руку і побіг, я хоробро подалася за ними кроком, а незнайомиць залишився... Коли ми прийшли додому, Капніст повернувся в сад за своїм знайомим; я вийшла на мамин балкон і незабаром побачила, як вони поверталися наскрізь промоклі. Капніст, який поселився у нас на частину літа заради свого хворого сина, попросив дозволу провести свого знайомого, художника, у вітальню, щоб показати йому картини; дозвіл, звичайно, було дано, і в ту хвилину я дізналася тільки, що це художник-живописець і поет, причому навіть більше поет, ніж живописець, і що

Завершення циклу статей про перебування Тараса Шевченка в Яготині. Перші дві частини читайте на сайті Тиждень.іа

звати його Шевченко. Запам'ятайте це ім'я, дорогий учителю, воно належить до мого зоряного неба».

Хоч як дивно, унікальний лист Варвари Миколаївни востаннє потрапив до збірника спогадів про Тараса Шевченка ще аж 1958 (!) року, а перед тим, у 1916-му, його опублікував, переказавши з французької, Михайл Гершензон у виданні «Русские прописки» (Т. 2: Материалы по истории русской мысли и литературы. — М.: Изд. М. и С. Сабашниковых, 1916). Саме цим «гершензонівським» джерелом я і користуюся. Листа Ейнару княжна Рєпніна писатиме рівно через півроку після того, як у яготинському саду промоклий до нитки Шевченко вперше постав перед її очима. У княжому маєтку він затримався лишень на кілька годин. Увечері Варвара Миколаївна розмовляла про Тараса за чаєм уже вдвох із Олексієм Капністом, який був для неї мовби «тінною» Шарля Ейнара. Тоді й відкрилася їй стражденна історія народженої в неволі людини, яку Господь щедро наділив талантами. «Шевченко — і кріпак, о жах! — не стримувала емоцій Варвара Миколаївна. — Господи! Де ще так потрібні людині віра, надія, переконання, щоб витримати все заради любові до Бога, як у цій нещасній країні!»

Удруге Тарас Шевченко приїхав до Яготина аж на початку вересня — і знову ненадовго. Варвари Миколаївни вдома не було: вона поїхала з батьками в Седнів. Зате був її брат Василь Миколайович, який прийняв Шевченка з відкритою душею...

З картинною галереєю Тарас устиг ознайомитися минулого разу; тепер він мав приготуватися до роботи над копіюванням портрета князя, що був виконаний свого часу Йозефом Горнунгом (копію зажадав мати власник Качанівки Григорій Тарновський, завзятий колекціонер, у якого Шевченко нещодавно побував; замовив копію і Олексій Капніст). Утім, мине ще півтора місяця, поки він поселиться у флігелі й малюватиме...

Чим був заповнений час Тараса Шевченка між приїздами в Яготин?

Мандрами. Гостюванням у нових друзів, які наперебій кликали його до себе. Бешкетами в гуртку «мочеморд»... Але то все було лише верхівкою айсберга, адже водночас тривала невидима робота душі поета, яка 9 жовтня 1843 року раптом вивершиться вибуховими рядками «Розритої могили»...

Найдовше Тарас гостював в Олександра Афанасьева-Чужбинського, в його Ісківцях, що біля Лубен. Той згадував, що Шевченко досить швидко розчарувався в деяких панах і відвідував небагатьох. Причиною була «сумна влада [...] кріпацтва, що виявлялася

Автопортрет Тараса Шевченка (1843). Був подарований Варварі Рєпніній разом із поемою «Тризна»

Портрет Варвари Рєпніної (1839). Роботи її приятельки Глафіри Псьол

у лихій формі», і, хоч господарі намагалися показати свій побут зі святкового боку, все-таки ошукати Шевченка їм не вдалося: побачене «за кулісами» навіювало йому «похмурий настрій», оскільки в пам'яті оживали нерадісні картини власного дитинства. Траплялося, Шевченко спересердя покидав домівки «ласкавих» господарів, наражаючись тим самим на їхню мстивість. Один такий випадок стався у Лубнах, причому, як свідчив Афанасьєв-Чужбинський, «господин (який приймав у себе Тараса. — **Авт.**) не остася впоследствии в долгу: темная эта личность, действуя во мраке, приготовила немало горя нашему поэту».

І не так важливо, хто саме був тим «господином». Можливо, Платон Лукашевич, до якого Шевченко приїздив у Березань, аби побачити його колекцію старовинних рукописів. Може, хтось інший. Головне, що перед Тарасовими очима поставала різнолика Україна, яка виявилася несхожою на його «петербурзькі», підживлені ностальгією і читанням романтичної літератури, уявлення про неї...

У мандрах він відкривав Україну заново. Побував на Хортиці, на місці останньої Січі в селі Покровському, звідти через Нікополь, Катеринослав, Кременчук, Новогеорґіївськ, Чигирин, Звенигородку подався до рідної Кирилівки... А вже потім — через Богуслав, Потоки й Трахтемирів — вирушив у Яготин. По дорозі ще заїхав у Березань до Лукашевича (їхній конфлікт станеться, вочевидь, дещо пізніше). Там і написався вірш «Розрита могила», який знаменував великі зміни в поетичній творчості Шевченка...

Можна тільки уявити собі панораму України, що відкрилася йому як історичною «вертикаллю», так і «горизонталлю» 1843 року! Розрита могила. Національне небуття. Руїна, що стала наслідком переяславської «угоди» 1654 року. Перевертні замість еліти...

ДУШЕВНІ ТЕРЗАННЯ КНЯЖНИ

Була середина осені. Тепер Варвара Миколаївна бачилася із Шевченком щодня. «Він видався мені простим і невибагливим, — писала княжна Шарлеві Ейнару. — Він одразу став у нас своєю людиною. [...] Глафіра (Псьол. — **Авт.**), з усього видно, зачарувала Шевченка; він ще не був закоханий, але міг закохатися за першої-ліпшої нагоди»...

У цих словах помітна тінь ревнощів. Адже Шевченко вже «зайняв місце» в серці Варвари Миколаївни! У неї прокинулося почуття, у якому зійшлися переживання духовної наставниці, опікунки-матері, зрештою, молодої жінки...

«Побачивши його один раз великим, я хотіла завжди бачити його великим» — це зізнання княжни якнайкраще пояснює її внутрішній імператив, її велике душевне збурення. Якогось вечора вона слухала, як Шевченко читав мешканцям яготинського маєтку свою поему «Слепая», і в неї з'явилося відчуття богопокликаності, геніальності поета, про що вона й написала своєму наставнику з характерною екзальтацією: «І ось він починає читати. О, якби я могла передати вам усе, що я пережила під час цього читання! Які почуття, які думки, яка краса, яке зачарування і який біль! Моє лице було все мокре від сліз, і це було щастям...»

Рєпніна пообіцяла Шевченку, що подарує йому золоте перо. А перед сном молилася так, як ніколи: «...я жагуче любила весь світ, я була такою доброю, — боюся, навіть добрішою, ніж насправді».

Ось які душевні глибини Варвари Миколаївни сколихнула «заворожлива музика» слів, що лунали з вуст Тараса Шевченка!

Проте Шевченко став і причиною її страждань. Княжна зізналася собі, що ревнує його до 20-річної Глафіри: «Глафіра, як і раніше, — його сонце...»; «Я потай, не усвідомлюючи цього, почувала ревності через перевагу, яку він віддавав Глафірі»...

МОЖНА ТІЛЬКИ УЯВИТИ СОБИ ПАНОРАМУ УКРАЇНИ, ЩО ВІДКРИЛАСЯ ШЕВЧЕНКУ ЯК ІСТОРИЧНОЮ «ВЕРТИКАЛЛЮ», ТАК І «ГОРИЗОНТАЛЛЮ» 1843 РОКУ! РОЗРИТА МОГИЛА. НАЦІОНАЛЬНЕ НЕБУТТЯ

Смуток Рєпніної ставав недобрим, і вона картала себе за це.

Але благородна душа княжни страждала ще й від того, що Шевченко, як їй здавалося, часом поводився не так, як їй хотілося б, щоб поводився геній. Траплялося, бешкетував («дурачився»), плів нісенітницю... А княжна воліла, «щоб він був незмінно святим і променистим». І «щоб це сталося через мене», додавала вона, тут-таки картаючи себе за егоїзм, за «хитрість і підступність» свого ненаситного Я.

Рєпніна, як бачимо, добровільно брала на себе тяжку й невдячну роль духовного пастиря Шевченка! Тож коли він одного разу повернувся з весільної вечірки напідпитку, вражена Варвара Миколаївна не знаходила собі місця. Вона передала Тарасові записку алегоричного змісту, в якій були слова докору й водночас надії на порятунок: «Грех и соблазн стараются пошатнуть сосуд (себто талант, даний Богом. — **Авт.**), и чистая, золотая струя на самом крае

готова выкатиться из него и быть поглощенной грязью разврата... Горячая слеза упадет из очей ангела на сердце поэта — она его прожгла и обновила: он не погибнет! И раскаяние облекается в белую одежду, как невинность».

Тарас мав здогадатися, що Варвара Миколаївна і є тим ангелом-охоронцем, який не просто вболіває за поета, а й готовий до самопожертви заради нього...

Коли Шевченко прийшов на обід, княжна віддала йому згорток із віршами, які перед тим узялася переписати; у згортку була й записка...

«Наступного дня він не з'явився; так минуло чотири дні, — сповідалася Рєпніна Шарлеві Ейнару. — Йому носили обід в його кімнату; я мучилася, думала, що образила його, хотіла зробити щось для нього і, боячись писати йому [...], взялася плести для нього вовняний шарф»...

Шевченку переказали, що Варвара Миколаївна страждає, і він того ж таки вечора залишив свою «вежу самотності» й прийшов до палацу. Був у доброму гуморі; господарі пили чай; потім у гурті залишилися тільки княжна, Таня, Глафіра й Тарас; Шевченко «стал болтати вздор», Варвара Миколаївна навіть пожалкувала, що він перервав своє усамітнення; запанувала пауза. «Тихий ангел пролетів», — мовив зрештою Шевченко. «Ви вмієте розмовляти з ангелами», — сказала княжна й попросила розповісти, що саме вони йому говорять.

Далі послухаємо княжну: «Він зіскочив з місця, побіг за чорнильницею, схопив аркуш паперу, що лежав на столі, і став писати, потім подав мені цей папір, кажучи, що це посвята до одного твору, що його він вручить мені згодом. [...] Він передав мені аркуш, я прочитала; чиста й солодка радість наповнила моє серце, і якби я піддалася почуттю, що збурювало мене, я кинулася б йому на шию. Але я сказала собі: треба подумати, щоб виграти час, я вдруге перечитала вірші, потім схопилася з місця, — він у цей час ходив по кімнаті, — я сказала йому: «Дайте мені вашого лоба», і поцілувала його чистим поцілунком, тому що це було в присутності Тані й Глафіри. Вечір, який почався так неприємно, завершився чарівно («восхитительно»)».

Що ж так зворушило/збентежило/заворожило Варвару Миколаївну?

Вразили її слова посвяти, що починалася нагадуванням: «На память 9-го ноября 1843 года» (самого дня Шевченко отримав від Рєпніної записку алегоричного змісту зі словами докору).

Княжна читала:

*Душе с прекрасным назначеньем
Должно любить, терпеть страдать,
И дар Господний — вдохновенье
Должно слезами поливать.
Для вас понятно это слово...
Для вас я радостно сложил
Свои житейские оковы,
Священнодействовал я снова
И слезы в звуки перелил.
Ваш добрый ангел осенил
Меня бессмертными крылами
И тихоструйными речами
Мечты о рае пробудил.*

Минув понад тиждень, і Шевченко у присутності Капніста, Єлизавети (молодшої сестри Варвари

Василь Рєпнін. Шевченко кілька разів бував у його селі Андріївка під Ромнами, де, ймовірно, дописував поему «Тризна»

Миколаївни), Глафіри й Тані Псьол, а також самої княжни прочитав обіцяну поему. Називалася вона «Тризна».

«ТРИЗНА» Й «ДІВЧИНКА»

Звісно, поему написано в «діалозі» з Варварою Рєпніною. Шевченко мав відповісти на алегорії княжни, висповідатися перед нею. «Диалогічним» був і епіграф, узятий із Соборного послання апостола Петра: слова святого промовляли про потребу душі в очищенні й закликали до щирого братолюбства, нагадуючи, що плоть людська тлінна, як трава, зате глагол Господній вічний, до нього й слід прислухатися.

«Тризна» — це історія молодого людини, сповненої благородних поривань до ідеалів свободи й братства. Герой поеми нагадує байронівських самітників: «душа избранная», він живе сильними пристрастями; його мучать болісні контрасти «неба» і «землі», суєта суєт, загалом скверна світу людського... Зрештою, він так і не знаходить собі місця «на рабской земле», де немає свободи... Поема й починається зі сцени тризни, влаштованої дванадцятьма (!) друзями цього героя-ідеаліста в день роковин його смерті (число 12 мало нагадати історію Христа і його апостолів). А потім ми чуємо молитву, звернену до «пришельца», безіменного співця свободи: голос поета, захопленого високою саможертвоністю героя, у пориві благоговіння просить його навчити «владець сердцами/Людей кичливых и своим», «смягчатъ народных палачей», щоб і самому стати на прою зі злом, бодай навіть ціною власного життя...

В історії «пришельца» виявляється чимало автобіографічного, Шевченкового («В семье убогой, неизвестной/Он выросал; и жизни труд,/Как сирота, он встретил рано...»). «Байронічний» герой залишає село, рідні поля — і йде шукати свою долю на чужині. Шлях його тернистий; юнаку випало

звідати безмір страждань і принижень, побачити зло, що його чинять люди... І серед того, здавалося б, безмежного зла потрібно було зберегти себе, свою душу!

*Без малодушної укоризни
Пройти мятарства трудной жизни,
Измерять пропасти страстей,
Понять на деле жизнь людей,
Прочесть все черные страницы,
Все беззаконные дела...
И сохранить полет орла
И сердце чистой голубицы!
Се человек!.. Без крова жить
(Сирот и солнышко не греет),
Людей изведать — и любить!
Незлым сердцем сожалея
О недостойных их делах
И не кощунствуя впотьмах,
Как царь ума. Убогим, нищим,
Из-за куска насущной пищи
Глуццу могучему годить
И мыслить, чувствовать и жить!..
Вот драма страшная, святая!..*

Самітництво героя «Тризны» викликане не тільки його «світовою скорботою» — воно має ще й соціальну природу. Адже йдеться про неприкаяність соціально упослідженого юнака серед сильних світу сього:

*И думал он: «Зачем я тут?
И что мне делать между ними?
Они все пляшут и поют,
Они родня между родными,
Они все равны меж собой,
А я!»*

Можемо тільки уявити, як болісно сприйняла ці слова княжна Репніна! Адже хай там як, а стосувалися вони і яготинського середовища...

Не могла не почути Варвара Миколаївна й гіркої ноти, що зазвучала в тому місці «Тризны», де зайшлося про нерозв'язну колізію між потребою в особистому щасті й неможливістю його досягти: «О, как бы я нежно, как нежно любил!», а водночас: «Но было некогда любить...» Колізія ця тим гостріша, що в розповіді про пережите раптом виринає образ «невинной женщины», у сором'язливому, «голубиному» серці якої Бог запалив «огонь любви»...

Флігель у Яготині, у якому зупинявся Тарас Шевченко. Зберігся донині

В історії героя поеми виразно акцентовано на тираноборчих мотивах («Тризна», як не раз зауважували дослідники, внутрішньо близька до декабристської поезії, зокрема до поем Кондратія Рилєєва на теми української історії). Є в ній і пронизливі патріотичні зізнання героя, який прагне бути корисним рідному краю, гостро переживає розлуку з ним. Немає сумніву, що йдеться про Україну з її «высокими могилами» (що це, як не архетипний маркер українського ландшафту?!). «Святая», «закланная», «поруганная, забытая, / Чистойшей кровью полита, / когда-то счастливая земля», — каже про свою Україну Шевченків герой...

І все-таки він приречений. Трагізм благородної, проте неприкаяної молодій людини посилюється у фіналі поеми драмою забуття друга його дванадцятьма приятелями. З часом тризна стає безлюдною: помінути друга приходиться лише один «старик печальный»...

Через кілька місяців після написання поема була надрукована в петербурзькому журналі «Маяк». Критика відгукнулася про неї дуже стримано. І не дивно: Шевченко-поет почувався загиснутим у лепцата літературної традиції російської романтичної поеми з її контрастами й «байронізмом» (хоча в тексті «Тризны» є і скептичні слова про «байронический туман»). Та й стихія чужої мови сковувала можливості його натхнення...

Поки Тарас Шевченко писав свою поему, Варвара Миколаївна, виявляється, теж узялася за перо! І ось невдовзі настав день, коли вона передала Тарасові повість «Дівчинка» (то була «майже точна історія мого серця», зізналася княжна Шарлю Ейнаріві)...

Шевченко вражений: серед персонажів повісті був і він! І розповідалося в ній про події в Яготині, про історію його стосунків із Варварою Миколаївною... Історію, яка ще, власне, і не завершилася...

Він упізнавав себе (поета Олексія Березовського), Віру (Варвару Миколаївну), яка ревнує його до легкокожної красуні Ольги Петрівни (Марієтта Шагінян вважала, що Ольга — то замасковане ім'я Ганни Закревської), Заверб'яєва (любителя Бахуса Віктора Закревського), Мудріна (Капніста)... Напевно, Тарасові нескладно було також здогадатися, хто ховається за ім'ям Язикова, підступного інтригана, який прагне очорнити Березовського в очах Віри...

Віру, однак, мучать не тільки ревності: їй здається, що Березовського облутують пороки («чари» спокусниці Ольги, пияцтво в товаристві Заверб'яєва та його приятелів). І вона відчайдушно намагається врятувати поета. Молиться за нього; зрештою пише «повість свого життя», сподіваючись, що та повість вплине на Березовського, викличе його на довірливу розмову, допоможе «виправитися»...

Проте «дидактика» княжни-рятувниці лише відштовхувала Шевченка. До того ж її саму також узялися «рятувати»! Мати Варвари Миколаївни й Олексій Капніст вирішили, що вся ця дивна love story ні до чого доброго не доведе. Тож Шевченко повинен залишити Яготин...

Утім, дружні стосунки Варвари Репніної і Тараса Шевченка витримують іще багато лихих випробувань. І коли поет уже відбудуватиме свою солдатчину, то серед небагатьох його кореспондентів буде й княжна. Її благородна душа не знатиме страху... ■

Небесно-блакитні інструменти

Алла Загайкевич

Як складалася доля української електроакустичної музики від 1960-х років і дотепер

Шістдесятники-бунтівники. (Зліва направо) Валентин Сильвестров, Леонід Грабовський, Віталій Годзяцький, Ігор Блажков, Андрій Волконський

Електроакустична музика, створена в новітній естетиці з відповідними технічними засобами, в Україні з'явилася на хвилі хрущовської «відлиги» в середині 1960-х. Її постання ми пов'язуємо з колом композиторів «Київського авангарду», лідерами якого були Леонід Грабовський, Валентин Сильвестров, Віталій Годзяцький, Володимир Загорцев. Із критичних статей про «антихудожні» напрями на Заході вони дізналися про появу у Франції «конкретної музики»: тамтешні їхні колеги записували окремі звуки, а потім у студії монтували їх, змінюючи швидкість руху магнітної плівки, прокручуючи її вперед і назад.

Першими до експериментів зі стрічкою долучилися студенти Київської консерваторії Святослав Крутиков, Петро Соловкін та Віталій Годзяцький. Найбільшу зацікавленість технічними аспектами електронної музики виявив тоді перший із них. Він дізнався про існування в Москві синтезатора АНС, на якому для формування звуку потрібно було малювати хвилі на склі, захопився ідеєю створення власного подібного пристрою і вирушив до столиці СРСР. Повернувшись додому з «ярличком» від Едуарда Артем'єва «батько київських електронників» і заходився розробляти власний синтезатор, що дістав за кольором рами, до якої кріпилися генератори тонів, назву «небесно-блакитний інструмент»...

МУЗИКА І МАТЕМАТИКА

Стати автором першого українського твору в жанрі «конкретної музики» випало Віталієві Годзяцькому. Оригінальні ідеї П'єра Шеффера про «музичний об'єкт», про вільне використання «конкретного звучання» поза його первісним контекстом бачаться надзвичайно органічними для соціокультурної ситуації в Україні того часу. Це були дещо ідеологізовані знаки «вивільнення звуку» (*libération du son*), про яке говорив один із піонерів електронної та конкретної музики Едгар Варез.

Перший, підготовчий, твір Годзяцького в жанрі конкретної музики «Чотири домашні скерцо» («Полтергейст розважається», «Емансипована валіза», «Реалізація», «Антисвіт у ящику») існував спочатку у версії запису, тобто як «Чотири етюди для магнітофона». Пізніше композитор склав партитуру, що уможливило виконання твору в концертах. Джерела звуку — предмети домашнього вжитку (чашки, каструлі різного розміру, друшляк, тертушка, ложки, скляний посуд, металеві балії, пластикова валіза) разом із фортепіано (переважно струнами й декою інструмента) та паличками для перкусії — використані композитором, щоб дістати специфічну за колоритом яскраву музично-шумову палітру. Несподівано «живе» звучання домашніх предметів фантастично контрастувало зі звичними підкреслено пафосними хоровими та симфонічними радянськими полотнами «на славу» та «на честь».

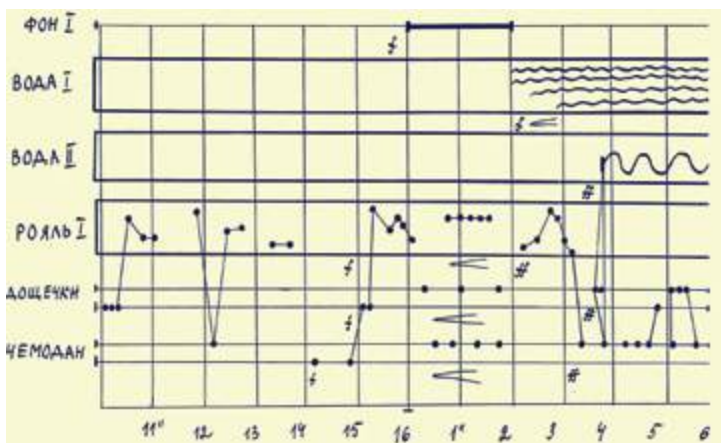
У 1968 році під час роботи над музикою до мультфільму «Кар'єра» композитор створив конкретний опус у повному розумінні, монтуючи попередньо записані звуки різного походження. Їх видавали пилка після удару з наступними коливаннями, пластмасова попільничка, дерев'яна дощечка, валіза, камера від автомобільного колеса, підготовлений роаяль, вібрафон. А ще там були крик людини, шум натовпу, гуркотіння води об металеві балії, окремі оркестрові фрагменти. Використання кількох магнітофонів із різною швидкістю відтворення й запису, поступового вповільнення назад-пришвидження руху плівки, прокручування її назад значно розширили інтонаційні можливості роботи з переважно шумовим матеріалом (**див. фрагмент партитур мініатюри «Кар'єра»**).

Початок 1960-х в українській музиці позначився також появою напрямку, що в усьому світі є частиною електронної музики та медіа-арту — алгоритмічної композиції. Мова про Леоніда Грабовського, котрий під впливом стохастичної композиції Яніса Ксенакіса розробляє власний метод із використанням генераторів випадкових чисел.

Результатом праці композитора стала поява «Гомеоморфій I–III» для фортепіано (1968–1969),

Виконання
Concerto
Леоніда
Грабовського

Нестандартна комбінація. Нотна партитура Віталія Годзяцького, у якій джерелами звуку є не лише звичні музичні інструменти, а й предмети вжитку

«Орнаментів» для гобоя, альту й арфи чи гітари (1969) та знаменитого «Concerto misterioso» для дев'яти інструментів, присвяченого Катерині Білокур (1977). В останньому автор застосував індивідуальну комбінаторну систему поєднання генерованих ритмічних серій та звуковисотних мікромотивів, запозичених із фольклорної збірки «Пісні Явдохи Зуїхи». Така система дала змогу зберегти складність і мінливість живої народної ритміки й поглянути на український фольклор під абсолютно несподіваним «алгоритмічним» кутом зору.

ВИНАХІДНИКИ ТА ІНСТРУМЕНТИ

1960-ті роки — час появи перших студій електроакустичної музики в усьому світі: в Америці, Франції, Німеччині, Італії, Польщі... Через відвертий «ідеологічний» розрив з естетикою «соціалістичного реалізму» електронна музика в Україні, звісно, не дістала офіційної державної підтримки. Про створення вітчизняної студії можна було тільки мріяти. Тому розпочалась активна робота українських винахідників, конструкторів над створенням власних синтезаторів.

Сьогодні ми ще не маємо повної картини розвитку винахідництва електронних та електроакустичних інструментів в Україні, однак навіть доступний фрагмент вражає: від початку 1960-х років і практично до появи персональних комп'ютерів у 1990-х у нас відбувався активний процес створення електромеханічних інструментів та синтезаторів. Але, на жаль, жодна робоча модель українського синтезатора не дійшла до наших днів (зокрема, і «небесноблакитний інструмент» Святослава Крутикова).

За свідченням відомого дослідника мікротональної музики Геннадія Когута, одними з перших українських електронних інструментів були електробаяни «Естрадин», зібрані у 1964–1965 роках на заводі «Електровимірвач» у Житомирі. Із ними, наприклад, виступав відомий столичний квартет баяністів «Явір». Спеціалісти порівнювали цей зразок із подібною продукцією фірми Yamaha.

Однак найцікавішими, на нашу думку, були індивідуальні розробки музикантів-ентузіастів,

які без надії на держфінансування працювали над новітніми ідеями.

Дуже важливим для педагогів та студентів Київської консерваторії 1960-х, зацікавлених у конструюванні нових електромеханічних інструментів, стало знайомство з видатним музикознавцем Олексієм Оголевцем (1891–1967) — його музично-теоретичною концепцією загалом і теорією темпериції зокрема. Результатом досліджень цього кола ентузіастів стала поява багатьох цікавих винаходів у стінах консерваторії.

Там уперше в Україні з'явився мікротональний інструмент — фортепіано професора фортепіанної кафедри Леона Вайнтрауба із 17-ступеневим строем (звичайний варіант має 12-тонову темперицію). На відміну від відомих багатоклавіатурних аналогів (Івана Вішнеградського, Алоїса Габи) розроблений Вайнтраубом дуже легко модифікувався із 12-ступеневого в 17-ступеневий за рахунок звичайної педалі фортепіано. Професор запропонував настроїти частину струн «хорів» при відпущеній педалі на одну висоту, а при натисненій — на іншу. Таким чином з'явилася можливість за допомогою педалі відтворювати 17-ступеневий стрій і діставати перший слуховий досвід мікротональної музики.

Окрім роботи над мікротональним фортепіано Вайнтрауб мріяв про використання звукознімачів у фортепіанній грі — створення електромеханічного росяля з можливостями вібрато, досяганням «органоподібного звучання».

Та чи не найбільше електромузичних пристроїв розробив молодий колега Вайнтрауба Геннадій Когут. Він власноруч створив «кілька моделей електромузичних інструментів: мікротональні (із 17, 29, 41, 53 та 106 ступенями, останні два грифові, двоголосні, решта багатоголосні), а також 12-ступеневі, як-от електронний баян, кілька електронних педалей для органістів (зокрема, для Арсенія Котляревського, Валерія Михайлюка), унікальний інструмент «електронний бас» для баяна тощо, а також кілька приладів для вимірювання звуковисотної чутливості слуху — інтонометрів». Жоден із них не дожив до сьогодні. У 1990-ті Геннадій Когут був змушений розібрати свої інструменти... й продати їх металеві деталі на радіоринку.

Серед «синтезаторів-легенд» варто згадати розробку київського музикознавця Леоніда Дуса, що наприкінці 1980-х працював над власним інструментом за методом аналізу/ресинтезу. Його дослідну модель склали на заводі «Вектор» у Свердловську (нині Єкатеринбург, РФ. — Ред.), де в попередні роки виготовляли серед цілком військової продукції і відомий синтезатор «Поливок». Леонід Дус устиг продемонструвати принцип дії своєї розробки на Міжнародній виставці електронних інструментів у Франкфурті-на-Майні, однак готовий інструмент зі Свердловська так і не отримав.

В інформаційно-обчислювальному центрі Київської консерваторії в 1985–1988 роках спільно з факультетом кібернетики Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка було здійснено ще одну розробку: програмний чотириголосний синтезатор Дмитра Зарицького та Валерія Шастала. Однак і він поповнив список «легенд української електроакустичної музики».

Леонід
Грабовський.
«Пам'яті
Катерини
Білокур.
Concerto
misterioso»

Початок 1980-х. Українські музиканти та композитори, зокрема Ігор Стецюк (праворуч) та Олександр Нестеров (ліворуч), активно почали застосовувати електронний синтез в аранжуванні класичної музики, а також в імпровізаційній та кіномузиці

ВИХІД У ЛЮДИ

1970–1980-ті роки в Україні — час активного освоєння комерційних синтезаторів та застосування електронного синтезу в аранжуванні класики, а також у кінематографічній та імпровізаційній музиці. Серед українських музикантів активно вивчали електронний синтез звуку й використовувати синтезатори почав композитор Ігор Стецюк (нар. 1958 року).

Як і багато колег, він захопився в 1970-ті електронним звучанням під впливом написаних Ісао Томітою оригінальних версій циклу «Малюнків з виставки» Модеста Мусоргського. Уявлення про можливість синтезаторів формувалося також під впливом кіномузики Едуарда Артемьєва. Від початку 1980-х український композитор вивчав FM-синтез на базі синтезатора Yamaha DX7. Найповніше тембральні та фактурні можливості FM-синтезу йому вдалося відобразити в циклі електронних інтерпретацій творів світової класики (1983–1990). Найголовнішою проблемою електронного синтезу для Ігоря Стецюка є проблема спонтанності й виконавської виразності, сумірної з виконавськими можливостями акустичних інструментів. Тому від середини 1990-х він займається віртуально-акустичним синтезом. І найсуттєвіші пошуки здійснює не так у царині колориту електронного звучання, як у можливостях точного й виразного динамічного контролю всіх параметрів синтезу звуку.

Електронний синтез в імпровізаційній музиці систематично використовував київський музикант Олександр Нестеров (1954–2005). Він розпочав свої студії, використавши електронні процесори з бас-гітарою (альбом «Дзеркало», 1989). Основною метою застосування електроніки було «перетворення» бас-гітари на інструмент із максимально динамічними тембровими можливостями, гнучким керуванням на рівні фаз звучань (attack, decay, sustain, release). Найчастіше моделями для побудови електронного звучання ставали несподівано «вокальні» звуки, що давало змогу реалізувати темброву інтеграцію бас-гітари в інструментальних ансамблях із духовими інструментами. В

альбомі «Клаустрофобія» 1991 року поруч із бас-гітарою з'являється MIDI-гітара. MIDI-контроль над синтезом звуку значно динамізував можливість Нестерова. Максимально різнопланово електронні технології використано в альбомі «Опромінені звуки» (1998), присвяченому Чорнобильській трагедії. Власне, цей альбом за жанром — електроакустичне аранжування 15 традиційних пісень та інструментальних награвань із теренів нинішньої зони ЧАЕС у виконанні ансамблю автентичного

ВІД ПОЧАТКУ 1960-Х РОКІВ І ПРАКТИЧНО ДО 1990-Х У НАС ВІДБУВАВСЯ АКТИВНИЙ ПРОЦЕС СТВОРЕННЯ ЕЛЕКТРОМЕХАНІЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ТА СИНТЕЗАТОРІВ. АЛЕ, НА ЖАЛЬ, ЖОДНА РОБОЧА МОДЕЛЬ УКРАЇНСЬКОГО СИНТЕЗАТОРА НЕ ДІЙШЛА ДО НАШИХ ДНІВ

співу «Древо». Саме багатий на обертони автентичний тембр традиційного співу був найважливішою «звуковою моделлю» в роботі з електронним інструментарієм (MIDI-гітара, синтезатори, семплер, електронна перкусія).

НАШІ ДНІ

Які саме процеси були важливішими для розвитку електронної музики в Україні в 1990–2000-ті роки (здобуття незалежності й початок демо-

- **2011 рік.** Створено Українську асоціацію електроакустичної музики, що входить до Міжнародної конфедерації електроакустичної музики (CIME/ICEM).
- **2014 рік.** У Львівській національній музичній академії засновано сучасну студію електроакустичної музики.
- **Квітень 2017 року.** У Національній музичній академії вперше відбулася науково-практична конференція з проблем дослідження електроакустичної музики в межах Міжнародних електроакустичних майстерень із нагоди 20-річчя створення кафедри музично-інформаційних технологій та студії електроакустичної музики в Національній музичній академії України імені П. І. Чайковського.

кратичних перетворень включно з активним міжнародним культурним та науково-освітнім обміном чи глобальні інтеграційні процеси формування сучасного загальносвітового інформаційного суспільства) — це тема окремого дослідження. Адже з постановня у 1991 році самостійної держави в Україні запрацювали міжнародні культурні інститути й фонди. Вітчизняні молоді митці могли тепер навчатися за кордоном, зокрема й у відомих світових центрах електронної музики, як-от Стенфордський університет, Інститут дослідження та координації акустики/музики (IRCAM)...

Від середини 1990-х років можна справді говорити про повноцінне існування в Україні академічної електроакустичної музики. Починаючи з приїзду в 1992 році композиторів із французької Групи музичних досліджень (GRM), які провели кілька концертів та майстер-класів, у нашій країні поступово стають звичними презентації електроакустичної музики, де лунають твори вітчизняних і зарубіжних композиторів та саунд-артистів. Мова про міжнародні проекти «Музичні інсталяції та електронна музика» (фестиваль «Березиля», 1997), «Електроакустика» (від 2003), «EM-візія» (від 2005), львівський фестиваль Vox Electronica (від 2012).

1997 року за сприяння Міжнародного фонду «Відродження» в Національній музичній академії імені П. І. Чайковського була створена перша в Україні студія електроакустичної музики, на базі якої розпочала роботу кафедра музично-інформаційних технологій. Відкриття цієї майстерні помітно активізувало інтерес молодих композиторів до електроакустичного жанру.

До такої музики звернулися Іван Небесний, Максим Абакумов, Данило Перцов, Іван Тараненко, Андрій Карнак, Святослав Луньов, Кармелла Цепколенко, Сергій Пілютіков, Людмила Юріна, Юлія Гомельська, Любава Сидоренко, Катерина Оленич, Марина Фрідман, Анастасія Архангородська, Остап Мануляк, Максим Шалигін, Олексій Ретинський, Антон Стук, Олександр Чорний, Микола Хшановський, Назар Скрипник, Юрко Булка та багато інших митців молодшого покоління.

Від середини 1990-х років до занять електронною музикою в Україні, як і в усьому світі, долучаються представники неакадемічного напрямку sound-artists, media-artists, що оперують синтезованим звучанням у реальному часі. Часто їхні виступи супроводжує відеопроєкція (синтез та обробка зображень у реальному часі, інтерактивний зв'язок між синтезом звуку та синтезом зображення). Прикладом сучасних осередків експериментальної електронної музики є українські лейбли Nexsound, Kvitnu, Quasi Pop, фестивалі «Деталі звуку», Kvitnu, Nexsound, «Гамселить» у Тернополі та АТОМ у Житомирі, київська медіа-формація та школа нових медіа Black Vox, концертна серія Plivka: One sixteenth у столиці.

Імена найактивніших артистів експериментальної електроакустичної сцени: Дмитро Федоренко (Kotra), Андрій Кириченко, Катерина Заволока (Zavoloka), Георгій Потопальський

Дмитро Федоренко, aka Kotra (вгорі), Едуард Соломикін, aka Edward Sol (внизу). Сучасні українські представники експериментальної електроакустичної сцени

(Ujif_notfound), Євген Ващенко (V4W.ENKO), Едуард Соломикін (Edward Sol), Олександр Гладун (Dunaewsky69), Олег Шпудейко (Heinali).

Якщо академічний напрям української електроакустичної музики тільки-но починає закріплюватися і у вітчизняному, і в європейському музичному просторі, то наші саунд-артисти вже мають чимало міжнародних перемог та відзнак.

Так, ще у 2005 році альбом Zavoloka «Plavupa» був відзначений на міжнародному фестивалі Prix Ars Electronica в Лінці (Австрія). У 2010 році аудіовізуальна робота «Harmonic Ratio» Євгена Ващенка, видана лейблом Kvitnu, була номінована Qwartz Electronic Music Awards у Парижі в категорії Discovery. А 2011-го лейбл Kvitnu отримав три відзнаки на Qwartz Electronic Music Awards, а саме Qwartz Label, Qwartz Artist та Qwartz Discovery.

Сьогодні творчий процес української електроакустики нарешті став предметом теоретичних досліджень. Отже, почався новий етап її розвитку. Новий крок, новий шанс скласти власний «небесно-блакитний інструмент». ■

Катерина
Заволока.
«Syngonia»

Територія «чесності»

Вікторія Малишева

В «ЛНР» багато говорять про чесність, це така ознака часу, частина ідеології. Усіх приватних підприємців зобов'язали пройти реєстрацію відповідно до нових «законів», для виконання яких утворили новий склад усіх «міністерств» та комісій. Ніби все так, але чомусь усе має дуже дивний вигляд. Як в «Алісі в Країні Чудес». Підприємці пройшли перереєстрацію відповідно до всіх вимог. Це коштувало часу, сил і нервів. Вони справді витримали всі перевірки. Кому від того краще? Хіба що установам, які за перевірки отримують гроші та зберігають завдяки цьому робочі місця.

Корупції та хабарництва офіційно в «республіці» немає. Їх викоринено. Але медики так само пишуть списки препаратів для операцій та лікування пацієнтів у стаціонарах, а викладачі беруть гроші за іспити й заліки. Гроші беруть за народження дітей лікарі в пологових будинках та хірурги в лікарнях, які «офіційно» всім забезпечені «державою». А дільничні інспектори пишуть відмови на заявах, бо справи не мають того масштабу, аби давати їм хід. І виявити, де закон та порядок, у такому разі дуже важко. Хірург у дитячій лікарні, який пошепки натякає на «подяку» за операцію («всі ліки я купую власним коштом»), не здається щасливим і заможним. Він не приховує, що йому тотально не вистачає грошей: «Буду в п'ятницю, якщо до того часу не помру з голоду».

Ще цікавий факт про центральний міський базар, який показово перебудовують. Це роблять так гучно та помпезно, що про процес «державної» перебудови неправильного українського ринку на правильний «республіканський можна знімати кіно. У новинах дають зрозуміти: все, що робилося за України, докорінно неправильне. Навіть будівництво цього ринку, який стоїть на газопроводі й може будь-якої миті злетіти в повітря. Тому всі модулі зносять, а нові зводять... лише за два метри від місця, на якому стояли старі будівлі. Звичайно ж, коштом підприємців. Лише уявіть: старе зносять, місяцями зводять нове, а ти ще за це платиш. Якийсь штучний відбір. Ніби так усім буде краще.

Майже всім жителям «республіки» принесли під розпис документи про борги за електрику, які сягають від тисячі до трьох тисяч рублів. Звичайно ж, усі пішли з тим розбиратися, простоючи по дев'ять годин у черзі. Переможцем із цих баталій не вийшов ніхто: електромережі довели всім, що борги нараховано правильно, бо користувачі не щомісяця сплачували до 15-го числа, а це формувало борг і плата потім нараховувалася за іншою тарифною сіткою. І лічильники, які встановлені у всіх, тут ні до

чого. Якщо борги не погасити, електрику відріжуть. Люди справді пішли платити, бо сидіти без світла за такі «провини» ще гірше. А як можна розраховуватися до 15-го числа щомісяця, якщо «державна» вина бюджетникам за півроку, а аванси не завжди нараховуються до 15-го?

У мене вийшов із ладу прилад, який я придбала в грудні. Вирішила купувати в «державному» гіпермаркеті, який рекламують як найкращий за сервісом і якістю товарів. Відкривав його сам Плотницький. Коштував він рівно одну «республіканську» типову пенсію. Гарантію на нього дали рік, але чомусь тільки на словах. Сказали, що касовий чек і є гарантією. Прилад маленький, зручний, відомої торгової марки. Це й підкупило, бо вся «республіка» торгує лише російським «Сентеком», про який самі продавці нічого сказати не можуть. Мені пощастило, я знайшла Philips — єдиний у магазині. Касирка, яка мене розраховувала, позаздрила: «От пощастило з покупкою!». Прилад перестав працювати через три місяці. Жодних пошкоджень, усе вмикається, але... не працює. Це як блендер, який шумить, але не подрібнює. Кілька разів спробувала перевірити його — ні, все марно. У мене було кілька варіантів: віднести прилад у сервісний центр, лагодити самотужки або спробувати повернути в магазин по гарантії. Я обрала останній, бо місцеві сервісні центри не мають запчастин, а що вже казати про мій прилад... Пішла до «державного» гіпермаркету. Взяла чек, упаковку й сам прилад — усе, що в мене було від тієї грудневої покупки. Витратила на все це дві години (без урахування часу на дорогу), багато нервів і здоров'я... Насправді виявилось, що гарантія на товар — тільки 14 днів із моменту покупки, але про це ніде не написано. А я в очах директора, адміністратора, охорони та продавців лише дрібний злодюжка та здирниця, що намагається збагатити на поверненні товару, який набрид. Дізналася про себе багато: що в мене проблеми зі здоров'ям і вихованням, що я конфліктна, що придбала неякісну китайську підробку й, головне, що зі своїми скаргами мені треба звертатися до офіційних представників торгової марки в Україні. Таке було

трохи дивно чути після того, як усі запевняли, що це великий «державний» магазин, що працює за правилами й на скарги відповідає лише за законом. Виходить, великий «державний» не в змозі вирішити проблему сам і торгує підробками? Як результат — через дві години, за які жодна людина не увімкнула мій прилад, щоб упевнитися, що з ним справді щось не так, я вже була згодна з тим, що винна сама, що я проблемна людина, яка ходить до них щодня в пошуках пригод. ■

Ми і вони

Станіслав Васін

Ще до 2014 року в нинішній окупованій частині Донбасу мені часто доводилося чути розмови про «ми і вони». Під «ми» малися на увазі жителі Макіївки й Донецька (оскільки вони й брали участь у бесідах), а під «вони» — так звані западенці, до яких у Макіївці зараховували всіх, хто говорив українською. Певна річ, цей фактор — мова — посував географію розмови на правий берег Дніпра, де й жили «дивні», незрозумілі простим роботягам люди. Часто розрізнення між нами проводилося по історичній лінії і не йшло далі слів про Бандеру та спогадів про те, як билися наші діди на фронтах Другої світової.

Не так давно мені довелося побувати в одній з українських глибинок. Неповні два дні в українському селі (назви не вказуватиму заради своєї безпеки в Донецьку) подарували безліч вражень і роздумів про те, що ж усе-таки нас відрізняє та що об'єднує.

1. Мова. Попри поширену думку, жителі центральних та північних регіонів нашої країни (куди також доводилося зазирати) розмовляють аж ніяк не українською. Так само як і тут, у Макіївці та Донецьку, не знають російської. Страшила Донбасу про «україномовних бандерівців» не витримує ні кількісної, ні якісної критики. Мова, якою розмовляють у цьому невеликому містечку, — класичний суржик. В одному реченні можна почути п'ять-шість українських і два-три російських слова, вимовлених на український манір. Наприклад, замість «ображена» тут скажуть «обіжена» тощо. Утім, мовний фактор вкупі з невеликою територією одразу виділяє приїжджих з-поміж місцевих. Донбаську російську тут не слухають із російською мовою, якою, до речі, також говорить частина місцевих.

2. Робота. Другий фактор, який мене вразив, — ставлення місцевих до праці. Зважаючи на те що ще до війни я пройшов вогонь і воду на багатьох макіївських та донецьких виробництвах, цей аспект мене завжди турбував. Пам'ятаю, як у Макіївці їдуть на зміну: о 6:30 маршрутка набивається каторжниками — сірими, стомленими обличчями з відбитими на них депресією та безпросвітністю життя. Так було, коли я вантажив вагони: 12-годинна зміна плюс дві години на дорогу туди й назад перетворюють людей на істот без почуттів та емоцій, коли фізична втома доповнюється втомою від свого буття. Не цікавить нічого: ні політика, ні спорт, ні культура. Багато моїх «колег» ледве доживало до вечора, коли їм платили гроші за зміну, і вже вдома напивалися так, що зранку в маршрутці здавалося, ніби їх усю ніч били чоботом по обличчю.

Зовсім інше я побачив тут, в українському селі. Більша частина жителів їде на роботу до обласного центру. Так, там немає таких важких промислових виробництв, як на Донбасі. Однак дорога тільки в один кінець займає більш як годину, і вставати треба близько 5-ї ранку. Все так, як і тут, у Макіївці, крім одного: на обличчі ніякого суму. Коли автобус набився односельцями, виникло враження, що всі їдуть на якийсь концерт. Не скажу, що ці люди чимось від нас відрізняються: також доволі просто вдягнені, приблизно такого самого достатку, однак усі усміхнені, доброзичливі й приємні. А ось ще одна особливість: виходячи з автобуса після роботи, по суті, з копійчаною зарплатою, кожен дякує водієві за те, що підвіз! Ти виходиш в абсолютну темряву (вуличного освітлення в селі немає взагалі) із неповної душною маршрутки в якомусь Богом забутому селі й знаходиш сили на усмішку і «дякую». У Макіївці крім годинного супроводу «Бутьрки» в салоні з радіо «воділі» можна розраховувати хіба що на коротку нецензурну лайку через те, що тихо назвав зушину.

3. Символіка. Не секрет, що в «ДНР» усі підприємства «влада» змушує вивішувати в себе «республіканські» прапори. Ця «зобов'язалівка» дратує тут багатьох, навіть тих, хто за «ДНР». Але атрибутика має бути у всіх. Навіть якщо не хочеш витратитися на великий прапор, біля входу має бути маленький прапорець десь за прилавком чи барною стійкою. У цьому глухомо селі я побачив два українських прапори просто над приватними будиночками, де поруч лежить сіно й бігають індики. Здавалося б, кому це взагалі потрібно тут? Немає ні свята, ні телекамер, ні бойовиків, які посадять «на підвал», якщо не вивісиш. І все ж вони висять. Понад те, на деяких авто під номерними знаками можна прочитати «Слава Україні!». Утім, у цьому Донецьку не відстає: прапори СРСР, «Новоросії», георгіївські стрічки в салоні вішаються тут і без погроз АК-47.

А ось ще одна цікава деталь: ворота в багатьох приватних будинках не просто пофарбовані, на них зображені квіти, лебеді, виноградні лози, навіть дерева. У приватному секторі Макіївки чи Донецька такого не побачиш: більшість воріт тут без малюнків, іноді трапляються червоні зірки, тож виникає враження тієї самої бази «ополчення ДНР». Тобто це інше сприйняття світу, особливе ставлення до землі (у буквальному сенсі), більше оптимізму, задоволеності та впевненості в завтрашньому дні — я так охарактеризував українську глибинку, у якій вдалося побувати. Утім, все ж таки в нас є щось спільне: доріг у країні немає ніде. ■

Обіцянка

ОНУХ

Потрапити в гості на «Charlie Rose», культурове розмовне шоу американського каналу суспільного мовлення PBS, не легко. Тож коли тиждень тому гостями програми стали творці фільму «The Promise» («Обіцянка»), це означало, що є важливий привід для розмови.

«The Promise» — заповіт померлого недавно Кірка Керкоряна, американського мільярдера й філантропа вірменського походження. На зйомки фільму він переказав \$100 млн. «The Promise», що вийшов на екрани 2251 кінотеатру, — велична американська кінострічка, присвячена пам'яті жертв першого в XX сторіччі геноциду.

1915 року, під час Першої світової війни, Османська імперія знищила 1,5 млн підданих тільки тому, що вони були християнами, вірменами. Історія геноциду вірмен, як і історія українського Голодомору, досі майже незнана у світі. Історикам добре відома фраза Адольфа Гітлера, який, плануючи знищення поневолених народів, долав сумніви своїх генералів словами: «А хто сьогодні пам'ятає про різанину вірмен?». Минуло вже понад 100 років, а Турецька Республіка не готова визнати, що її попередниця Османська імперія вчинила свідоме знищення вірмен.

Режисером «The Promise» є лауреат «Оскара», ірландський письменник і постановник Террі Джордж, що здобув міжнародне визнання завдяки фільму «Готель «Руанда»», у якому йшлося про геноцид народу тутсі в Руанді. Головні ролі зіграли голлівудські актори Оскар Айзек і Крістіан Бейл у товаристві Шарлотти Лебон та Анджели Сарафян. Одне слово, актори й режисер — професіонали найвищого рівня.

«THE PROMISE» З'ЯВИВСЯ, ЩОБ ПОКАЗАТИ ЧАСТО НЕХТУВАНІ ІСТОРИЧНІ ПОДІЇ. КОЛИ-НЕБУДЬ, КОЛИ ІСТОРІЯ ГЕНОЦИДУ ВІРМЕН БУДЕ ОФІЦІЙНО ПЕРЕПИСАНА, ЦЕ СТАНЕ ПОЧАСТИ Й ЗАСЛУГОЮ ФІЛЬМУ

Розповідь «The Promise» починається з чудово знятих картин життя в Константинополі до початку війни. Дія розгортається неквапливо, що дає змогу познайомитися з героями трагедії, яка невдовзі відбудеться перед нашими очима. Засобом розповіді про трагічну історію сценаристи обрали формулу love story, що спонукає згадати про романтичний екстаз героїв «Доктора Живаго». Любовний трикутник у фільмі подано так поверхово, що навіть харизматична гра акторів не змогла надати трагічним переживанням вірмен належного виміру. Актори надто часто поводяться так, немов читають нам лекції з історії в її драматичних картинах. Тож нічого дивного, що британська газета The Daily Telegraph опублікувала рецензію на стрічку під заголовком «Чудова ілюстрована сторінка Вікіпедії про вірменський геноцид».

Прем'єрний вікенд дав заледве \$4,1 млн. Це історично найменший прибуток від фільму, виробництво якого коштувало \$100 млн. Таке враження, що стрічка дасть приблизно \$20 млн, але й ті гроші мають піти на добротні цілі. Така була воля Керкоряна.

Проте не варто оцінювати «The Promise» за суто фінансовими категоріями. Можливо, не треба оцінювати й лише в художньому вимірі. «The Promise» з'явився, щоб показати часто нехтувані історичні події. Навіть із пересічними рецензіями і браком комерційного успіху цей фільм однаково досягає мети, яку поставив Керкорян. Коли-небудь, коли історія геноциду вірмен буде офіційно переписана, почасти це стане заслугою й «The Promise».

А втім, мене не покидає думка, що ми дуже легко йдемо на художні компроміси, розповідаючи про історію, якій тільки видатне мистецтво може надати адекватного виміру. Пишучи про нашу власну спробу підступити до трагічної історії — фільму «Гірки жнива», я закінчив свою статтю такою заувагою: «Якщо ми згодні, що кіно — цариця мистецтва, треба визнати, що головне питання в мистецтві — споконвічна проблема Як? [...] як мистецтво, кіно непомітно вчитиме нас і переконалимо, а головне — чаруватиме, гіпнотизуватиме, породжуватиме захват».

Наша потреба в мистецтві — це не те, що можна легко відкинути й при цьому повністю реалізуватися як людина. Ми можемо блукати світом відчуженими, ображеними, сповненими підозр і недовіри. Або ж знайти своє місце в гармонії з іншими людьми й самим собою. Наше існування рясніє поляризацією і деструкцією. У житті дуже небагато речей розкривається перед нами так, щоб ми могли глибоко зрозуміти їх. Саме мистецтво дає нам змогу розвинути увагу, де кожен початок має свій кінець, а кожен фрагмент становить частину повної значення цілості.

Ми ненастанно шукаємо підтвердження. Дивимося на мистецтво як на доказ, що життя в цьому світі має сенс і що муки, які терпимо, не позбавлені, як часто здається нам, мети, а становлять необхідну частину якогось більшого Плану.

Трагедія показує нам тріумф гідності над знищенням, милосердя над розпачем. Способом, що завжди буде таємничим для нас, надає мукам формальної вищості й отак відновлює моральну рівновагу. Трагічний герой набуває повноти реалізації у своїй долі, його смерть — це посвята, і ця посвята відновлює світ. Трагедія нагадує нам, що присутність краси в нашому житті — це компенсація. Це лице любові, що світить серед спустошення. Саме такою є глибока ідея розповіді, поданої в «The Promise», а все інше, за словами критика з газети The New York Times Джаннетт Капуліс, — це «...актори у вигадливих уборах; позаду завіси з вагонів для худоби і з голодних робітників, понад гуркотом вибухів можна чути, як клацає і дзижчить кіноапаратура». ■

Роумінг: дешевше, ніж ви очікували ;)

Швидкий 3G роумінг

Вигідні пакетні пропозиції від

0,15
₴/Mb

Перелік країн та подробиці на сайті

Тарифи станом на 7.04.2017 р.
Дозволи на діяльність «TL00-1986» від 2/01/2001 та TL03-1588 від 4/12/2003 видає Укртелеком

ІнфоЛінія:

(044) 225-8008

w.TravelSiM.ua

У.Т.Т.